

NEMES NAGY ÁGNES
(1922–1991)

MADÁR

*Egy madár ül a vállamon,
ki együtt született velem.
Már oly nagy, már olyan nehéz,
hogy minden léptem gyötirelem.*

*Súly, súly rajtam, bénaság,
ellökném, rámakaszkodik,
mint egy tölgyfa a gyökerét
vállamba vájja karmait.*

*Hallom, fülemnél ott dobog
irtózatos madár-szíve.
Ha elröpülne egy napon,
mostmár eldőlnék nélküle.*

EGYÜTT

EGYÜTT 2011 / 1

EGYÜTT

IRODALOM * MŰVÉSZET * KULTÚRA

2011
1

A MAGYAR ÍROSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI
ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA

TARTALOM

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Fekete rímek (vers)	2
POMOGÁTS BÉLA: Kulturális nemzetépítés (előadás)	4
VASI SZABÓ JÁNOS: Utak a kétezer éves városba (vers)	9
PENCKÓFER JÁNOS: Fényfolyam (regényrészlet)	11
ZSELICKI JÓZSEF: Tóth Lajos emlékére (vers)	18
CSORDÁS LÁSZLÓ: Ma este, Mégis találkoztunk (versek)	20
BARTHA GUSZTÁV: Intermezzo 2., Ballada (novellák)	21
LŐRINCZ P. GABRIELLA: Hétköznapiak, Káté, Apró, Ránc (versek)	26
BRENZOVICS MARIANNA: Darabolás (regényrészlet)	28
LENGYEL WANDA: Áldozati oltár (vers)	32
PÁK DIÁNA: 00:00:01, Négyyszer kettes, Éjfél (versek)	33
MARCSÁK GERGELY: Színház (egyperces)	34
HÉDER INGRID: Nincs mit megbánnom (elbeszélés)	35
CSORDÁS LÁSZLÓ: Áfra János versei elé (jegyzet)	42
ÁFRA JÁNOS: Eloldozásból a mélység, átlégzés, Ordítás nélkül (versek)	43
CSORDÁS LÁSZLÓ: Az e-könyvmolyok már a spájzban vannak (esszé)	45
RUSZIN NÉPBALLADÁK: Hagyatkozó gazda, Az elátkozott férj (Vári Fábián László fordításai)	50
ANNA AHMATOVA: Sötét szoba (vers – Csordás László fordítása)	52
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Rákóczi-kultusz Kárpátalján (esszé)	53
GÖRÖMBEI ANDRÁS: Jég és korbács (Vári Fábián László könyve), (kritika)	56
PENCKÓFER JÁNOS: Hatvanból harminc (Nagy Zoltán Mihály három évtizedes alkotói pályájának vázlata)	63
FODOR GÉZA: Nép, nemzet, tudat a formálódások stádiumaiban – írói szempontok felől közelítve (tanulmány)	69
LENGYEL JÁNOS: Az egységes magyar középiskola létrejötte (tanulmány) .	81
MOLNÁR ANITA: Identitásunkról a szociológus szemével (recenzió)	86
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek	88
ALKU – Kárpátaljai magyar népdal (hátsó, belső borító)	
NEMES NAGY ÁGNES: Madár (vers, hátsó, külső borító)	

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

FEKETE RÍMEK

*Fekete péntek fekete ormán
roskad a nap le fekete formán
kivégző osztag fekete horda
mind hazagyávul elkullog sorba
fekete munka fekete bére
fekete hattyú gyászt visel érte
fekete éjre fekete hajnal
fekete kakas fekete jajjal
áruló lélek fekete korma
bánatom fojtom fekete borba.*

*Fekete bűnnek fekete árán
fekete oltár újszülött bárány
fekete bojtár mire vagy büszke
fekete szemnek fekete üszke
fekete szívből áradó átok
fekete szájjal nem én kiáltok
fekete sarkon fekete céda
fekete keblén halok meg még ma
fekete szűznek feketült jonha
fekete bánat dőlj a karomba.*

*Fekete harang fekete délben
fekete fátyol fekete szélben
fekete ragya arcpirulásra
fekete özvegy végzetes nászra
fekete padon fekete vének
fekete nyálban romlik az ének
fekete földnek feketébb gyomra
fekete fenék tobzódnak torra
hőfehér galamb vár a kereszten
fekete lelkem hozzá ereszttem.*

*Szuromfeketén ragyog a porhó
fürdeti fiát fekete holló
fekete század fekete óra
kiskacsa ne szállj fekete tóra
a legszebb szívben lándzsa nyilallik
fekete versből tüdővér habzik
fekete rímek hiába rínak
lágycsúcs poézis kellene írni
fekete árnyam a föld beissza
csak a Megváltó öt sebe tiszta.*

POMOGÁTS BÉLA

KULTURÁLIS NEMZETÉPÍTÉS

ELŐADÁS A MAGYAR KULTÚRA NAPJA ALKALMÁBÓL

Az ünnep méltóságra készítet, arra, hogy „emelkedjünk fel” arra a magaslatra, amelyen valóban ünnepelni lehet: „sursum corda” („emeljétek fel szíveteket”) hangzik el a katolikus szertartásban. Most mégis úgy gondolom, hogy a Magyar Kultúra Napja alkalmából ne csak az ünnepi érzéseknek adjunk hangot, hanem megfontolásainknak, mi több, aggodalmainknak is – végül is ez az aggódás: nemzeti kultúránk állapotáért és jövőendő sorsáért vállalt felelősségünk arra kell, hogy késztesen bennünket, hogy megfontoltabban és erőteljesebben képviseljük ennek a felelősségnek az erkölcsi következményeit. Az ünnep nem pusztán a felemelkedő szív élménye, hanem az okos számvetés alkalmak is, amikor számot lehet és kell vetnünk azzal, hogy valójában milyen feladatokat ró ránk, magyar értelmiségiekre a Kárpát-medencében nemzeti nyelvünk és kultúránk védelmének, fenntartásának ügye. Ezekkel a feladatokkal természetesen folyamatosan számot kell vetnünk, és az, hogy nemzeti művelődésünket ünnepeljük, csak még fontosabbá teszi ezt a számvetést. Az ünnep értelme valójában éppen ez.

Először is számot kell vetnünk nemzeti kultúránknak a magyarság jelenlegi helyzetében betöltött (betöltendő) szerepével és feladataival. Annak idején, még a tizenharmadik század végén, a nemzeti közösség mibenlétének két hagyományos felfogása és meghatározása alakult ki: a „politikai” és a „kulturális” nemzetfogalom. A „politikai nemzet” elmélete Franciaországban keletkezett, a francia politikai gondolkodók (elsősorban az enciklopédisták) szellemi műhelyében, és tulajdonképpen az ország lakosait, az állam polgárait fogta át, valójában nemzeti hovatartozásra való tekintet nélkül. Ebben az értelemben tartotta a kiegyezés utáni korszak kormányzata magyaroknak azokat, akik a Magyar Királyság területén éltek és magyar állampolgárok voltak. Ez az elmélet történelmi tévedésnek bizonyult, minthogy az akkori országterületen élő nem magyar nemzetiségűek nem kívánták magyarnak deklarálni magukat. Ezzel tág tere nyílt annak a propagandának, amely a történelmi ország szétarabolására törekedett. A „kulturális nemzet” felfogását a német romantikus filozófia alakította ki, egyszerűen annak a történelmi ténynek a következményeként, miszerint a német nyelvű és kultúrájú népesség nem tartozott egyetlen államhoz, hanem különböző német államok területén élt.

A trianoni békekötés után a magyar politikai irodalomban is a „kulturális nemzet” felfogása terjedt el, természetes következményeként annak, hogy az akkor a Kárpát-medencében élő, nagyjából tíz és félmillió magyarországi egyharmad része a vele szomszédos új államok határai közé került, és ezek polgáiraivá vált. A magyar politikai irodalom azóta is a kulturális nemzet elméletének alkalmazásával dolgozik, annak tudatában, hogy a magyar „kulturális nemzet” jóval túlterjed a magyar állam határain, és jelen van mindenütt a Kárpát-medencében, az egykor Magyarországhoz tartozott, majd a trianoni békével elcsatolt területeken. A magyar kulturális nemzet jelenlegi létszáma a Kárpát-medencében (több egybevágó statisztika szerint) nagyjából tizenhárom milliót tesz ki, ebből tíz millió Magyarországon, másfél millió Romániában (Erdélyben), hatszázezer Szlovákiában, háromszázezer Szerbiában (a Vajdaságban), száznyolcvanezer Ukrajnában (Kárpátalján) és közel százezer Horvátországban, Szlovéniában és Ausztriában él. Mellettük a nagyvilágban szétszóródva nagyjából egymillió magyar található. Ezek a számok természetesen csak megközelítő jellegűek, a Magyarországgal szomszédos országok népszámlálásai nem mindig felelnek meg a szigorú tárgyilagosság követelményeinek, és mindig és mindenütt élnek nagy számban olyan emberek, akiknek nemzeti identitása többé-kevésbé bizonytalan, és aszerint határozzák meg ezt az identitást, hogy a népszámlálást melyik hatalom végzi el.

A kulturális nemzetépítés feladatainak körvonalazása során két nagy tényezőcsoportot kell figyelembe vennünk: az egyik a széttartó erők, a másik az összefogó erők tényezője. A széttartó erők tényezője között első helyen áll maga a trianoni békefolyamat, amely igen radikálisan bontotta meg a magyar nemzet korábbi egységét és hosszú évtizedek óta egymástól szigorúan elválasztott keretekbe kényszerítette a kárpát-medencei magyarságot. Trianon olyan nemzeti tragédiát jelentett, amelyet valójában azóta sem hevert ki a magyarság és igen nagyralátó és okos politikára volna szükség ahhoz, hogy ennek a történelmi traumának a következményei enyhüljenek.

A második kedvezőtlen tényező a második világháború előestéjén bekövetkezett revíziós próbálkozások sikertelensége. 1938 és 1941 között az akkori magyar állam területe nagyjából a kétszeresére növekedett és igen nagy számban kerültek korábban elszakított magyarok ennek az államnak a határai közé (Erdélyben több mint egymillió, a Felvidéken és Kárpátalján nagyjából nyolcszázezer, a Délvidéken nagyjából félmillió). Ugyanakkor nagylétszámú nem magyar népcsoportok is a magyar állam határai közé kerültek: románok, szlovákok, ruszinok és szerbek. A revíziós politika eredményeit konszolidálni lehetett volna, ha Magyarország ellen tud állni a Német Birodalom politikai vonzerejének, vissza tudja utasítani a zsarolásokat és kitart amellett a semle-

gességi politika mellett, amelyet különben Teleki Pál miniszterelnök szorgalmazott és amelynek bukása ellen öngyilkosságával tiltakozott. Természetesen a náci Németország ebben az esetben megszállhatta volna Magyarországot és néhány esztendőre eltörölhette volna az ország függetlenségét, mindez komoly vérvesztésekkel járt volna, ezek a veszteségek azonban csak töredékét jelenthették volna a háború folyamán elszenvedett veszteségeknek.

Ugyancsak széttartó tényezőt jelentett a kommunista korszak politikája, amely általában közömbös volt a nemzeti érdekekkel szemben és még célzásokban sem próbált tenni valamit a nemzetegyesítés ügyéért. Ez a több évtizedes korszak rombolta le a magyar nemzeti tudatnak és identitásnak azt a történelmi folyamatát, amelyet a korábbi évszázadok létrehoztak. A kommunizmus következményei igen tartósan bizonyultak és csak néhány történelmi pillanatban – például az 1956-os forradalom idején vagy az 1989-1990-es rendszerváltozáskor – tapasztalhattuk azt, hogy a magyar nemzeti tudat a régi hagyományok szellemében és a szolidaritás jegyében működik. Fájdalommal állapíthatjuk meg, hogy az 1989-es történelmi változások után sem volt tapasztalható ezen a téren lényeges változás, sőt, a nyolcvanas évek végéhez képest, amidőn a magyar közvélemény, elsősorban az irodalmi értelmiség, erős szolidaritást mutatott a határon túl élő magyarok iránt, ez a szellemi felélénkülés tetemesen alábbhagyott.

Sokat rombolt az egészséges nemzeti tudatban az a politikai szétesettség és „hideg polgárháború”, amelyet különösen a mögöttünk lévő egy-másfél évtizedben éltünk meg. Ennek az időszaknak a fejleményei nagymértékben rombolták le azt a nemzeti szolidaritást, amelyre minden nemzeti közösségnek eredendően szüksége van és állították egymással küzdő és egymást elpusztítani kívánó politikai pártok mögé a magyarság nagy részét. Az a politikai „iszapbirkózás”, amelyet a mögöttünk lévő években tapasztalnunk kellett, történelmi mértékben felelős azért, hogy a magyarság nemzeti egysége radikálisan szétesett és a magyar nemzeteszmé minden korábbinál fájdalmasabban sérült.

Ugyanakkor a széttartó tényezők között kell megemlítenünk a kommersz kultúra térhódítását, amely a valóságos magas kultúra helyett olcsó, könnyen megközelíthető és hazug „kulturális” termékekkel eteti a széleskörű közönséget. A kommunista korszak utolsó másfél évtizede ebben a tekintetben jóval kedvezőbb hatást tett a magyar közkultúrára, akkor ugyanis a magas kulturális értékeket képviselő irodalom (hogy csak huszadik századi példákat említsek, Ady Endre, Móricz Zsigmond, Babits Mihály, József Attila, Déry Tibor, Radnóti Miklós, Nagy László és a többiek), az ugyancsak a magas kultúrát képviselő zene (Bartók Béla és Kodály Zoltán), valamint a szintén nagy kulturális értékeket képviselő képzőművészet találta meg közönségét akár az egyszerű emberek soraiban is. Személyes em-

lékem, hogy a hetvenes évek végén a budapesti villamoson utazók a mindössze három forintért árusított Olcsó Könyvtár című sorozat köteteit forgatták, s ebben a sorozatban magas kulturális értékek kerültek az olvasók kezébe. Aki a magyar televíziót és a magyar könyvkiadást figyeli, tapasztalhatja, hogy az értéktelenség micsoda özönvize lepte el a magyar közéletet.

A széttartó tényezők mellett számot kell vetnünk az összefogó tényezőkkel is, ugyanis ezek is megtalálhatók, és ezek megerősödése, fejlődése jelentheti a reményt. Ilyen összefogó tényező maga a magyar történelem, amely mindig arra tanított, hogy a nemzet tagjainak felelősségtudattal áthatva, a közösségi szolidaritás jegyében kell tevékenykedniük, mert csak így őrizheti meg a viszonylag kicsiny létszámú magyarságot Európának ezen a vidékén. A magyar történelemnek igen sok tanulsága van és ma is nélkülözhetetlen az, hogy ezekre a tanulságokra a közoktatás, a kulturális politika, a közkultúra ráirányítsa a figyelmet.

Összetartó tényező maga a magyar kultúra is, amely mindig is a nemzet elsőszámú képviselőjét, belső szolidaritásának erejét és külső reprezentációját jelentette. A magyar kultúra ma is igen gazdag és erős, jelenlétének számos külföldi példája igazolja azt, hogy helyt tud állni az európai vagy éppen az egyetemes kultúra világában is. Mindenesetre nagyobb felelősségtudattal, okosabb művelődési politikával kell kultúránkat idehaza és külföldön bemutatnunk és terjesztenünk. Egy kis nép számára nem a katonai erő vagy a gazdasági hatalom jelenti fennmaradásának elsőrangú zálogát, hanem nemzeti kultúrája, amely fenntartja nyelvét, hagyományait, szellemiségét és erkölcsiségét. A magyar kultúra is ilyen tényező és erő, következésképp a mindenkori kormányoknak és természetesen a magyar civilszerveződéseknek is erőteljesebb figyelmet kell nemzeti kultúránk megtartására és fejlesztésére fordítani.

Az összefogó tényezők sorában kell megemlítenünk a családi kapcsolatokat is: a magyarság kis nép, számtalan családi kapcsolat szövi át ezt a közösséget. Egy korábbi statisztikai felmérés hívta fel a figyelmet arra, hogy a mai Magyarországon több mint egymillió olyan ember él, akinek erdélyi gyökerei és közvetlen erdélyi rokonai vannak, hasonló eredményekre jutnánk a felvidéki és a vajdasági magyarság tekintetében is. A családi kapcsolatok a társadalomnak olyan elemi szintjét szervezik meg, amelyet semmiképpen sem szabad figyelmen kívül hagynunk a jövő tervezése során. Ugyancsak fontos összefogó tényezőt jelentenek a baráti és kollegiális kapcsolatok is, a Kárpát-medencében élő magyarságon belül igen összetett barátsági kapcsolatok jöttek létre és az utóbbi néhány évtized során nagymértékben fejlődtek a szakmai kapcsolatok is. Ezeket az összeköttetéseket is a korábbinál jobban ki lehetne használni abban a folyamatban, amelyet „nemzetegyesítésnek” neveznek.

Hasonlóképpen nagy szerepük van és még nagyobb lehet az egész magyarságot mozgósítani képes intézményeknek, szervezeteknek, egyesületeknek. A különféle irodalmi, művészeti, tudományos, egyházi, közművelődési és ifjúsági mozgalmak és szervezetek egy rendkívül eleven hálót képesek létrehozni a politikai határok által széttagolt nemzeten belül. A jelen összejövétel és konferencia is azt bizonyítja, hogy ez a háló létezik és működőképes, csak éppen a politikai életnek is jobban fel kellene figyelnie erre, minthogy tapasztalataim szerint a mindenkori kormányok, a politikai szervezetek általában elkötelezettséget várnak el a kulturális élet intézményeitől, és nehezen fogadják el azt, hogy ezek az intézmények valóban függetlenül működjenek.

Végül az ígéretes tényezők között kell megemlítenem azt a formálódóban lévő, új magyar nemzettudatot, amelyre az utóbbi néhány évtizedben már igen sok példát láthattunk. Ez a nemzettudat nem az egyes magyar régiók belső szolidaritását állítja a gondolkodás első helyére, hanem valóban, ahogy ezt annak idején Illyés Gyula is tanította, „nemzetben és népben gondolkodik”, és szellemi stratégiáját az egyetemes magyarság képviselte és szolgálata jelöli meg. Ahogy látom, azokon a tanácskozáson, amelyeken az itt jelenlévők évente többször is szót kapnak, ez az egyetemes magyar nemzettudat ölt alakot, ezért is fontos, hogy az általunk képviselt elvek, az általunk elvégzett munka hivatalos támogatást kapjon, hogy minél többen megismerjék ennek a munkának az erkölcsiségét és eredményeit.

Összefoglalóan talán azt mondanám, hogy az imént emlegetett kulturális szervezetek és egyáltalán a magyar kulturális élet és a magyar politikai kultúra jövőndő működését három fontos tennivaló jelölheti meg: a felmérés, a tervezés és a cselekvés. Vagyis tudatában kell lenni annak, hogy a kárpát-medencei (vagy akár a nagyvilágban szerteszét élő) magyarság és ennek kultúrája milyen helyzetben van, illetve alapos és részletes kutatómunkával kell felkutatni és összefoglalni ennek a helyzetnek az ismérveit. Erre a munkára kell épülnie a jövő megtervezésének, vagyis ki kell jelölni azokat a feladatokat, amelyeknek elvégzése nemzeti kultúránk és nemzeti egységünk megerősítésének érdekében szükséges. Végül pedig határozott és józan intézkedésekkel kell a felismert nemzetépítő kulturális stratégiát végrehajtani. Mindez tudatos politikai elkötelezettséget, éltető szellemű vitákat és nemzeti szolidaritást kíván, ezeknek kialakításában és megerősítésében vállalhat magára igen nemes szerepet a mi összejövételünk is.

VASI SZABÓ JÁNOS

UTAK A KÉTEZER ÉVES VÁROSBA

I.

Északról közelíteni a kétezer éves várost olyan,
mint pirkadatkor átkelni a heszperidák kertjén
gyantaillatú erdők, déli lankák szőlőtől vöröslő
tőkéi között, évszázados gesztenyefák árnyai alatt.
Szent Vid misztikuma, bronzkori emberek telepe.
A falvak gombaként nőnek: kábelt kötegelő osztrák,
üvegcsét gyártó helvét, fémiparból tollasodó magyar
tőkések adóiból fényesített települések.
Termékeny földjén hazai és germán kertészetek zöldellnek.
Tiszta időben odalátszik a betontenger.
Kommunista festő nevét viselő munkás-kaszárnyák.
Előbb a senkiföldje: a kétezer éves város határában,
volt téesz-major helyén különös szentély nő ki a fűből.
Anyag és forma az Óperencián túli, új városok
acél, üveg, beton palotáira hajaz.
Szabályos vonalak, ében és homokszín keveréke.
Tiszta, légkondicionált gondolat. Füstszínnű üvegen
tetszhalott napsugár. Kamera pásztázza az udvart.
Előtte hódolni vágyó hívek sora. Elegáns öltönyben,
visszafogott stílus kosztümök: „a burzsoázia diszkrét bája”.
Ám egy pillantás a parkolóban álló limuzinok,
terepjárók szekérhadára, s arcon legyint az igazság:
benn az establishment Istene trónol marhabőr vezetői székekben.
Ama Isten – kit Mammonnak is hívnak – templomának
ablaktáblái fölfalják a fényt. Helyette áldozati arany
sápadt sugara világlik a kalmár-hit székesegyházában.
Bebocsátásra váró urak, s úrhölgyek gyülekezetét nézve
nem látni csak szürke arcokra írt bankszámla-kivonatokat,
súlytalan lelkeket, mert „Ők a kitömött emberek!”...*

II.

*Délről közelítéd a kétezer éves várost: ősi rumi úton teszed.
Balról bókoló repce, napraforgó: bioetanol-alapanyag-mező.
Jobbról szalmaszárga fű, hamis-ciprussövény smaragdja.
Olajszínű sorházakhoz vezet száraz virágágyások vonala.
Távol, Szőlősnél szűkülni látszik az út.
Szürke építmények a járdaszegélyig szaladnak.
Dohos forróság cseréli kertek almaillatát.
Tornácos parasztházak, fakó kocka-idomú
szocreál épületek közt piramisba rakott téglá.
Ennyi maradt az öreg templomból.
Az út, mint szőlőprés garat-szája, kitágul.
Körforgalom, Gyöngyös patak, örökzöldek, nyitott kapu.
Az új katolikus templomé. Kevés szentélyről
mondható el: szép, mint a siófoki – a Makoveczé!
A szőlősi templom vas és cement, ős-mintájú harangtorony.
A fény vallása nem betonbunkerbe való!
Az üvegfalon átáradva ragyogó színekre bomló;
Isten és Ember; teremő és teremtet kaleidoszkópja.
A kavicson lépdelve a négysávúvá duzzadt útra nézek.
Délután van, egy óra. Zsúfolt Ikaruszok szállítják a vidékieket.
Jámbor biorobotok nyáját, multinacionális csarnok-karámokba.
Löttyögő csuklósok közt, rozoga biciklin hollóhajú,
szénszemű asszony pedálozik. Kortalan arcán fegyelem.
(Lehet harminc éves, negyvenes.) Izmos lábai tartják
a körötte füstölgő leviatánok iramát.
Világos a bőre – mint sokuknak itt a nyugati gyepűn –,
ám tagadhatatlan a rassz: roma nő.
Ahogy a templom közelébe ér, megbicsaklik a kerékpár.
Szél kuszálja meg éjszín haját, elengedi a kormányt.
Fittyet hányva a forgalomra: fölnéz, keresztet vet, arcán áhítat.
S toványikorog a kétkerekű, nyomában metálszín áradat.
Légy áldott, Mária-arcú cigányasszony! Lelkembe szőtt nyári pillanat!
Te bizonyosság: Jézus vallása örökké él a szikkadt dél kék ege alatt!*

* Idézet T.S.Eliot Az üresek című verséből.(Fordította:Vas István)

PENCKÓFER JÁNOS

FÉNYFOLYAM

NAPBA NÉZŐ KUTYA A GERI-DOMBON

Bizony, sose lehet tudni, mikor, merre fordul a világ – a beszédvilág –, méghozzá külön a külső, és külön a belső: Az, amely az emberek között folyik, és az, amelyet Magunkban beszélünk. Merthogy Itt van mindjárt Ez a másnap, amely úgy alakult, ahogyan E kisfiú fejében, ezen lázas kézzel, szívvel, idegekkel félálmába visszahulló kisfiú, a Zoltán fejében ez sosem ötlött volna fel, legfeljebb akkor, hogyha meglátja magát a távoli jövőben, Netalántán akkor, de még akkor is csak akként, hogy hát ő azt bizonyára nyomban elhessenti. Mert ha Zoltán meglátja jövőjét, mondjuk azt a harmincöt évvel későbbi önmagát, aki a Falukútján várakozik annyiszor, de hányszor sok-sok órája, És kétezerháromban, októberben, huszonkilencedikén Még nyolc ráadás perce is – Ahogyan megjegyezték Szanyiek és Bekecsék, de Lahoták szintén – meg ha megpillanthatta volna ő azt az embert, azt a Kristofóri Zoltánt, akivé ő másnap lett, mikor ezek a Magyar Nova Futurások lassan-lassan összerakták őt, hogy milyen is lehetett, hogy vajon a teszediek és a vándiak emlékeiből kiindulva, mit érzett a mozikedd után, hogy mit gondolt, érzett mint kisfiú ezen a május reggelen –: nos, vajon elfogadta volna-e azt, akivé őt megtették E harminchatok, elfogadta volna-e magát? Merthogy látták – Mindannyian láttuk –: Kristofóri Zoltán, hogy a gyerek másnap reggel, május elsején – mikor a doktor megnyugtatta szüleit, hogy Semmi az egész –, igenis látták: Ez a gyerek boldog is meg szenved is: Valami tényleg történt a kis Zotyikával. Ugyanis e május elsején, azon a reggelen ő – S ezt mindenki tudja – ott érezte markában a forróságot, hogy a vörös, hogy a Grisa vörös csillaga övé, igenis ott szorítja bal kezében azt a vörös csillagot, a Grisa féltett kincsét, hogy hát valójában az égeti, az süti: a pirosa a tenyere, hogy tenyere a csillag pirosa, és lobot vet az életvonal elején, de felfut még a Vénusz-domra is, majd újra le, talán az életvonal közepére, sőt, kicsit a sorsvonalat is, még azt is megérinti, hogy aztán valahol mélyen belül – ott, ahol a Semmi, Dániellel szólva ott, Ahol a Semmi szokott fájni – tüzet fogjon, s érezze, ahogyan végigömlik valamilyen forróság a mindenén, majd szépen visszatérjen, minden visszatérjen ebbe a tenyérbe.

Mert leginkább ebbe a tenyérbe, erre a pirosra hullottak a félig-meddig meghallott szavak, a felcser és a szülők szavai, hogy Különös dolog: egy ilyen kutya, s ott, a vápában, de az is, hogy Ennyire agyonszeressen egy ilyen kis kutya egy

ilyen kis gyerekkezet, még hozzá ugyanazt a kezét, egy és ugyanazt a helyet harapdálva szeretgesse – avagy haragudjon rá? – ennyire, hát ez mindenképp különös, Na, de Dániel, ő felnőtt számba megy, ő tudja, mit beszél, ő tudja, hogy történt. Na, sok szerencsét hozzon a kis talált jószág, még ha ijedtségre is adott okot a kezdet, reméli, kívánja annál örömtelibb lesz, ilyen legyen a folytatás, na megy, mert hiába az ügyelet, ő rádión szokta követni, most is meghallgatja, milyen lesz a moszkvai, no meg a budapesti ünnepi vonulás – Éljen május elseje! Csak még egy pillanatra visszafordul: majdnem elfelejtette a vizsgálatról: Kora reggeltől beszélük, hogy akikkel jó barátok, hogy A Szpivákék házában akkor egy májfa áll, hogy Azt legalább négyen cipelhették, azt legalább négyen állították oda, Szpivák elvtárs le is fényképezte, hiába, no, nagy öröm a fiúgyerek, de a lánygyerek meg annál inkább, így van ez még akkor is, ha félelmetes ez a nagyon korai üzenet: elveszik a lányt a szüleitől, mert Hisz pulya az még, hogyha jól tudja, még csupán tizenegy esztendő, akárcsak a Zoltánka-gyerek. És lépkedett is, beszélt is, meg botladozott is, meg szuszugott is, motyorászott, dünyögött, ahogy azt megszokhatták tőle, s már csak akkor, Már csak amikor a kisajtót is betettük utána, akkor jutott eszünkbe, hogy mit és mekkorát mulasztottunk, Te jó ég, majd egy ilyen hülyeség miatt fog ránk jönni a baj, hát visszaléptünk s jó hangosan utánaszóltunk, azaz hogy kiabáltunk: Éljen május elseje, Éljen a munkásmozgalom, a munka ünnepe, s ez olyannyira jó ötlet volt, hogy tán még a felcser is bosszankodott, amikor kinézett a szomszédasszony, Ki az, aki így ünnepel, ki az, aki így ordítja ezt az éljent, és amikor Heé Malvinka meglátta őket a kapuban, a felcsert pedig, Amint botorkálva lépdél, s maga elé motyorászik, mindent így érthetett: Kristofóriék boldogan köszöntik az ünnepet, a házukon már leng a sarló-kalapácsos piros lobogó, és éppen ő, a felcser az, aki csak maga elé bámul, így aztán most mások előtt, mások szemében most éppen ő az, aki nem köszönti hangosan az ünnepet, de Verje a nyavalya, ha valaki, akkor ő ezt a látszatot megengedheti magának, Vádon aligha él olyan ember, aki bármit merne jelenteni rólam – mondta többször több helyütt e felcser –, Vagy ha mégis, akkor tényleg nagyot fordult ez a világ, őserinte, akkor tényleg nagy a baj.

Úgy fordult tehát a világ, ami beszédvilág, ahogyan azt nem gondolták volna. Mert a szép kis fehér pólya híre hamarabb járta be Vándot, s hamarabb futott keresztül Teszeden, mint ahogy Zoltán bemutathatta volna, hisz tényleg kutyabaja lett, már dél körül mindenki láthatta, ám az, Amit ezek a népek figyeltek a Zoltán pólyájában s rajta, amit ekkor ezek a népek már tudni véltek, azt, hogy mi az oka ennek a hirtelen belázasodásnak, azaz: hőemelkedésnek, kézbebugyolálásnak, arra ő ekkor Sehogy se gondolt, eszébe se jutott, hogy a pólyája, az másként is igaz lehet, mint ahogy ő azt tudja. Pedig hát eszébe

juthatott volna. Nagyon is. Hisz ugyan mit hitt Azok után, amit ott, a moziban művelt azzal a Szpivák-lánnyal, és aztán a kezefejével, csak nem gondolta, hogy mindenki vak, meg süket, hogy a szomszédai, akik mellette ültek, leginkább Árpád, Heé Malvinka néni fia – sokak szerint: Az a mulya kölyök a szomszédból, abból a kis fecskéfészkes házból –, hogy Az én kisfiam semmit se vett észre abból, Amit az a Szpivák-lány meg ez a köpcöske kis Kristofóri-fiú vitt végbe abban a félsötétben. Úgyhogy Heé Malvinka néni, mikor kiugrott megnézni, Mit rikácsolnak ezek a Kristofóriék már kora reggel, és amikor meglátta a felcsert, neki rögtön Árpikám beszámolója, az a gusztustalanság jutott eszébe, Nem is bírtam én magammal – Mivé lesz ez a világ! –, hát utanasietett, s rákérdezett, vállalva a visszautasítást is, de aztán megnyugodott, sikerült, ugyanis hamar ráébredtek mindketten, hogy kétféle, hogy különböző harapásokra gondolnak, amitől Malvinka visszább táncolt kicsit, ám a felcserben meg éppen ettől ébredt fel az érdeklődés – Nocsak: a teszédi klubban gyerekfertő, Nocsak-nocsak, hát az a Szpivák-lány tényleg jó korán elkezdte, mert a májusfa, A négyemberes májusfa se hagyta őt nyugodni, az pediglen sehogyan sem lehet rendjén, hogy ő valamiről ne tudjon, hogy őelőtte eltitkolnak valamit, még akkor is, ha ilyen nagy emberekről van szó, mint Ezek a Szpivákék s ezek a behízelt rokon-féle Kristofóriék, na, ő majd mindjárt konzultál a teszédi kolléga-barátjával, és ha kell, hát másokkal is, mert A nevelés, Malvinka drága, az a legfontosabb, hogyha nincs nevelés, nincsen és nem is lesz semmi felépítve abból, amit építünk, amiről ez a május elsejei ünnep is beszél.

Futótűzként ment a hír, de futótűzként jött is a hír – Ugye-ugye: nem véletlen az a furcsa izgatáság: nem normális, amit az a fruska összemozog, hogy a lapátfogak nem is lapátfogak, Ugye-egye szomszédasszony, jól mondtuk, hogy az a Vámiroda, attól lettek ilyenek ezek, Már jódogukba' azt se tudják, mit csináljanak – úgyhogy a teszédiek és a vándiak ebben az évben Erről a kis hőemelkedésről, s erről a pólyáról ünnepeltek, no meg természetesen a négyemberes májusfáról: Gyereknek májusfát, na hát, mondhatom! Ugyanis nyugodtan nevezhető ünneplésnek az az immár lassan elfogadott május elsejei felhajtás, hogy mindkét faluban recsegett, bömbölt, veszettül fűjt: Rezesbandázott meg fúvószekarozott a villanyoszlopokon függő hangosbeszélő, a községháza előtt sütötték a lacipecsenyét – ahogy azt errefelé mondják: saslikot –, na, ezt nyugodtan lehet ünneplésnek mondani, ámde az sem, ennél az sem volt kevésbé izgalmas, hogy Na most mondja, hát ezek a taknyosok, Mi van, hogy ti még nem halottátok, Na szép kis iskola, Mondhatom, szép kis tanítóság, Na, ezek a Szpivákék meg Kristofóriék avval a Vámirodával, Ezeknek csak a munkahely kell, hogy a pulyáikat meg az utca, az nevelje, Micsoda,

hogy csókolóztak, hát azok még taknyosok, fogdosták egymást, és meg is harapta, Megmondtam én: még a végén börtönben fogják végezni – ez a beszédféle, ez sem volt kevésbé izgalmas, mint az a fülsiketítően hangos csinadratta, amely alatt nyüzsgöttek-forogtak-kacarástak. De amilyen gyorsan jött a hír, a felháborodás és csámcsogás, az úgy is illant tova: ahogy elmúlt az ünnep, ahogy eltelt ez a két nap: elseje és másodika, úgy múltak, peregtek sorjában a hetek is, és ezekkel a pletykájuk, az abban fészket rakó indulatuk szintén szertepergett – Tegyük kezünket a szívünkre: ugye, hogy több volt itt a káröröm, mint felháborodás és erkölcsféltség! Ám a feledésben és a megnyugvásban, Hónapokkal később, akkor meg olyasmi történt megint, mitől ismételtelen előkerültek ezek a dolgok, újból Ráuszult a beszéd ezekre az emberekre, mintha Rájukbőjtölt volna valaki, ezeknek nem lett eztán megállásuk, valahogy Mindenki száján ők forogtak, s megint ők, és aztán megint csak ők, no meg hát a Vápa, az a szintén Nem egészen normális kutya, amelyre, Szegénykémre úgy rálettek ezek a Szpivákék, hogy azt nem is lehetett érteni, miért, Nem fogtuk fel mindjárt, hogy miért a gyűlölet – csak aztán.

De aztán annál inkább! Hiszen miféle dolog az, Miféle egy kutya viselkedés, amit Ez a rühes levág, kezdték mondogatni a Szpivákék, és hát erre, ilyesmire felkapja az ember a fejét, hogy ez a kutya, vagyis: Hogy jöhet egy kutya ahhoz, amit Ez a dög talált ki, hogy valakit Kinéz magának, vagy mi a Kutyaúristent csinál, hogy senkit meg se ugat, rá se pisszen senkire, de tényleg senkire, ez nem is igazi kutya, mert csak a hízelkedésből áll, mindenkinek csak a farkát csóválja, még hogyha idegent lát, akkor se vakkantja el magát, azonnal pitizik neki, miközben meg a Mi lányunkat, szegény Erikánkat – ez a kutya nem is veszett, ez a kutya idióta-állat –, miközben meg szegény Erikánkat majd felfalja, úgy vicso-rít, ugat rá. Hát még egy ilyet! Nem mondhatnak mást: A kutya nem normális, beteg, már az első perctől kezdve érezni lehetett, mert amikor meglátta Az én kis zizi-susukámat, megérezte Erikámat – Mikor novemberben, decemberben, Iyentájt elmentünk, benéztünk a Kristofóriékhoz –, mikor Ez a rühes állat megérezte, hogy megjöttünk, Hát ez majdnem megveszett a dühtől, Ezt én nem fogom eltűrni, azért vagyok apja a lányomnak – azért apa ő, hát nem, különben pedig náluk, ott, a Vámirodán nem egy kutya van, ő ismeri a természetüket, de ez – ez nem is állat. Természetesen a többiek is, mindannyian felfigyeltek erre, észrevet-ték ezt a különösen jámbor, emberbarát viselkedést, másoknak is feltűnt ez a szokatlan szelídség, és az ezzel ellentétes kutyaérzékenység, vagy minek is lehetne mondani, e kiválasztás, hogy Erikát nem és nem, Erikát fel kell fálnia, Erika ne jöjjön a közelébe, és ha eddig csak a Berta mama, meg a Magduska s Jolánka, csak a Szpivák család legállhatatosabb figyelői, igen Ezek terjesztették Erikáról azt, hogy Veszélyes egy némbor lesz belőle, hogyha eddig csupán hébe-

hóba kapott szárnyra ez a tőlük immár megszokottá, és így aztán elfogadottá is vált megjegyzés, akkor most már olyanoktól szintén visszahallották a Szpivák szülők mindezt, vagy valami ehhez foghatót, már olyanoktól is, mint ez a fecske-fészkes házú Heé Malvinka. Pedig hogyha valakire, akkor őrá nem lehetett ráfogni, hogy annyira kedvelte volna szomszédját, a Kristofóriékat – de most mégis, ő is inkább olyasmit terjesztett, miszerint Az állat mindig ártatlan, Az állat még a gyereknél is ártatlanabb, soha nem bánt senkit, csak, amikor veszélyben érzi az életét, amikor félelem költözik belé, amikor az Ördögi erőket érzi közeledni: földrengés, vihar meg ilyesmi, és már csak akkor támad, akkor lesz ilyen, mint most ez a kis eszemadta – őszerinte gyanús, Ez a dolog nagyon gyanús, de hát nem akar ő senkit bántani, csak mégis, mit gondoljon, ha az Árpikáját úgy szereti ez a jámbor állat, szinte minden délután keresi, felkeresi, Oda, egészen a küszöbömig feljön, és még Vitéz sem acsarkodik rá, mert csak megáll Árpikája előtt, s nézi, nézi, úgy néz rá, mint hogyha ő lenne, Abban a percben ő lenne neki a fénylő Napja, de már egyszer Elöttem is így állt meg ez a kis csudajószág – na, és azok a meleg, azok a szomorú-meleg szemek!

Igazat beszélt Malvinka. És ezt Vándon nem csak azok állították, akik előtt Vápa kutya szintén meg- megállt, leült és hosszan kezdte nézni arcukat, ó, nem, ezt nem csak többen, egyre többen, sokan terjesztették. Itt a legbosszantóbb azt lett – Szpivákék szemében –, hogy hát nem csupán a Hátradugott Vándon, s korántsem csupán a Kristofóriék ügye és gondja lett e kutya, mert már késő-ősszel mindenki ismerte, hallott róla: Teszéd, Vánd ebben a csupaszív kutyadologban mintha összzefogott volna –: Ahogy odajön az ember elé, leül, és elkezd nézni, ahogy az az istenadta behunyorog az ember arcába, hát Napnak érezhetjük magunkat, olyasmi meleg járja át az embert –, Teszéd, Vánd ebben a furcsaságban egy lett – amit úgy is érthettek Szpivákék: Erikájuk, és így őellenük fordultak mind az emberek. S ami a legkülönösebb, még Kristofóriékat is, még azokat is sokkal közelebb engedték magukhoz a többiek, a vándiak, hiába Vámiroda, hiába, hogy Olyanokkal barátkoztak ők továbbra is, hiába a fenenagy barátkozás azokkal, akik Már-már félistennek hiszik magukat: a Szpivákékkal –: ez a kutyus valamicskét meglazítottatott a merevségeken, a velük szemben érzett elutasításon-kiközösítésen, és ez – Akárhogy is vesszük – érthető, még akkor is, ha nehéz lenne megmagyarázni. De hogy aztán ez valóban közeledés-féle volt-e, hogy az enyhület, amelyet Kristofóriék is megéreztek, tényleg az volt-e, még akkor sem volt idejük tisztázni, akkor sem jártak utána, mikor észrevették ezt, és örültek e változásnak, nemhogy később, amikor már nem is arról beszéltek, hogy ez a Szpivák Erika hát végül miért is harapta meg a Kristofóri Zoltánt, és hogy jól Kifundálva arra a szegény kis kutyára kenték, amikor már Lassacsán a Szpivák szülőkben is csillapodni látszott a hatalmas indulat, és csendes, izzó gyűlöletté változott e helyzet.

Nem volt idejük az enyhülettel foglalkozni, merthogy közben pedig Vápa egykettőre kiteljesítette küldetését: Olyan szép szokása lett, Mintha csak ajándékként küldte volna Nekünk, mintha Nekünk szánta volna a Jó Isten, úgy kezdte el munkáját ez a kis csupaszív kutyuska. Tudniillik minden derült napon, valamennyi derült reggelen a kutya kisietett és kiült a Geri-dombra, ohonnan az egész keleti vidéket jól belátni, odasietett a vándi Kiság utca legvégébe, ahonnan egészen tisztán látni, amint kél a Nap, és nézte Vápus, hunyorgott belé, a Napba, szinte beleszédítette magát, egyesek szerint Még mosolygott is, úgy imádta ezt a meleget és fényt, de úgy nézte, figyelte, mintha mindig akkor látná legelőször s utoljára, mintha ez lenne az egyetlen dolog, amire érdemes figyelni, hogy azután feltöltődve, megnyugodva elinduljon visszafelé, s egész áldott nap, Közülünk válogasson magának valakit, odaüljön eléje és tovább végezze a munkáját: Figyelje arcunkat, egészen addig, amíg el nem jön a késő délután, a naplemente, mert akkor már indult is a másik irányba. És kisietett, el is hagyta Vándot, egészen a teszedi utolsó, vagyis Vánd felőli első házhoz odasiessen, és ott pedig a kolhoz betonpaneleire, az évek óta ott enyésző panelhegyre felugorva figyelhesse, ahogy lemegy, ahogy lebukik a Nap – hogy szép lassacskán elbúcsúztassa a hétfőt, keddet, szerdát, s így tovább, és így tovább. És hát ez Tényleg így ment valamennyi derült napon, és ezt úgy megszokták vándiak és teszediek egyaránt, hogy kezdték sokkal jobban megfigyelni egy-egy napjukat, és mondogatták is egymásnak, Te, én azt vettem észre magamon, egyre többször nézek fel az égre, hogy ők egyre többször figyelik a kelő és a nyugvó Napot – néhányan már egyenesen arról számoltak be, nekik olyanná lett ez a kelő s nyugvó Nap, akár egy szempár, hogy ők már-már egyszerre látják a Geri-dombot meg a betonpanelest is, mintha csak a kelő és a lenyugvó Nap egyetlenegy szempár lenne, Áldott napunk szempárja, Amint a Szugolyt közrefogja, hogy hát ők, amikor lefekvés utáni imádkozásukba kezdenek, ők most már egyre gyakrabban csak ezt a szempárt látják. Olyanformán, mintha csak a Falukútján állnának, Egy kicsit errébb, visszább a templomtól, a Szugolyra vivő gyalogútnál, Ott, annál az óriási terméskőnél, mintha ide állítaná, ide kérné őket ez a szempár, mintha itt kérdezné őket: Ugye nem volt hiábavaló az eltelt nap, Ugye, hogy egyforma öröm kezdeni s befejezni valamit ezen a földön? Ezért aztán Kristofóri Zoltán azóta is, mindig, Ma is, Most is – lehet akár Robertája mellett Mátészalkán, avagy itt, a Falukútján –, ő még Most is érzi ezt a szempárt, ezt a kelő és lenyugvó Napot egyetlenegy pillanatban, amely néha mint egy reflektorpár, úgy világítja meg, úgy áll meg előtte, Amint ő azt most is érezhette, mikor lassan áttünedezett a Geri-domb a panelhegygel, majd A mozgolódással, a kocsiajtók csapkodásával, a hirtelen kipörgő Kisanettel s Adriennel, Lahota Anették csacska ikreivel, mindent átszelő, ujjongó visításukkal, hogy Megjöttek a táposok,

Már itt vannak a táposok, ezek már azok lesznek, hogy aztán az anyjuk úgy kapdossa őket össze, s kitörjön a kacagás, hogy áttörjön a csenden Egy kis élet, amint áttört a sötéten teljesen a hosszúfény, s turistabusz fénye, ez a messziről érkezett szempár, A mi jócskán megkészt beérkezésünk jele, hogy ebben a fénypázmában megcsillanjanak a porszemek, Hogy ezzel most már tényleg kezdetét vegye a mini Csillagtúra, elkezdődjön – vagy már inkább folytatódjon –, Ami mellénk szegődött ezen a napon: Hosszúszerdán, de már helyben, végre itt, már itt, a tethelyen – a Falukútján.

ZSELICKI JÓZSEF

TÓTH LAJOS EMLÉKÉRE

*a ficfák árnyából
kitörtek az álmok
páramászó dérzöld
hajnalok*

*dörrent a szív
megint
megint
vizek tükrén
egek álmok
mélyükön
nem gyöngy pörög
–hitzöld–
több a hazárafájától
hétszeresen*

*ha Szürtétől jöttek
a felhők
a dalárdakék színét
záporok zuhéja
püfölte szét*

*vakondok túrták
dombjaikat*

*de
az ég kékjéig
a föld zöldjéből
emelt
horizont
egy csíkban
botlik fehérén a Hold sárgája felé*

*űzzük
űzzük a gonoszt
erről a tájról
ijesszük el
feketén fájón*

*koszorút hoztunk pajtás
te kitoltál velünk igen*

*lelkünk nem fáj
bömből*

*a dübörgő rög
a takaró
sunnyizöldbe
borít*

CSORDÁS LÁSZLÓ MA ESTE

*Az íróasztalon, egy alig használt
Kólásüvegben alszik a béke.
Csönd van. Körötte a gond mégis
Rebbenni próbál. De végül magába fordul.*

*A tévében épp egy valóságshow
Zajlik. Elnémítom a tévét.
Ma este nem vágyom erre a világra.
Ma este... nem hiányzik ez a valóság.*

MÉGIS TALÁLKOZTUNK

*Mégis találkoztunk. Két év
után most először. Köszöntem.
(Kötött pulóver volt rajtad,
kék szemfesték és egy fanyar
mosoly, mely ezelőtt csak akkor
ült ki az arcodra, mikor menekülni
próbáltál előlem.) Kérdeztem, hogy
mi újság veled. De csak színtelenül,
közhelyekkel válaszoltál. És foghegyről.
(Talán valamilyen elképzelt fellegrárból is.)
Kérdeztem, hogy nem találkozhatnánk-e
egyszer, valahol. Erre csak ennyit mondtál:
„Tudod, mennyire elfoglalt vagyok”.
Közben megállt a vonat. Te leszálltál.
És a kerekek közönyösen vittek engem
a következő állomásra.*

BARTHA GUSZTÁV

INTERMEZZO 2.

Dél előtt átjáróház az első emelet 11-es számú irodahelyisége. Kopogtatás nélkül sorakoznak az ügyfelek, a hivatalbéli kollégák. Kelemen kartárs ügyiratokat, kérvényeket és elszámolásokat stempliz, iktat; Tamás úrlapokat nyomtat, iratokat fénymásol. Főnök és beosztott. A délutánt rajzolni lehet. Kelemen kartársnak – háttal ül az ablaknak – kontúrja éles, pattanásig feszül tömzsi felsőtestén. Sarokban álló íróasztalánál Tamás sovány alakját elnagyolja, – lágyítja a félhomály. Mentor kontra gyakornok.

Az emberek sikerért, gazdagságért, hatalomért törik magukat. Slussz, passz, ez a realitás! Még hogy főnöknek lenni silány dolog!¹ Művészet, kitalálni ekkora sületlenséget!

A fekete lyuk csak lyuk, a határozatok: határozatok; a rendeletek: rendeletek. Mi bennük a logikátlanság, tükör a plafonon?

A megbízható hivatalnok kiengedi nadrágszíját, mikor leül, s behúzza, mikor feláll. Ne a pöcsére gondoljon! Első a kötelesség, a második: lásd az előző pontot. Egy plusz egyből következik a kettő; a kettő meg egyből a három... Így van? Na ugye!

Az ülőideg zsába nem örömforrás!

Adélmom köszönömért mos, főz odahaza, Ibike nyeli a pénzt. Fekete lyuk, hehe! Asz’ondja: hamm, és oda a havi fizetése.

Edzze a derekát! Különben nem lesz etyepetye, hegyire...

– Idő előtt elüli a pöcsét, Tamás.

A hegynek asz’mondod, ugorj tengerbe, és beleugrik. Betessékelni a hivatali taposómalomba egy elkényeztetett, önféj protekciót...

Kelemen kartárs ezúttal nem emeli fel remegő mutatóujját; húzgálja ki, tolja be sorjában íróasztala fiókjait. Mobiltelefonján matat. Feladat? Tamás szerint: időmorzsolás. Nem csönget, óréa se csöng senki. Nincsenek értelmezési problémái. Adélja menetrendszerű, péntek délutánonként a fürdőszoba csempefalát suvikszolja. Feneke kerek, a falióra ketyeg...

Tamás kész... kész slussz, passz! Ha nem a számítógépe előtt ül, és a fene két vakarja, akkor Ibike, a főnök titkárnője körül legyeskedik.

– Szovjetek alatt valódi bőrből gyártották a nadrágszíjakat.

¹ „Caesarnak lenni – mily silány dolog!” (W. Shakespeare : Antonius és Kleopátra)

Mamutagyardból a fogpiszkálót.

– Logikus, nem logikus... Önre, Tamás, fényes jövő vár...

Ingyen konyha, aggok menhelye, közös sír.

– Brancsbeli, ahogy mondani szokás. A főnök unokaöccse, meg izé... Én a maga helyében... Hogy mondjam, a maga helyében tíz körömmel...

– Igen!

– Értelmes ember sikerről, gazdagságról, hatalomról ábrándozik. Egyszerű: vegye olybá az életet, amilyen. Az elődje, hogy tudja, már osztályvezető!

– Karrierista pöcs.

– Nem a márkás farmernadrágjait koptatta a széken. Kérdőív, terepmunka! Kötni a macskát a kóréhoz, kinek hiányzik az?

– Szociológiát végeztem.

– Vegyen fel zakót, hordjon nyakkendőt, és... és viselkedjen. Ezt nem én tanácsolom, a főnök üzeni. Ad egy: a létbiztonság, a második: lásd az első pontot. Az egyenes derék, életbevágó. Az üldödéig zsába nem örömforrás. Behúzza a nadrágszíjat, kiengedi a nadrágszíjat... Szép az öve. Valódi bőr?

Szűr-reális giccs, gatyamadzag.

– Tegnap vásároltam, száz hernyómba került.

– Száz hrivenybe!

Kelemen kartárs íróasztala valóban bútordarab, van mibe kapaszkodnia. A hallgatás nála hasi légzés. Beszív: egy, kettő, három, négy; kienged: négy, három, kettő, egy... Realitás? Az alosztály nélküli főosztályok elszámolásainak, statisztikai kimutatásainak bezzeg nem számol utána. Tamás szerint: edzése van. Harmincadik éve stempliz, hajlong előre, hátra süketen és vakon íróasztala mellett.

Asz' mondják: senki sem szent a hivatalában.

– Nekem az, reneteg! Jó, ha húsz hrivenyes műbőr vacakra telik.

Szegény hivatal!

– Képzeld, Adél, karácsonyra, hőzentrágerrel ajándékozott meg. Hol hagyta az esztét? Mint ha nem tudná, hogy osztályvezető vagyok, nem egy pókhasú irodaszolga. Na, adtam én neki hőzentrágert, de olyat, hogy azóta is emlegeti.

– A terepmunka nem viselkedés. Tarol az alkohol, a narkó, az AIDS... A társadalom...

– Tudom, mi a társadalom. Száz hriveny akkor is sok pénz egy nadrágszíjért.

– A telep fekete lyuk, szociológiailag nincs felmérve. Hogy magyarázzam...

– Csendesebben. Jó fülnek nincs fal.

– Nyeli a segélyeket, a határozatoknak, rendeleteknek sincs foganatja. Mert logikátlanok. És miért? Mert az előállt helyzetet próbálják kezelni, nem a kiváltó okokat felszámolni. Szociológiai felmérésre lenne szükség, össze kellene állítani egy kérdőívet...

Kelemen kartárs az órájára sandít. Az üldödeg zsába nem örömforrás! Egy, kettő, három, négy... Mindjárt négy óra. Négy, három, kettő, egy... Adél káposztáspaszulyt főz vacsorára. A péntek teljes nap. Első az egészség, ad kettő, lásd az első pontot. A siratás, rívatás, a drága fogak csikorgatása kinek se használ. Tükör a plafonon, ahogy a főnök mondja. A főnöknek mindig igaza van — a társadalom alól, felül szennyes dolog, ostobaság turkálni benne.

Egy plusz egyből, következik a kettő; a kettő meg egyből a három... Az emberek sikerért, gazdagságért, hatalomért törik magukat. Ibike nyeli a pénzt, tönk a széle.

– Ne játssza itt a világfit, nőszüljön meg, Tamás. Keressen egy kezes, begyes leánykát, oszt’ etyepetye, hegyire... Használja a pöcsét, nehogy úgy járjon, mint az egyszeri filctoll.

– Maga... maga egyáltalán nem figyel rám!?

Második hónapja figyelem.

– Köti és köti a macskát a kóréhoz! Mivel állok hétfőn szőnyegre, mi jót mondjak magáról a főnöknek? Hogy még mindig kemény a kobakja, jusst is meg akarja váltani a világot?

– Majd csak kitalál valamit. Nem az én kudarcom.

Kelemen kartárs háta mögül váratlanul előbukkan a Nap.

Kelemen kartárs sietve nyúl a fiókok után, markolja baljába mobiltelefonját.

Kelemen kartárs orrára szemüveg kerül, homlokráncai elmélyülnek.

Kelemen kartárs petyhüdt arca rákvörös lobot vet.

Kelemen kartárs megfoghatatlan: íróasztalán aktahegy tornyosul, nagyot koppan az iratfűző. Holott Tamás szerint: nincs sodra, lehetetlen onnan kihozni. Az éles kontúr... kibolyhosodott, slussz, passz!

– Itt vannak ezek az akták, sürgősen készítsen minden egyes iratról három darab fénymásolatot! Vigyázni a fűzéssel! Nincs keverés, kavarási!

– Négy óra a perceken!

– Mindeközben, a hetes számú úrlapból nyomtat kétszáz... ponto-sítók, háromszáz példányt.

– Lejárt a munkaidő!

– Mit hangoskodik, ugrabugrál?! A megbízható hivatalnok behúzza a nadrágszíját, mikor feláll. Túlórázni fog.

– Ez nem igazság!

– A főnöknek mindig igaza van. Vagy mehetsz le is meg fel is. Még hogy főnöknek lenni silány dolog!

– A nagybátyám...

– A pöcse tele van veled. Ibike a pipije. Örömforrás. Adéloom, füstöltcsülkös káposztáspaszulyt főz vacsorára. Asz’ mondják a kollegák, nagyon tud főzni, az arany se ér többet a kezénél.

BALLADA

„Mikor mentem Sopron felé,
megnyílt az ég háromfelé...”

Magyar népdal

A földúton járót eső veri. A sárnak agyagszíne van, pára gomolyog. A férfi előregörnyed. Se esernyője, se esőkabátja nincs neki. Tegnap még nyár volt. A tél, ha jön a kikelet, másnap elfelejtődik, de a nyár, Istenem, a nyár...

Az úton járó megáll. Amit lát, száz nyarat megélt, mohosak vaskos ágai. Eső kopácsolja a diókopáncsot. Seholy egy károgó holló, seholy egy csipogó veréb, rozsdabarna falevelek hullnak a sárba. Pötytyözik az egyhangúságot. Az eső esik, az úton álló mozdulatlan, a diófa lelembosódik; az úton álló mozdulatlan, a diófa lelembosódik, az eső esik; a diófa lelembosódik, az eső esik, a férfi az istennek se mozdul.

Ha várják, ne mostanra várják Szebeni Jóska! Útját állta az öreg diófa, nincs vigasztalója. A dombon túl susog a nádas. Galambok helyett vércsék szállnak, se nem kilenc, se nem nyolc, se nem hét... Három arca van a vágynak: első néz a Teremtőre, középső a boldogságra, harmadik a temetőre.

Eső verés, véres ingre – egy icce víz, két icce sár.

– Jóska, Szebeni Jóska, mért mentél a halastóra?

Mindig is hamarkodtál, három helyett kaparkodtál, Erzsót, Böskét kitarottál. Öltöztél voln’ feketébe – nehéz ital a szerelem, nincs kegyelem, nincs kegyelem... Farkasognak mély nyoma, elárul lábad nyoma.

Susog a nád, reszket a gally. Az esőn ázó hideg leli. Telefonja tóba esett, kocsikulcsa vele veszett. Szabó Erzszi gyönyörű volt.

Az eső esik, az úton álló mozdulatlan, a diófa lelembosódik; az úton álló mozdulatlan, a diófa lelembosódik, az eső esik; a diófa lelembosódik, az eső esik, Szebeni Jóska az istennek se mozdul.

Vércse nyerít, szűk az élet. Nem ér csak a diófáig, diófának magasáig – egy icce víz, két icce sár.

Sms-sel üzengetett, álló hétig incselkedett. Ki mindent ígér, semmit ígér, de térül az út, fordul a szél. Ki nejét, fiát eltagadja, nem ad csókot csak kamatra, azon átok a szerelem, gyilkolni kész veszedelem. Halotti csend jár előtte, mennydörög az ég mögötte.

Fú elsorvad, hová léptél, bánat nő ott, hová néztél. Söröződ lett, menő bárod, a suszter nem a barátod. Három helyett kaparkodtál, Özsét, Böskét kitarottál. Mit akartál, megszerezted, ami kellett, mind elvetted. Halastavad három hektár, Erzsikétől mit akartál?

Az eső esik, az úton álló mozdulatlan, a diófa lelombozódik; az úton álló mozdulatlan, a diófa lelombozódik, az eső esik; a diófa lelombozódik, az eső esik, Szebeni Jóska keze remeg, úgy szorítja a kötelet.

Kóvályog a csönd előtte, szellő sem leng már mögötte. Rövid az út a diófáig, a hálálnak árnyékáig. Ami elmúlt, sárba ragad, hullámsírban rejtve marad – egy icce víz, két icce sár.

– Jóska, Szebeni Jóska, mért mentél a halastóra?

Ölelted a kapu előtt, csókoltad a csónakházban. Szabó Erzsi boldogságra vágyott közben, semmi másra. Böske nem lett, nem lehetett. Úgy nézett a Teremtőre, mint ahogy a boldogságra.

Hol hazugság van, nincsen hívság: a szerelmet fölülírják. Isten veled, mert a penna vastagon fog, és azon nyomban, ha nincs esküvő a templomban. Szabó Erzsi gyönyörű volt. Olybá tűnt, mint az álom, egy ujjára tizenhárom legény jutott, ha úgy akarta.

– Jóska, Szebeni Jóska, mért mentél a halastóra?

Halotti csend ment előttem, mennydörög az ég mögöttem. Átírták az életemet, volt szerelem, nincs szerelem.

Szabó Erzsi nem lesz másé!

Halászcsónak kötél nélkül, ölelkezni vágyak nélkül: nem lehet. Elszabadult indulatok, gyilkolnak a gondolatok. Szabó Erzsi nem lett másé, egyedül csak a halálé. Üres csónak ring a tavon, véres volt a lakodalom – egy icce víz, két icce sár.

Diófának magasába, hurok feszül, holló károg. Út rövid a diófáig, a hálálnak árnyékáig.

A földutat eső veri, a halastót bánat lengi. Esteledik.

LŐRINCZ P. GABRIELLA HÉTKÖZNAPOK

Üres tekintete.
 Hangját csak az angyalok
 ismerik,
 fénytelen szemeivel
 talán még Őt is látja.
 Sötét szobába zárta lelkét,
 nem jut el hozzá szavam.
 Neki apró csontja tekeredik,
 bennem a gondolat...
 Megérintem,
 simítom arcát.
 Nem moccan,
 majd üvölt órákon át.
 Szeretlek, gyermek.

PANELBAN

újabb papírdarab
 új rím a régiek között
 a szomszédban új lakó
 még nem tudom
 hogy érzi magát

KÁTÉ

Jégmező az ég,
 fagyott a gondolat,
 az éjjeli fény
 a földre zuhan.
 Örök bölcső ringatja
 tökéletessé a tökéletlent,
 ponttá egészülnek a kérdőjelek.
 Egymást öleli a Teremtő,
 s a teremtmény.

APRÓ

*Eladó lélek,
újságban hirdetik.
Csak telefonszám,
árajánlat nincs.
Jaj szegény Gogol!
Eladó a test,
kicsit beteg, de még használható.
Tumor, ödéma, érlemeszesedés...
pár év talán.*

*Új Kor.
Olcsó hús,
híg lével.
Evolúció.*

RÁNC

*arcodon
ruhádon
cipődön ránc vagyok
a láncban szem vagyok
szemedben könny vagyok
könnyedben só vagyok*

*szorosan hozzád rozsdállódva
ölellek*

BRENZOVICS MARIANNA

DARABOLÁS

RÉSZLET A REGÉNYBŐL

A születése óta sok minden történt, mondják Andreának, jó, rossz dolgok, és emlékeztetik. Őseit az idős nő sorolja. A nem létező országról jut eszébe. A zoknijáról, az apjáról, a rádióról, a nővéréről jut eszébe. Beszél, mint Homérosz. Feldarabolt, szétszórt történetet, elfelejti, majd eszébe jut.

Andrea egy fotelban hallgatta, „mit iszol?”, kérdezte az idős nő, „húgyot, lúgot, katona fingot”, válaszolt magának. Fehér zoknija összenéző térdéig ért. Csehországban vette még az apja, mondta, a lány elnevezte *cseh zokninak*.

Kilencéves korában ebédet főzött az apjának, kezdte, aki egy faüzemben dolgozott. A rossz spórt alig tudta begyújtani, füstölt, a fa vizes volt, végigcsöpögött a padlón. Közben rádiót akart hallgatni, de bárhogy tekergette, nem szólt.

A szomszédjukban élt egy idős házaspár, akikhez rádiót járt hallgatni. „Finom emberek” voltak, körüljárták, finomságokkal kínálták, ő pedig a Kossuth, és a Petőfi rádió fölé hajolt.

Tyúklevest főzött az apjának és krumplit sütött, amit közben megevett. Amikor az apját meglátta, barna, prémes kucsmája tűnt fel neki. Feltálalta a levest, megbánta, hogy a főételt elfogyasztotta. Az apja az ebéd után hazaküldte. Hideg volt, de ő a béleletlen csizmáját vette fel, mert csinos volt a lábán. Megfáztak a lábujjai, most is fájnak.

Szeretett táncolni. A legszebb emléke, amikor egy Császár nevű férfival keringőzött. Szinte körbelebegték, forogtak a termet. Kellemes volt, de lekérte Nyefrics, aki már nem táncolt olyan jól.

Az idős nő anyja lány korában a szénapadláson kötött, hímzett, és ha hívták, keresték, nem felelt. Idős korában elgyalogolt Máriapócsra a könnyező Máriához, és könyörgött neki. Utána a helyi kávézóban egy férfi szemezni kezdett vele. Az anyját ez felháborította, és Magyarországot lator országnak nevezte el.

Az idős nő hirtelen énekelni kezdett: „Szép vagy, gyönyörű vagy M.o. gyönyörű, mint a nagyvilág, ha zeng a... látom ragyogó szép arcát. Tálts paripán ide szállok, hazahív a vadvirág, hív a hegedű... egy gyönyörű szép ország. Most a rónán, nyár tüzebe, ring a Délibáb, tüzek gyúlnak, vakít a fény, lángol a világ...”

Hárman voltak nővérek, folytatta az idős nő. Az idősebbik pénzt keresett, a középső sütött-főzött, ő nagyobb dolgokat tett: kitakarította az állatok ólját, lemosta

a malacot, rózsát ültetett, fát vágott. De ha az anyja megkérte, hozzon be fát, nem hozott. Reggel elment otthonról, felkapaszkodott egy szekérre, útközben szőlőt evett. Este a kondával jött haza. Volt köztük egy bika is, attól félt. Nappal a padláson ült, figyelte a kisgolyákat. Felpattintotta a verébtojásokat, a nem vérest megette.

Nagyon ízlett neki az a mákos kalács, amit a nagynénje sütött, de mindig csak felet kapott. Nemrég jött rá, hogy azért kapott felet, mert a nagynénje fukar volt. Volt egy nagy körtefája, tele nyakas, méz ízű körtével, azt is sajnálta. A korai, apró, fehér szent-iványi almát is.

Átmászott a kerítésen, és megrázta az almáját. Örült, amikor az idős nő sírt a földre került almák között. Nézte a padlásról, mint egy előadást.

Beteg lett a veres szilvától, „kinyúlt”, leterítették fehér lepedővel. Az idősebb nővére lélekszakadva futott az apja elé a másik telepig, azt kiáltotta, hogy a „kishúga meghal, meghal, meghal!”. Az apja is felgyorsult, még a nővérét is elfelejtette ráültetni a szekérre, „szegény, visszaszaladt olyan messziről”.

Az idősebb nővére madártejet főzött neki, mert sovány volt, a lába, mint a „góré”, nem is lehetett megvesszőzni, ezért az anyja dohányzsineggel odakötyözte a fenyőfához, hogy ne kószáljon.

Az idősebb nővére szeretette csak, folytatja, és az apja. A fiatalabb nővére nem szerette, ha vele megy. Kérte az anyjukat, hogy tartsa őt otthon, nehogy kövesse.

Az idősebb nővére mindenhová vitte. Voltak a krasznójárszki járásban is, kukoricát törtek, reggel hatalmas káposztás fánkokat ettek, délben borscsot, munka közben pedig a tejet öntötték magukba. A latrina csuhából készült, fehér lepedő volt a bejáratára akasztva. Egy idő után befedték a gödröt, és arrébb tették a csuhaállványt. Este egy nagy kályha tetején aludtak, sorban, mint az elpusztult heringek.

A nővérével együtt rosszul lettek a haltól. Szerencsájukre a szomszédjuk éppen akkor látogatta meg őket. Ujjal jelezte, hogy melyik fekvő beteg, hány üveg ásványvizet igyon meg. Neki csak egy üveggel kellett.

Sokat hányt, onnan tudta, hogy éhes, ha hányingere volt. Gyakran elájult. Sorban állt vajért, és arra ébredt, hogy egy férfi fölé hajol. A ruhája vizes volt, mert leöntötték egy flakon vízzel.

Egyszer akkorát ásított, hogy leesett az álkapcsa, de visszakattintotta.

Az idősebb nővére fiatalon halt meg, bal kezével a szívéhez nyúlt, a jobbal simogatta a kishúga állát.

Haldoklik a szomszédja, folytatta az idős nő, akivel hasonlóan egymásra, egy napon születtek, azért. A szomszédjának fáj a szája, feldagadt, a veséje, a lába, a mája, sorolja, mindene beteg. Úgy kezdődött, hogy kihúzták a fogát, de bennmaradt a gyökere, és feldagadt. Mondta neki, hogy vájassa ki, de a szomszédja nem akar más fogorvoshoz menni, mert az visszaküldi ahhoz, aki benne hagyta a gyökeret.

„Lehet, meg akar halni”, mondta Andrea. „Mindenki élni akar”, jelentette ki felháborodva az idős nő, „mint a moziban”. Kislánykorában ismert egy férfit, aki a telepen filmet vetített. A hangszórójával hirdette az előadást, és még a neki tetsző lánynak is üzent: „Eszti, Eszti lány, estére boruljon alám, anyós is lesz, após is lesz, Esztikének nagy hasa lesz.” Vagy: „Sárga csikó, csengő rajta, menyasszonyért megyünk rajta, majd betérünk egy udvarba, Kálmán bácsi udvarába, van annak egy Emma lánya, Emma lánynak vetett ágya, vetett ágya, zöld paplana, Füzes Sándor fekszik rajta.”

Csak este kilencig lehetett udvarolni, utána végig ment a telepen a kis bíró dobbal, és figyelmeztette a lakosságot: „Este van már, kilenc óra, térjen ki-kí nyugovóra, tűzre-vízre vigyázzatok, le ne égjen a házatok.”

A férje otffejejtett cigarettájától belepte a házukat a korom. Meszelt, mosott, súrolt, a térdét, a kezét véresre dolgoztatta. A férfi utálkozva a szájához kapott. Éjjel az idős nő megsebezte a mellét zsillettel, hogy emlékezzen: a férje nem szereti őt.

Felhúzta a ruháját, alatta fehér, csipkés melltartó, a bal melle közepében a mutatóujja hegye:

– Látod? – kérdezte Andreától.

– Ez? – Andrea meglátta a kicsi, elhalványodott, titkos heget.

Andrea megégette a csuklóját a gáztűzhelynél, nyafogva jött be a hideg, sötét szobába, kereste Andrást, tágra nyitotta a szemét a szürkületben. Amikor megtalálta a férfit a vörös sarokfotelban, a szája elé nyújtotta a kezét:

– Látod a sebemet?

– Ne túlozzál, Babika! – intette meg Andreát, majd ráhajolt a kezére, és álmélkodva érezte melegségét. Meleg szájába vette a lány mellét, körbe-körbe mozgatta a piros bimbón, majd szívni kezdte, míg megkékült. A foltot takarítani kellett, mint valami titkot.

Gyenge már két napja, mondta az idős nő, de lehet több. Ül, jár, fekszik. Emlékezik, olvas, tévázik. Alszik. Keveset eszik. Lefogyott. Lehet gilisztás. Tortát fog sütni, mert születésnapja lesz. Sokan születtek áprilisban, mint például Tarkovszkij, Leonardo, az idős nő, András, Edina, az idős nő anyja, Andrea macskája, József Attila, Tolsztoj és így tovább. Számtalanszor látta már a tavaszt, de még mindig kedvére van. Mindjárt zápor, majd napsütés, kitört egy vulkán Izlandon, a hamu eltakarja a Napot, nem szállhatnak fel a gépek. A telet is szereti. Befagynak a tengerek, az úr hidegen mohog. Némelyik bolygón nagy a forróság. Van olyan ismétlődés, amit nem lehet megunni, mondta.

Vele ne történjen semmi, mondta Andrea az idős nőnek, sajnálkozzanak rajta, hogy leélte az életét, és nem történt vele semmi.

„Inkább a valami, mint semmi”, mondta az idős nő a lánynak, és énekelni kezdett: „Dombok ormain érik már a bor. Érik a bor... Valamennyi vén akácfa

menyasszony csokor. Zöldül a pázsit selyme, kék ezüst a tó. Csendes éjjel halkan felsír a tárogató... drága vér... tüzek, lobogó szemek... szenvedni jó..."

Andrea képtelen elmondani a történetét, mert csak különálló részeit látja, melyek, mint a nagy víz hullámai, kiemelkednek, eltűnnek benne, lehet, majd egyesével a helyükre kerülnek valamiféle terv szerint, és akkor Andrea megláthatja a történetét.

„Magamról semmi nem jut eszembe”, akár el is tűnhetne, gondolja. „Talán eltűnnék hirtelen, mint az erdőben a vadnyom” – jut eszébe mégis valami. „Egy tökéletes mondat! Tökéletesen kivitelezhetetlen az eltűnés, megmaradnak a csontok, a fogak, a lélek is – tovább törtet, ezt a lány tudja, és a tudat levertté teszi. A tökéletes mondat után következő „elpazaroltam”, „mire jutottam?”, „vágy, mely idegenbe tévedt”, „megbánás”, „kiröhögtem” szavakról eszébe jut, mennyire bánta, hogy az idős nyelvtanár nő székére unalomból vizet öntött. Amikor a nyelvtanár figyelmetlenül ráült, majd cuppogva felállt, felnevetett a többiekkel. Az oktató azonban nem megbántottak, hanem megbánónak tűnt. Megbánta, hogy olyan hirtelen ráült a székre, mint a budira – nem volt körültekintő, óvatos.

Talán túloz – nem is nevetett, mert azonnal megsajnálta az idős tanárnőt, aki a dolgok sorrendjét követve, gyorsan feltette a kérdés: „Ki volt?”, „Ki a felelős?” „Én!”, jelentkezett a lány türelmetlenül.

A nyelvtanár kiutasította a tanteremből, nem érdeklődött az okok iránt. Tűnjön el!, kiáltott, és a körformájú sivatag felé mutatott, de ez is túlzás, mivel a porondalakú iskolaudvaron nem homok, hanem por volt.

Sajnálta az idős nőt, de magát is. Minek nem nevetett fel az idős nő az égig, vele együtt? Miért volt olyan földhözragadt, kioktató? A lány megértette, hogy valamit tennie kellett a szünetben, miközben várta a tanárnőt, hogy bejöjjön. Nem tétozott: vizet öntött a székre, hogy üljön bele, utána ő felröhög, kiutasítják, végül néhány percig tűnődik a porban. Várja, hogy kicsengessenek, elkezdődjön a következő óra. „Minek kell következő óra?”

Elhatározta, hogy bűnös. Hallgatva hívta a felismerés. Fáradozott azon, hogy megbolygassa a dolgok reflexszerű illeszkedését. Rosszat tett az oktatójának, aki elég jámbor, nem ezt érdemelte, bántódott. Jót kellett volna mondania neki, jót tenni vele, mint például: „Letörölöm a tanár nő székét!”, „Üljön le, tanár nő!” A széket tudomásul venni: ott van, száraz, poros, az órán majd ráül a nő.

Ezzel felszakította a dolgok unalmasan összesimuló szövetét, és Andrea már nem érezte azt a kellemes ürességet, levegősséget, azt a kényelmes hajlatot, mint az U betűben. Folyton az agyában üldögélt az utálatos nedves nyom, az üres udvar, a várakozás, a szorongás, a bűntudat, mint valami vájat, seb, ütés.

Miközben nézett ki a résen, a szemén, arra gondolt, hogy bocsánatot kér a nőtől. Az oktató biztos megbocsát, gondolta, és lecseng, mint valami rím, az a felszakadás.

SZÁRNYPRÓBA

LENGYEL WANDA 1988-ban született Kisbégányban. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán végzett angol-magyar szakon 2010-ben, verssel és prózával egyaránt kísérletezik.

ÁLDOZATI OLTÁR

*Uram élesre fent balta. Valaki markolja görcsösen.
Iszonyat, reszketés születik levegőben hagyott nyomán.
Uram az asztal rideg lapján heverő felbontatlan levél.
Uram álmatlan éjszaka, fáradt csókot lehelő éj.
Uram pestises utcanő, pokolba húzó meggondolatlanság.
Uram mélységes tó alján csillogó drágakő.
Kacsintva, álnokul ígérető káprázatos csoda.
Uram kiürített boros pohár. Büntudatot hagyó,
kielégítetlen szomj. Uram dübörgő lavina,
maga alá temető, testet összetörő könnyörtelen düh.
Uram kötél egy halálra ítélt nyakán,
száraz, szorító, könnyekkel mosott.
Uram hidegvérrel gyilkoló gondolat –
kéjesen számlálja
egy haldokló ateista utolsó perceit.
Uram bánatos özvegy keserű sóhaja,
felemelkedik a fekete szélben,
a házfalakról visszaverődve,
akár a mennydörgés, felerősödik.
Uram holtan született gyermek.
Nyitott sebet hagyó, kő súlyú kaloda.
Uram szentséges Biblia. Öröklétet ígérő,
megfejtethetlen bizonyosság.
Uram délibáb.*

Uram elhagyott temető

Felje vágyódó testemet kereső.

Uram tölgykoporsó, csipkés szemfedél.

Én, ki benne megnyugszik, örök álmra tér.

PÁK DIÁNA 1989-ben született az Ugocsa megyei Karácsfalván. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola IV. évfolyamos angol-magyar szakos hallgatója. A világ kihívásaira versekkel válaszol.

00:00:01

NÉGYSZER KETTES

*Hulló gyöngyök ég-udvarok
Ballagó csönd veled vagyok*

*Sötét szirmú fonott álmok
Éjjelente halva járok*

*Roppant utak szikla-tetők
Ne várjatok hajnal előtt*

*Piros bogycsók savanyú som
Lábam után nem marad nyom*

*Zizzenő tél szülőanyám
Csontig csillag vékony falán*

*Fehér csillag kürtös égbolt
Nem érdekel ami rég volt*

*Csorogj csorogj meztelen jaj
Szürkül a dél őszi a haj*

*Templom-tető fedetlen ház
Nem bántalak te se gyalázz*

ÉJFÉL

*Gyertyaláng lobban...kialszik újra,
Játékos varázs, viaszos álom,
Szél illan át a lángokba fújva,
Megtörnek csöndes szavak a számon.*

*Éjfél int minden meg nem írt mondat,
Rímek, mik hangtalan kísértének,
Kilincsre kattan megannyi szózat,
Kulcsra zárt hangok...nem beszélhetek.*

MARCSÁK GERGELY

SZÍNHÁZ

Köpenyét a fogasra dobta. Nyakkendőt kötött. Bezárta rendelőjét és kifelé menet még a bágyadt nővérekre köszönt. Kivette a zsebéből a meghívót. Összegyűrdött.

A színházban épp a főpróbát tartották. Színpad. Vizeslavor. Műanyag kés. Kis pénz, kis díszlet. A színész eljátssza, hogy nem izgul.

Kocsija begördült a parkolóba. „Esztétkai élményre vágyik”. Előre nem ül, mert a hangfalak megsüketítik. Inkább középtájt, onnan jól lát és a nyugdíjasok sem takarnak.

Elhúzzák a függönyt. Színpad, vizestál, konyhakés. A színész szótlanul bejön, törökülésben a vizestál felé görnyed. Felvágja az ereit és kézfejét a langyos vízbe ereszti. Nyög, aztán eldől. Csend és döbbenet. Érkezik egy SMS. Susogás: – Mondtam, hogy vedd le a hangot. Valaki elkezd tapsolni. Aztán az egész nézőtér tapsol. Vastaps. Álló taps, ujjongás.

Felszalad a színpadra. Rutinosan pulzust keres. – Meghalt! Meghalt! Őt is megtapsolják.

Egy producer a színigazgatónak épp turnét ajánl. Elfogadja. Végül is elég nagy a társulat.

HÉDER INGRID

NINCS MIT MEGBÁNNOM

Udecsna minden utcája kihalt. A falu néhány – még élő – lakosa ritkán járt ki házából. A pajták, az istállók üresek, lábasjószágnak, baromfinak nyoma sincs. Már egy macska vagy egy patkány látványának is örültek volna az emberek, hiszen az éhség nagy úr, és nincs szörnyűbb hang az éhező gyermek sírásánál. Elvettek mindent a tehetetlen lakosságtól: jószágot, takarmányt, vetőmagot és az élethez való jogot is.

Iván Bondarenko tisztas parasztgazda volt. Mindig becsülettel művelte kicsiny földjét, családját a maga egyszerű módján szerette. A nehezebb időkben mindig imádkozott, nem lopott, nem csalt. Nem volt sem nagyravagyó, sem pedig kapzsi. Életével elégedett volt, mindig bizakodó és vidám.

De ezerkilencszázharminckettő decemberén csüggedten ült ágyán. Arca sápadt, ráncok ékelték minden vonását. Ez utóbbi esztendő alatt haja deres lett, teste csontsoványra szikkadt. Üveges szemmel bámult maga elé, némán hallgatta felesége jajgatását. Az asszony a sarokban ült, felsőtestét előre-hátra ingatta. Cserepes ajkát tehetetlenségében meg-megharapta, ilyenkor kiserkent vére. Kopott ruhája mocskos volt, szoknyája több helyütt foszladozott.

– Előbb megfőzzük Ányecskát, utána Ványecskát! – mormolgatta magában eszelősen.

Olykor váratlanul elhallgatott, de kis idő múltán pánikszerű sikoltozásba kezdett. Haját tépte, piszkos körmeit megviselt arcába vájta. Férje már nem bírta tovább, vontatott léptekkel az utcára indult. Könnyei lefolytak borostás arcán, miközben végighaladt a havas tájon. Egy fa tövében megpillantott valamit. Mikor egész közel lépett, felismerte szomszédja fagyott hullájának maradványait. Nem rendült meg a látványtól, egy ideje már nem temették a holtakat. Öreget, gyereket, nőt és férfit válogatás nélkül ragadott el az éhhalál. A megmaradtak teljesen közőmbössé váltak, büntudat nélkül mentek el a kihűlt testek mellett. Éppen úgy, ahogyan most Iván is tette. Akiben erősen munkálkodott az életösztön, halott hozzátartozói húsával próbálta nyújtani földi létét. És ahogy nőtt a reménytelenség, úgy folyamodtak egyre többen ehhez a végső megoldáshoz.

Nemrég a Bondarenko család még öt főt számlálhatott. A család fejét, Ivánt, feleségét – Kátyát, fiúkat, az ifjabbik Ivánt, Natasát és a kis Ányát. Ányácska júliusi baba volt. A nehéz élet ellenére a család örült a kis jövevény érkezésének. A lányka pirospozsgás arcocskája, édes gügyögése a leggyötrelmesebb percekben is

mosolyt tudott fakasztani a kis otthonban. A szigorú beszoigáltatások ellenére Ivánnak sikerült elrejtienie egy kevéske terményt. Lakoma ugyan nem jutott asztalukra, de legalább életben voltak. Húzták egy darabig, míg mindenből ki nem fogytak. A falvakat tilos volt elhagyni, aki mégis megkísérelte, az életével játszott. A falusiak az utolsó egeret is fuldokolva falták fel, napokon át rótták a mezőket, a hangyát, a férget úgy ették, mintha mennyei eledel lenne. De sok volt az éhes száj, a tél is beköszöntött, így napról-napra egyre kevesebb jutott. Iván tehetetlen volt, és Ányicska szervezete sem soká bírta már, s egy napon nem nyitotta ki többé a szemét. Halálának napján Kátya az ablak mellett üldögélt. Könnyei már rég elapadtak, egykedvűen bámult az udvarra. Mikor odakinn megpillantotta másik két gyermekét, a tehetetlenség szívébe mart. A fiú és a lány a fagyott földet kaparták, gyökereket gyűjtögettek, majd elmondtak egy rövid imát és enni kezdtek. Az asszony egy ideig nézte őket, aztán vette a pokrócba csavart kis testet és hozzáfogott az elkészítéséhez. Amikor szétadagolta gyermekét, a többieket szólította. Azok jöttek, fogták a magukét és egymás elől elrejtőzve elfogyasztották. Erről soha nem beszéltek, magukba fordulva próbálták legyőzni a gyengeséget, a bűntudatot. Kátya nem volt képes rá, hogy feldolgozza a történeteket, inkább megőri. Kezdetben oda figyeltek rá, vigasztalták és nyugtatgatták, ha rohamok törtek rá, de egy idő után belefáradtak és hagyták, hadd szenvedjen békében.

Iván lassan haza ballagott. Felesége most is a sarokban ült és jajveszékelt. Megsimogatta fejét, majd az asztalhoz ült. Ekkor érkezett meg Natasa és az ifjabbik Iván. Hiába rótták reggel óta az utakat, üres kézzel tértek haza. A kis Ványa tizenhét éve ellenére úgy nézett ki, akár egy haldokló tizennégy éves. Vézna testén lógott elnyűtt kabátja, szeme alatt beteges fekete karikák dőzsöltek. Búsán emelte barna tekintetét anyjára, majd leült édesapja mellé. Tizenöt-éves húga, amikor megpillantotta anyját, azonnal az udvarra ment. Odakinn elővette zsebkendőjét és alaposan megmártotta a hóban. A művelet befejeztével visszament a kis házba és letérdelt édesanyja mellé. A vizes zsebkendővel törölgetni kezdte a nő mocsos, könnyek marta arcát, aki először tiltakozott minden hideg érintés ellen, de lánya kedves csitítására megnyugodott és lehunytt szemmel adta át magát törődésének.

– Apám, én nem akarok meghalni! – mondta csendesen, de mindenre elszántan Ványa.

– Drága kisfiam, senki sem akar meghalni. Ha így lenne, már rég végzett volna magával minden boldogtalan ember a világon.

– Ez nem csak boldogtalanság. Mi halálra vagyunk ítélve – emelte fel kissé a hangját.

Apja hosszan sóhajtott, majd arcát két kezébe temette.

– Apám, döntöttem! Holnap elhagyom a falut és a városba megyek, hogy dolgozhassak.

Iván fáradt tekintetét fiára emelte.

– Nagyon jól tudod, hogy az lehetetlen. A katonák, amint meglátnak, gondolkodás nélkül végeznek veled. Még a vonatig se jutnál el.

– Akkor gyalog megyek! Vagy lopok egy lovat! – mondta izgatottan.

– Ne légy nevetséges! Egyikre sem lennél képes. Inkább maradj itt velünk az otthonodban. Imádkozz és remélj egy jobb jövőt.

– De én nem vagyok hajlandó itt maradni és várni a halált! – tiltakozott dühösen.

– Akkor inkább elébe mész?

Ványa nem válaszolt.

Hajnala útra készen állt családja előtt. Apja keblére borult és olyan szorosan átölelte, amennyire csak futotta erejéből. Az öreg Iván könnyeivel küszködve simogatta fia kócos fejét. Mikor már kissé megnyugodott, megcsókolta az ifjú homlokát, majd egy biztató mosollyal megveregette vállát. Natasa éppen édesanyja haját fésülte, mikor hozzálépett bátyja. A lány elfordította fejét. Haragudott, amiért elhagyja őket, de legfőképp azért, mert nem engedte, hogy ő is vele tartson. Ványa az ágyon ücsörgő anya mellé térdelt. Tenyerébe temette a nő sápadt kezét és csókot lehelt rájuk.

– Drága édesanyám! Bocsásson meg! – közben remegett a hangja.

Nem azért kért bocsánatot, mert elhagyja a családi házat. Ebbe a bocsánatkérésbe helyezte minden fájdalmát, mellyel lelkiismerete kínozza Ányecska halála óta. Ványa még egyszer megkísérelt búcsút venni szerető hűgától, de a lány hajthatatlan volt. Gyűlölködő pillantást vetett rá, s az udvarra ment.

Ványa már jól elhaladhatott, de Natasa még mindig a távolba meredve ücsörgött az udvaron. Felhúzott térdén pihentette csont és bőr karjait, és azokra hullottak könnyei.

Apja lépett mellé egy bögre meleg vízzel. Szó nélkül elvette a kopott csuprot, majd nagyot kortyolt bele.

– Nem fog visszajönni! – mondta a lány, és bámult maga elé mereven.

– Ha azon a helyen boldogabb lesz, mint itt, nem kell, hogy visszajöjjön. Mert az azt fogja jelenteni, hogy boldogul a világban. Akkor leszek igazán büszke rá, és nem fogok bánkódni, amiért többé nem láthatom.

– Én mégis aggódóm érte! – mondta alig hallhatóan.

– Nehéz egy gondos női kéz nélkül az élet – felelte apja gyengéd mosollyal arcán.

Natasa kérdően pillantott rá.

– Tudod, hogy merre van a vasúttállomás?

A lány némán bólintott.

– Akkor azt hiszem, itt az ideje, hogy indulj – simogatta meg gyermeke arcát.

Natasa tágra nyílt tekintettel csodálkozott rá apjára. Mikor megértette szándékát, sírva karjába borult.

– Köszönöm, édesapám!

Natasa sietősen összepakolt néhány ruhadarabot. Az utcán egy pillanatra megtorpant, hogy egy utolsó pillantást vessen otthonára, majd útnak indult.

Iván sajtó szívvel, nagyokat sóhajtva ült le. Gondolatban felidézte, mikor szereteteivel együtt békében, vidáman kacarászva költötte el vacsoráját annál az asztalnál, melynél most egyedül ült család, étel, remény nélkül. Gyermekei elvesztésével kapcsolatban ellentétes érzései voltak. Neheze égett felfogni, hogy valószínűleg utoljára látta őket. Ekkor azzal kezdte magát vigasztalni, hogy előbb vagy utóbb minden gyerek kirepül a családi fészekből, hamarosan amúgy is elköltöztek volna. És ami a legfontosabb: így talán van esélyük az életre. Lelkét elöntötte a megkönnyebbülés és úgy érezte, most először az éhinség alatt, ha eljön az idő, boldogan fog meghalni.

Tekintete alvó feleségére tévedt. Ha a gyerekeiről már nem is, róla még kötelessége gondoskodni. Így hát erőt vett magán és élelem után indult. Olyan rég nem volt már emberhez méltó étel a szájában, hogy arra sem emlékezett, milyen a hús íze, a kenyér tapintása, a tea illata. Átpásztázta a falut, a környékét, de nem akadt semmi. A nap már nyugodni készült, így csalódottan indult haza. Ám hirtelen meggondolta magát. Eldöntötte, előbb végigjárja a falut még egyszer. Az úton egy alak közeledett felé. Iván erősen hunyorított, és csak akkor ismerte fel a férfit, mikor az mindössze néhány méterre volt tőle.

– Kosztya?! – mondta csodálkozó mosollyal arcán.

– Iván, te vagy az? – kérdezett vissza. – Hála az Istennek, hogy életben vagy! – mondta őszinte örömmel.

Kosztya Iván gyerekkori barátja volt. Együtt legeltették hajdanán a teheneiket, és közösen bosszantották a szomszédokat. Kosztya gyerekként természetéhez képest kissé pufók volt. Nem is csoda, hiszen nagyanyja naponta vitte neki lelkesen a kecsketejet, vasárnaponként a frissen sült kalácsot, és akárhányszor unokája betért hozzá, mindig a zsebébe tömött egy halom édességet. Amikor felnőttek, a fiú a városba ment dolgozni és ott is maradt. A barátság megszakadt.

Iván alig akart hinni a szemének. Kosztya teljesen megváltozott. Valószínűleg a városban sem lehet túl fényes az élet, hiszen barátja is betegesen sovány volt.

– Mi járatban vagy erre? – kérdezte Iván.

– Az apámat jöttem meglátogatni – felelte, miközben a jobb kezében tartott kis csomagot háta mögé rejtette.

– És mondd csak, milyen az élet a városban? Ott is olyan szörnyű a helyzet, mint itt?

– Ott sem könnyű, de akinek van munkája, ha szűkösen is, meg tud élni – felelte kissé zavartan, mikor Iván szeme hátra tett kezére tévedt.

– Mit rejtgetsz a hátad mögött?

A férfi úgy megrémült, hogy hirtelen egy épkézláb hazugság sem jutott az eszébe.

– Édesapámnak viszek egy kis apróságot.

– Csak nem étel van nálad? – csillant fel Iván szeme.

– Az. De mondom, hogy csak egy kevés.

Iván váratlanul a földre borult, barátja lábai elé.

– Kosztya, könyörgöm, adj egy keveset belőle! Már így is elvesztettem mind a három gyereket. Csak a feleségemnek, egy keveset, legalább az ne haljon meg.

Kosztya meglepődött, de félelme sem hagyta el teljesen. Próbált kiszabadulni a férfi szorításából, de az minden erejével kapaszkodott a vézna lába.

– Sajnálom, Iván, de nem segíthetek! – nyögte ki nehezen.

A férfi ekkor elengedte, de abban a pillanatban villámként csapott bele az elutasítás, mely megfosztotta minden reményétől. Úgy érezte, végképp le van sújtva. Felállt mégis, majd hirtelen Kosztya nyakának ugrott, a földre teperve fojtogatni kezdte. Az kétségbeesetten kapálózott, megpróbálta lefejtetni nyakáról az erőszakos ujjakat, de támadója kitartó volt, erősen markolta a vékony nyakat. Kosztya szeme kiguvadt, feje elvörösödött. Iván egyenesen belebámult a fuldokló rémült szemébe, majd hirtelen, mint aki most kapta vissza ép esztét, megtántorodott. Ellökte magát áldozatától, remegő lábakkal felegyenesedett. Egy pillanatig elszörnyedve bámulta kezét, majd ziháló barátjára nézett.

– Kosztya, kérlek, bocsáss meg! – lépett előre, de az ijedten, hátrafelé kúszva menekült, majd felpattant és amennyire csak lába bírta, kezében a csomaggal elfutott.

Iván egy darabig szoborként állt a kihalt, havas utcán, utána nehézkesen iramot parancsolt lábainak.

Mikor haza ért, Kátya nem volt sehol. Azonnal az udvarra ment, de ott sem találta. Hiába szólígtatta hangosan, nem kapott választ. Már alig lehetett látni az egyre sötétedő ég alatt, így teljesen reményvesztetten visszament a házba. Befeküdt ágyába és azért imádkozott, hogy még az éjszaka meghaljon.

Ám Iván szervezete másképp gondolta. Reggel ugyanúgy vert a szíve, mint lefekvéskor, ugyanúgy áramlott a vér ereiben. Azonnal felesége keresésére indult, de sehol sem találta. Biztosan érezte, őt is örökre elveszítette. Monoton léptekkel ért vissza az immáron teljesen idegen otthonba. Mikor belépett, a döbbenettől lélegzete is elakadt. Egy kis összekucorodott test reszketett az ágyon, legalább három takaró alatt. Lánya volt az, Natasa. Azonnal mellé térdelt.

– Natasa, mi történt veled? Hol van a bátyád? – kérdezte rémülten.

A lány tekintetét nehézkesen apjára emelte. Szája szinte kék volt, szeme vérben pihent.

– Édesapám, nagyon fázom! – mondta halkan.

Iván kezét a lány homlokára tette. Tűzforró volt. Azonnal lerántotta róla a takarókat, hogy megnézzze, nincs-e valamilyen seb rajta. Szerencsére nem volt.

Testén csak az éhezés okozott sérülést. Vékonyka végtagjai, felpuffadt hasa, beesett arca... csak csont és bőr. Iván gondosan betakargatta lányát, majd újra kérdezőre fogta.

– Mondd csak, kislányom, Ványa hol van?

Natasa szemét lehunyta, cserepes ajkába harapott, majd az egyszerre érkező sírástól, köhögéstől és didergéstől rángatózni kezdett. Mikor szervezete kissé lenyugodott, könnyes szemmel így felelt:

– Ványa... Ványa meghalt. A tegnap esti vonatra akartunk felszökni, ezért a közelben elbújtunk, de a katonák megtaláltak minket és egyből rájöttek, hogy a vonatra várunk. A papírjainkat követelték, erre Ványa veszekedni kezdett velük. Amikor az egyik katona megütötte, ő csúnya szitkokokat vágott a fejéhez, ezért az gondolkodás nélkül lelőtte. Engem is alig akartak elengedni – fejezte be mondandóját már zokogva.

Iván kezét szájánál összekulcsolta. Mélyet sóhajtott, majd lehunyta szemét.

– Édesapám, maga nem is sajnálja Ványkát! Miért nem sír? – vonta néhány perc elteltével felelősségre a szipogó gyerek.

– Azért lányom, mert már nincs több könnyem – válaszolta szomorú mosollyal arcán.

– Apám, meg fogok halni? – kérdezte elhaló hangon.

– Nem, lányom! – válaszolta, majd arcon csókolta és elhagyta a házat.

Olyan szaporán szedte a lábát, ahogy csak tőle telt. Pedig már igen gyenge volt, megviselt lelke iszonyú teherként nehezedett rá. De kitartó maradt, egy percre sem állt meg. Több órás útja végeztével nagyot sóhajtott, elégedetten nézett a szomszéd falu irányába. Nem, ezúttal nem térhet üres kézzel haza.

Már a kis település elején heves ordítózást, sikoltásokat hallott. Aztán lövést, s ő önkéntelenül összerezzent. Már tudta, az itteni emberek fellázadtak. Nem egyszer volt már rá példa, hogy egy falu népe tömegesen vonult az állomásra vagy a hivatalokba, hogy tiltakozzon a tarthatatlan helyzet ellen. Ilyenkor néhány felkelőt még a helyszínen lelőttek, hogy megfélemlítsék a többieket, majd visszatoloncolták őket a falujukba. Iván maga sem tudta, örüljön a helyzetnek, amiért szabadabban garázdálkodhat az üres házakban, vagy féljen, hiszen ha elkapják a katonák, nem fogják haza engedni, esetleg le is lövik. Óvatosan pásztázta át a területet, majd mikor biztos volt benne, senki sincs a közelben, beljebb ment. Tekintete azonnal egy kicsi, de jó állapotban lévő házon akadt meg. Tábla jelezte a kerítésen, hogy tilos a bemenet. Kétséget kizáróan ott lehet a katonák szállása. Gondolkodás nélkül a kapuhoz futott és besurrant rajta. Szíve majd kiugrott, torka lükettett, nagyokat nyelt az izgatottságtól. Tenyere izzadt, lába remegett. Kipillantott az útra, majd óvatos léptekkel az ajtóhoz ment. Gondolatban esdekelt az Úrhoz, hogy legyen nyitva. Szerencséje volt. Az ajtó könnyedén kitérült. A szobában

kellemes meleg csapta meg, de a borscs illata – az volt az igazi! Iván megrészegült. Kikapta a fazékból a merőkanalat, mohón tölteni kezdte magába a kihűlt levest. Ekkor szeme egy szelet kenyérre és a rajta lévő kis darab szalonnára tévedt. Hevesen utána kapott, majd magába tömte azt is. Kitartóan nyelte a félig megrágott falatokat, és mikor úgy érezte, hogy gyomra megtelt, zsákot kapott fel a földről és válogatás nélkül dobálta bele a kenyeret, szalonnát, krumplit, cukrot, mindent, ami csak a keze ügyébe akadt.

– Ne mozdulj! – hallatszott egy szigorú hang a háta mögül.

Ivánt annyira lefoglalta a pakolás, hogy még azt sem hallotta meg, amikor a katona belépett. Széles lapátmancsaiban puskát szorongatott. Iván megtorpant.

– Tedd le a zsákot és fordulj felém! – utasította.

Iván engedelmeskedett. A fiú – korából ítélve az ő fia is lehetne – gúnyosan nézte a rémült parasztot. Imponált neki, hogy mekkora hatalma van egy másik ember felett. A katona széles vigyorra húzta száját. Az asztalról felvett egy lerágott csontot, majd lóbálni kezdte a férfi előtt.

– Ez kéne, te bűdös tolvaj?

Iván nem válaszolt. A katona egyenesen sértésnek vette a némaságát. Arcába dobta a csontot és jóízűen felcacagott.

– Értem! Még válogatós is vagy. Gondolom ennek jobban örülnél – vett ki a tányérból egy darabka főtt húst.

– Ez már csak kéne, mi?! – kérdezte gúnyos hangon, aztán elunva a mókát, visszalökte a húst a tányérba. De óvatlan volt, mert levette a szemét Ivánról, aki egy gyors mozdulattal felkapta az asztal szélén heverő kést, s gondolkodás nélkül belevágta az egyenruhásba. A katona tompán felnyögött, szeme kiguvadt, puskája kiesett kezéből. De mielőtt eldőlt volna, ujjait Iván vállába vágta, aki egy újabb elszánt mozdulattal megtekerte benne a pengét. Most már elengedte, összeesett, de még életben volt. Szája mozgott, mondani próbált valamit, de Iván nem hagyott rá időt. Felvette a földről a fegyvert, és azzal verte agyon. Iván saját tettétől elrettenve, ziháló mellkassal hajolt le az élelemmel megrakott zsákért, majd egy közönyös pillantást vetve a halottra, elmenekült.

Néhány nappal később Natasa már kicsit jobban érezte magát. A láza elmúlt, hamarosan lábra állt. Apja egyik karjával átölelte, úgy ült mellette az ágyon. Régi legendákat mesélt neki, melyeket a nagyanyjától hallott. Az egyik történet közepén kislánya gondterhelten félbeszakította.

– Édesapám... Én tudom, hogy ölt miattam. Könyörgöm, imádkozzon sokat, hogy az Úr megbocsásson magának! – kérlelte összekulcsolt kezekkel.

Iván békésen elmosolyodott.

– Nincs mit megbánnom – mondta, majd homlokon csókolta gyermekét, és folytatta a mesélést.

ÁT-NÉZŐ

ÁFRA JÁNOS VERSEI ELÉ

Áfra János festő. Ezt akkor sem tudná letagadni, ha soha életében egyetlen képet sem festett volna, vagy ha sohasem próbálkozik valamilyen képzőművészeti alkotás, intstalláció létrehozásával. De jól tudjuk, hogy több művészeti ágba jeleskedik, és a tapasztalatokat igyekszik összekapcsolni. Versei éppen ezért az ecset „ráérős” precizitását idéző monológok. A festő tárgyi látásával, a költő érzékeny képzeteivel és a drámaíró zaklatottságával hoz létre egy összetett versvilágot. Monológjai nem csak szövegek többé, valahogyan kilépnek a szövegvilágból, hétköznapi pillanatokká válnak bennünk, olykor eltorzított vágyakká. Áfra János szerepekbe helyezkedik, otthonossá tesz egy számára idegen testet, a külső megfigyelő póza mellett sokszor belülről tárja elénk az idegenségtapasztalat drámáját. Nyelvi eszköztárában békésen megfér az alulretorizáltság a mérsékelt pátosszal, az emelkedett költőiség a depoetizáltsággal.

Most induló rovatunkban (mely a kortárs magyar irodalom fiatal alkotóinak a kárpátjai magyar olvasók felé való közvetítését tűzte ki célul maga elé) Áfra János három versét ajánlanám. Az *Eloldozásból a mélység*. címűben a költő én a hiány érzékelésével egyetemben szóródik szét a tájban. Az elmúlást, a töredezettséget az igei szerkezetek közvetítik („szakadnak el”, „húzza őket”, „hiány veszi át”, „el akarunk menni”). Ezt különösen erősíti az utolsó mondat, melyből hiányzik az ige, de a szinesztézia („Meleg színeken/ szürke lábnyomok árnyéka hideg”) zaklatottá teszi a lezárást. Az *átlézés*ben egy színpadi jelenet elevenedik meg előttünk. A költő én a nézőtérrel figyeli, amint a színpadon egy „elszíneződött nő mászik elő mozduló föld alól”. A megfigyelő nem tud kellően azonosulni az éppen előtte játszódó szereppel, valami mindig elidegeníti őt („bordáira ventilátor fújja a szél”, „lassú kattogás szólal meg/ látszatra belőle, valójában persze hangszórókból”). A távolság megmarad a szubjektum és a megszólított között is. Ebbe beletörődve mondja az alany: „így nyeljen majd el minket is a távolság, ha/ nem leszünk többet egymásnak sem másnak...” Az *ordítás nélküli* című versben újra a hiány kerül középpontba („letört kilincs helyét figyelte”, „félre-/ csúszott alsóban nyitott be a józanság/ hiánya”). A beszélő E/3. személyének hirtelen E/1. személlyé váltása, a balladai homály egy megbomlott elméjű ember élet-drámáját rajzolja elénk („egyszer csak egy torzuló elágazásnál el/ hagytam valamit a testből, ahonnan nem/ volt visszaút az emberekhez”).

CSORDÁS LÁSZLÓ

ÁFRA JÁNOS

ELOLDOZÁSBÓL A MÉLYSÉG.

*Figyeltem, hogy szakadnak el a fától,
hogy húzza őket nagyobb rántásokkal
a szél. Ahogy egyre összefüggőbben
szűrődik át az ágak mögötti kékség.*

*Hogy a helyeket hiány veszi át, viszi át
a mába. Bukfenceznek a levegőnkön,
sodorra maguk előtt az időt, vagy amit
annak neveztünk eddig. Most ennyi,*

*el akarunk menni, oldalazni remegve
a tér felfelésein és megérkezni végül
a taposás rétegeire. Meleg színeken
szürke lábnyomok árnyéka hideg.*

ÁTLÉGZÉS

GODA GÁBOR TÁRSULATÁNAK ELŐADÁSÁRA

*elszíneződött nő mászik elő mozduló föld alól,
maradj így, mellettem, figyelem szusszanásodat,
közben nézzük, ahogy feleszmél a porból, látod,
ez egy súlyosan sötét élet, papírból hajtogatott,
felhőkarcolók fityegnek róla, eddig kimeredtek
a földből, de most már a testről szűrnak felénk,
mert felállt, helyreroppantva újra hajló porcait,
íves bordáira ventilátor fújja a szél, rasztásodó
haja szerteszáll, aztán lassú kattogás szólal meg,
látszatra belőle, valójában persze hangszórókból,
sistergés, ami benne lényegül mozgássá, világos,
ahogy a tornyok csúcsa felénk lendül, koreográfia
van mögé építve, ehhez méri lassú moccanásait,
érezd?, csak nagy homokozó a világ, mi álljuk
körül, mintha közünk lenne hozzá, egymáshoz,
de távolságok tagolnak minden mozdulatot,*

*amíg törzsének fekhelyül mélyebb gödröt ásnak,
földeres válláról porszemek szitálnak, város-
hasától a kezek elsodródnak, majd lábfejről
kibomlik egy fordulat, letérdel, visszafekszik
oda, ahonnan vétetett, sötét testét férfi ássa el,
ilyen óvatosan egy toronyház se sérülhetne,
és egyetlen filccel rajzolt ablak se törhet be,
így nyeljen el majd minket is a távolság, ha
nem leszünk többet egymásnak, sem másnak,
csak egy felhőkarcoló lógjon ki a szánkából,
amin át szívhathjuk talán ugyanazt a levegőt,
de egy másik testen át, máshol, és másnap*

ORDÍTÁS NÉLKÜL

*meredten ült a vendégszéken, nem tudta,
mit mondjon, letört kilincs helyét figyelte
átlátszatlan ablakon, a szomszéd ágyon
himbálózó néger fiú mását elszűrkiült
plexilapon, majd ránézett az ajtóra, félre-
csúszott alsóban nyitott be a józanság
hiánya, aztán el, ő pedig vissza rám a
tekintetét, mert hallotta, hogy épp le-
tettem a szemüvegem, csíkos ingembe
törölve lassan az ornyergemen felgyűlt
izzadtságpontokat, lenyugtatóztak, pedig
ő mindig is utálta bennem az eltűlzott
nyugalmat, temette, mint majd engem
a gyógyszerek, ha magamhoz nem térek,
megfogta a karom, szedd össze magad
beszélni akarok veled!, megkérdezni, mi
történt, mintha nem tudná apától, hogy
egyszer csak egy torzuló elágazásnál el-
hagytam valamit a testből, ahonnan nem
volt visszaút az emberekhez, akikről
tudtam, hogy ott mozognak körülöttem,
de elhajló gyorsasággal és bomlasztó
távolságra a velük járó tünetektől*

CSORDÁS LÁSZLÓ

AZ E-KÖNYVMOLYOK MÁR A SPÁJZBAN VANNAK

I.

Egészen sokáig törtem a fejem, hogyan is kezdhették hozzá egy ilyen esszé megírásához. Aztán arra a végső következtetésre jutottam, hogy a legjobb az lesz, ha kivételesen *ab ovo* kezdem el a történetmesélést.

Gyakran érzem magam Garaczi-antihősnek. Főként, amikor utaznom kell. Merthogy Garaczi László hősei az ismert regényben általában pompásan buszoznak. Én viszont ezeken a marsutkáknak nevezett *nyomorbuszokon* – az igazat megvallva – még nem utaztam pompásan. A Szalóka-Csap járaton biztosan nem. Pedig elég sokszor kipróbáltam egyetemi éveim alatt. A Csap-Ungvár vonalon viszont már egy fokkal kényelmesebben el lehet jutni a kiszemelt célig: ha az ember szerencsés még a reggeli órákban (az ún. „csúcsidőben”) is található magának ülőhelyet, és ha még ennél is jobban kedveli Fortuna, a sofőr sem a rádiót, sem az olykor már tényleg idegesítő mulatós zenét nem fogja hallgatni. Legfeljebb a mérsékelt fűtés miatt érezheti magát kicsit kényelmetlenül az utas télen. De ez már tényleg csak részletkérdés, nem érdemes túlzottan belemenni.

A másik általam gyakran használt közlekedési eszközön, a vonaton ülőhely elég sok van, a fűtéssel is kevés a baj, egy probléma van csupán vele: nagyon ritkán jár. Így amikor anyagi gondok, esetleg más események nem szóltak közbe, inkább az iránytaxik mellett döntöttem (ez az idétlen szó a marsutka magyarított változata).

Egy szó, mint száz, a folyamatos beutazás rengeteg időt vett el tőlem. Már a kezdetek kezdetén megfordult a fejemben, hogy ezt az időkeretet valami-képp hasznosan kellene kitölteni.

II.

A legkorábbi, mondhatnám azt is, „özüvíz előtti” megoldásom a következő volt: első ösztöndíjaimból vásároltam magamnak egy MP3 lejátszót. Akkoriban ez még javában luxuscikknek számított, így én is csak egy középkategóriás, viszonylag kis memóriájú (mindössze 256 MB-os) szerkezetet tudhattam sajátomnak. Nem állítom, hogy teljesen haszontalan lett volna, hiszen hangoskönyveket, sőt különféle „kétes oldalakról” beszerzett nyelvleckéket hallgattam rajta, de az

elemek nagyon hamar felmondták a szolgálatot, és egy idő után bizony bosszantóvá vált az állandó elemcsere. Na meg a pénztárcámat sem kímélte éppen.

A második kísérletet a mobiltelefonok terén hajtottam végre. Régi, ütötköpött Samsungomat, amely eredeti rendeltetésének megfelelően csak telefonhívásokra volt képes, lecseréltem egy Nokia típusú okostelefonra. Ez inkább a szívemhez nőtt, hiszen rengeteg pluszfunkcióval rendelkezett, illetve a symbian nevű operációs rendszernek köszönhetően már könyvolvasó programokat is lehetséges volt telepíteni rá. Az akkumulátor viszonylag sokáig bírta, nem kellett naponta rohanganom a töltő után.

Ezen a telefonon számtalan hangoskönyvet hallgattam meg az évek során. S ha egy kicsit mélyebben meríték emlékeim kútjába, fel tudok sorolni pár emlékezetes művet (így Balzac *Goriot apóját*, Zola *A Patkányfogóját*, és nagyon sokáig kedvenc olvasmányomat, Anatole France *Angyalok lázadása* című regényét), melyet okostelefonom pici kijelzőjén olvastam végig. Nem arra célok persze, hogy a smartphone elfeledtette volna velem a papíralapú könyveket, de azért utazás közben kiválóan bevált. Arra nem is szeretnék kitérni, hogy unalmas órákon vicceket olvastam rajta, azt pedig végképp szégyelleném bevallani, hogy nem egyszer kénytelen voltam puskázni, és akkor is hű „tettetársnak” bizonyult.

A harmadik merényletem a tradicionális könyvolvasás ellen a következő volt: némi gondolkodás és nem kevés spórolás után vásároltam magamnak egy netbookot. Ez a kis gép, amit az évfolyamtársaimmal együtt egyszerűen „kisaranyos”-nak kereszteltünk el, méretétől függetlenül rendkívül hasznos „jóságnak” bizonyult. Vígán futott rajta a Windows XP elnevezésű operációs rendszer, s néhány nélkülözhetetlen program (Adobe Reader, Opera, Total Commander stb.) feltelepítése után egy valódi mobil irodának felelt meg. Kijelzője már elég nagy volt ahhoz, hogy kényelmesen lehessen rajta jegyzetelni a könyvtárakban (szerencsére konnektor eddig mindegyikben akadt), filmet is sikerült rajta nézni, olvasásra sem volt utolsó dolog, de ami a legfontosabb: a beépített WiFi kártyának köszönhetően egy átlagos ungvári bárban ücsörögve (barátok és egy kevés sör társaságában) válaszolhattam íméleimre, illetve akkor kezdtem el a blogolást, amit máig is kitartóan űzök.

2010 nyarától viszont egyszerűen nem hagyott nyugodni a gondolat: be kell szereznem valahogyan egy elektronikus könyvolvasó készüléket vagy más néven e-book readert. Az interneten eddig is rengeteget olvastam az e-ink (elektronikus tinta) technológiáról, és nem tagadom, nagyon kíváncsi voltam arra, hogy valóban annyira jó-e a termék, mint azt a reklámokban mutatják, illetve nem fárad-e el a nem kevés digitális könyvet olvasó irodalmár szeme mondjuk egész napos használat után. Itthon felvettem az ötletet, és miután a családon belül sikerült mecénásokat találni (ugyanis egy ilyen e-könyvolvasó

ára nem éppen egy szerénynek is csak komoly eufemizmusmal nevezhető irodalmárfizetéshez van igazítva), novemberben, de igazából karácsonyi ajándékképpen megleptem magam egy Prestigio e-book readerrel.

Blogomon késedelem nélkül be is számoltam friss tapasztalataimról: „A csomagolás gyönyörű (ennyi pénzért lehet is), a dobozban maga az olvasó, egy bőrtok, egy fülhallgató, egy usb-kábel, egy használati utasítás meg egy garancialevél található (két év garanciát vállal a gyártó). (...) Az olvasó tényleg emlékeztet egy papíralapú könyvre (...). USB-kábelen keresztül lehet másolni a PC-ről a könyveket, képeket és a zenéket/hangoskönyveket (az utóbbit rögtön ki is kipróbáltam Garaczi *Pompásan buszozunk!* c. regényéből készült hangoskönyvvel. Egészen jó, még a fülhallgató is kényelmes). A könyvekkel kapcsolatban viszont volt néhány negatív élményem. Hiába ismeri fel ugyanis az olvasó a pdf-fájlokat, a megnyitás után olvashatatlanul kicsik a betűk, a nagyítás funkció igénybevételével pedig kényelmetlen lapozni (egy *Holmi*-számon és egy *Ulickaja*-regényen teszteltem a pdf-et). Ám a „közös bölcsességet” használva (Google), találtam néhány konvertáló programot, így az e-bookokat át tudtam alakítani a számomra eddig ismeretlen epub, ill. fb2 formátumokra, melyeket már kiválóan kezel az olvasó. Az ékezetek formásak (mondhatnám, magyarosak), ill. mégis akad egy icipici szépséghiba: a mondatkezdő nagybetűk ékezte egyszerűen *lehagyatik*. Na, de ennyi kényelmetlenség még befér addig, amíg nem találok jobb programot. Az E Ink technológiával készült kijelző tényleg olyan érzést kelt, mintha papíralapú könyvet olvasnék. Bámulatos. Eddig azt hittem, hogy a reklámokban ez csupán szemfényvesztés, de nem”.

Azért mostanra már alábbhagyott a fentebbi, mindenféle új technikai vívmány iránt érzett ifjúi hevülettel átítatott lelkesülésem. Ugyanis egyre-másra bukkantak fel a kisebb hibák a készülék használata közben. De annyit még most is szilárdan állítok, kb. egy tucat könyv után szerzett tapasztalataimra hivatkozva, hogy az e-book reader az eddigi legjobb megoldás a több száz (néha több ezer) virtuális oldalt is meghaladó e-könyvek olvasásához.

III.

Így jutottam el végre a címben előre jelzett témához: az e-könyvmolyok kérdéséhez (az „e-bookworms” formát neologizmusként használják az angolul beszélők, magyarul még nem találkoztam vele sem nyomtatott, sem pedig internetes orgánumban, de ami késik, nem múlik, s nyilván az elnevezésnek annyi a köze a valódi molyokhoz, mint a számítógépes egérnek a mezeihez, pontosabban még annyi se).

Ésre kell vennie lassan mindenkinek Kárpátalján is, hogy egy mediális forradalom kellős közepén vagyunk. Ma már aligha képzelhető el irodalmi élet internet

nélkül. Egy blogbejegyzés vagy egy facebook-esemény éppoly fontos lehet az irodalomtörténet számára, mint egy hiánypótló könyv megjelenése. A közelmúltból példaképp elég itt a Telep Csoport online versblogjának, illetve Simon Márton fiatal költő facebook-marketingjének sikerét megemlítenem. De ha csak az ingyenesen elérhető internetes adatbázisokat vesszük is alapul, mint amilyen a Magyar Elektronikus Könyvtár (www.mek.oszk.hu), az Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis (www.epa.oszk.hu), a Digitális Irodalmi Akadémia (www.pim.hu/dia), akkor is vétek lenne e szolgáltatásokat nem kihasználni.

Én, koromnál fogva „digitális bennszülöttként”, körülbelül azonos arányban olvasok e-könyveket, mint papíralapúakat, de úgy érzem, igényes internetes művészeti portálok nélkül (kedvenceim: Litera, Irodalmi Jelen, Prae.hu, KULter, Apokrif Online) immár nem tudnám elviselni egyetlen estémet sem. Éppen ezért hatnak generációm számára kicsit anakronisztikusan a hasonló vélemények: „Az olvasás aktusa mégis valahogy konzervatívabb: újságot, újdonságot könnyebb „leszedni” a netről, mint például szépirodalmat. A költészet, de a próza is, óhatatlanul emelkedetebb ügy – még az új, virtuális évezredben is maradt némi köze a sarokba szorított szakralitáshoz. A szent dolgokhoz pedig minden vallásban szent könyvek tartoznak – szent honlapokról meg portálokról egyelőre nincs tudomásunk” (Csontos János. *Csillagok, hangsúlyok, perbeszéd*. In: Magyar Napló, 2011. január. – 68. o.).

Kényelem szempontjából be kell látnunk, hogy egy elektronikus könyvolvasó készülék (minden hibájával együtt) praktikusabb, sokkal mobilabb, mint egy klasszikus házi könyvtár. Egy ilyen e-book reader egyszerre több ezer könyv tárolására és olvasására alkalmas. Adathordozóként messze felülmúlja a könyvet. Súlya pedig lehetővé teszi, hogy bárhová magunkkal vigyük. Természetesen az utazás közbeni olvasás nem helyettesíti az otthoni, megszokott fotelunkban szerzett élményeket, de a readereket fotelban is lehet használni. Könnyen el tudok képzelni egy olyan világot a közeljövőben, amelyben a bölcsészhallgató virtuális könyvtárakból kölcsönözve, otthon, kényelmesen tudja majd olvasni, valamint kutatni a klasszikusok, kortársak életműveit. Akár tetszik nekünk, akár nem, az e-könyvmolyok már a spájzban vannak...

IV.

Bizonyára sokak számára feltűnt, hogy az e-könyv kifejezést nagyon szabadon használom ebben az esszében. Tulajdonképpen valamennyi szövegre kiterjesztem, ami az interneten elérhető. Ennek egyszerű oka van: az internetes szöveg sokszor másként viselkedik, mint egy klasszikus könyv textusa. Voltaképp nagyon nehéz ma megmondani, mit nevezhetünk e-könyvnek és mit nem. Ennek az írásnak nem is volt célja a fogalom pontos definiálása.

Végül, hogy *ab ovo usque ad mala* érkeztem a történetmesélésben, még megpendítenék néhány gondolatot a kárpátaljai magyar irodalmi életre vonatkozóan.

Az utóbbi időben kezdenek megszorodni nálunk a kultúrblogok. Ez már önmagában üdvözlendő, de az még inkább, hogy ezeknek rendszeres olvasói is akadnak. Nem egyszer meglep, hogy addig számomra teljesen ismeretlen kárpátaljaiak első személyes találkozásunkkor rendre megemlítik: „rendszeres olvasója vagyok blogodnak”. Úgy látszik, van igény a hasonló irodalmi-művészeti magánblogokra.

A másik, egyértelműen pozitívként értékelhető kezdeményezés a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet honlapjának (www.kmmi.org.ua) fejlesztése. Ezen a honlapon már most elérhető az Együtt című folyóirat majdnem teljes archívuma, s folyamatosan kerülnek fel az Intermix Kiadó könyvei is pdf-formátumban. A közösségi oldalakat tekintve (így például a facebookot figyelve) megállapítható: a kárpátaljai magyar irodalom képviselői jelen vannak az internetes nyilvánosságban is.

Szubjektív élménybeszámolómat és az objektívnek tekinthető számbavételt összegezve úgy gondolom, ez a nyilvánosság jót tesz az eddig eléggé elzárt irodalmi életünknek, s ha nem is nehéztüzéséggel, de néhány orvlövással mindenképp jelen kíván lenni a kárpátaljai magyar irodalom az éppen most zajló mediális forradalomban.

KÉZFOGÁSOK

RUSZIN NÉPBALLADÁK

HAGYATKOZÓ GAZDA

*Cifra asszonyokkal
vigadozott András...
Hazafelé tart már,
menyecskét visz karján.*

*Jön anyja szaladvást,
készíti a rontást:
menye elé mézet,
a fiának mérget.*

*Beleiszik Andris,
szívéhez kap máris,
felesége nyomba'
ráborul zokogva.*

*– Jaj, ne sírj, kedvesem,
sorsod elrendezem:
négy szép kövér ökröm
kötve a karámba,
csak a tiéd legyen.*

*Hallja, s rohan öccse:
– Nekem mit hagysz, bátyja?
– Négy szép pej kancámnak,
vasas szekeremnek
te légy a gazdája.*

*Elóáll nővére:
– Bátyus, és a jussom?
– Négy fejős tehenem
áll az istállóban,
az mind neked jusson.*

*Apja is jön, mondja:
– Rám nem gondolsz, látom.
– Ne félj, apám, itt van
egy bőrbugyelláris,
benne száz dukátom.*

*Megszólal az anyja:
– Fiam, nekem semmi?
– Az én jó anyámat
kövel agyonverni,
testét a haragos
Dunába bévetni.
Ennyi, anyám, ennyi.*

GYÚJTÓTTE: FILARET KOLESSZA
1923-BAN KOSZTRINÓN.
BÁLÁDI. KIJIV, NAUKOVA DUMKA,
1988. 270.o.

AZ ELÁTKOZOTT FÉRJ

*Feszt úton volt Iván gazda,
felesége megátkozta:
– Ameddig lát, mindig menjen,
sehová meg ne érkezen,
lova váljék kőhalommá,
éles kardja gyalogúttá,
prémkucsmája puha zsombék,
kék dolmánya mező legyen,
őt magát meg a mezőben,
ha az Isten meg nem szánná,
váltottassa jávorfává!*

*Sarló alá ért az árpa,
megy az asszony a határba,
de a nagy ég magasából
villám vagdos, dől a zápor.
Fut mindjárt a jávorfához:
– Sűrűlombú jávorfácska,
lombos ága bocsásd alá,
megázik a két kis árva.*

*– Ne mondj engem jávorfának,
apja vagyok az árváknak.
Emlékezz rá, szép hitvesem,
mit kívántál egykor nekem:
„Amíg látok, mindig menjek,
sehová meg ne érkezzek,
váljék lovam kőhalommá,
éles kardom gyalogúttá,
jó prémkucsmám puha zsombék,
kék dolmányom mező legyen,
és én, szegény, a mezőben,
ha az Isten meg nem szánna,
legyek az ő jávorfája!”*

Uo.: 74. o.

(FORDÍTOTTA: VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ)

ANNA AHMATOVA

SÖTÉT SZOBA

*Szavakat mondok, és meséket szövök,
Melyek félve jönnek csak világra.
Méh dönög a fehér krizantém fölött,
Benn már ontja illatát a párna.*

*Egy szoba, melyre keskeny ablak tárul,
Szerelmet őriz: régen-volt tanú...
Az ágy fölött egy mondat franciául
Írva: „Seigneur, ayez pitié de nous”.*

*Lelkem, egykori bús mesék világát
Ne idézd meg újra, ne keresd!
Nézd, már a sevres-i porcelán sugárát
Is rejti egy köpeny: a komor est.*

*Nézd, már az utolsó színfolt is fakó
A tündöklő dália-csokorban.
S most, mintha álmodnám: hegedüszó,
S hirtelen, ritka csembaló-dallam.*

1912

(FORDÍTOTTA: CSORDÁS LÁSZLÓ)

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

RÁKÓCZI-KULTUSZ KÁRPÁTALJÁN

Nemzeti önbecsülésünk erősítése végett is ideje kimondani, hogy a Rákóczi-vezette függetlenségi háború Európa utóbbi 300 esztendejének legszebb és legheroikusabb szabadságharca volt. Ebben mára lelkes laikusok és szakavatott történészek is egyetértenek, miközben nem feledhetjük, hogy a leveretést követően a 18. századból hátra maradt majd kilenc évtizedet keményen átböjtölte a megfogyatkozott, létbiztonságától megfosztott nemzet. A bujdosókkal – hosszú időn át úgy tűnt – mintha a szabadságeszme is száműzetett volna, de azóta tudjuk: a szabadságeszme nem személyfüggő –, a szabadságeszme koronként újrateremtí önmagát. Így támadott fel 1848-ban ugyanazon lobogók alatt, ugyanazzal a birodalommal szemben, s így fordult szembe 1956-ban az új típusú zsarnoksággal.

Ha tehát a Rákóczi-kultusról beszélünk, tulajdonképpen a nemzeti szabadság kultuszáról beszélünk, amely 1849 óta állandó társunk, hiszen e szabadságharcban felemelkedett, majd a Haynau bosszújától földre sújtott magyarság már nem tudott többé belenyugodni elvesztett függetlenségébe. Amikor Kossuth és az aradi vértanúk éltetéséért börtön jár, Rákóczi fejedelem alakját fedezi fel, és nevét veszi ajkára a nemzet. A kuruc kor kutatásának Thaly Kálmán személyében felkészült és elhivatott gazdája akad. Áldozatos munkássága által feltárul a Rákóczi-kor költészete, dallamvilága, politikai irodalma, tucatszám keletkeznek a kor hangulatát felidéző műdalok, újra szól a tárogató, számba veszik a Nagyságos Fejedelemez kötődő emlékhelyeket, a millenniumi ünnepségek idején a munkácsi vár fokán helyet kap a turulmadár, és a szabadságharc 200. évfordulójára Dolha főterén emlékmű épül, hogy a hű ruszinok, a gens fidelissima nyelvén is hirdesse a dicsőséges korszak emlékét. Igen, ez már valóságos kultusz, de Thaly még nem nyugodhat. Kijárja, hogy Magyarország hazahozassa és méltó gyászpompával örök nyugalomra helyezze a bujdosásban elhunyt fiainak hamvait. Erre, mint tudjuk, 1906-ban, a kassai dómban került sor.

Ekkor épül Tiszaújlak határában, a szabadságharc első győztes ütközetének színhelyén a monumentális turulos obeliszk. Alapozásához – ősi hagyomány szerint – Nagymagyarország vármegyéiből hordták össze a halmot, s ma már azt sem tudjuk biztosan, hogy a szájában szablyát tartó Turul alakját a helyi népmondai motívum ihlette-e, vagy a népmondát igazították magyarázatképpen a kardot emelő Turulhoz. Mindegy. Az a fontos, hogy az emlékmű elkészült, és a csehszlovák megszállás két évtizedén át a nemzeti szabadságeszme megtestesí-

tője volt. 1935-ben, a fejedelem halálának 200. évfordulóján a Turul szárnyai alatt felsorakozott Kárpátalja magyarsága, s az alkalomhoz illő tisztelettel és méltósággal csatlakoztak hozzá a ruszinság és a máramarosi románság népviseletben ünneplő csoportjai. Nagyszüleink, apáink legendaként emlegették az öreg ruszin alakját, aki testére tekerve hozta le a hegyekből, s a felvonuló menetbe állva rúdra tűzte Rákóczi féltve őrzött egykori lobogóját. Hanem – amire megszülettem, már nem volt helyén a tiszaujlaki Turul, én már nem láthattam. Illetve – átalakulva, az elesett szovjet katonák sírjai fölött összerakott obeliszket a gömb tetején elhelyezett nagy vörös csillaggal – mégis. „Az volt a tojása!” – mutogattak az emberek a gömbre. – „Azon ült a Turulmadár!” Ismertem ellenben, még láthattam sokáig Rákóczi hatalmas, öreg nyárfáját, hallhattam eleget keletkezése történetét, mint ahogy csendes nyári estén a ház elé kiülve hallgathattuk az öreg Almási László messziről síró tárogatóját.

S így volt ez mindenütt: Ugocsában és Beregben, Munkácson, Salánkon, Váriban, Tarpán, de a Borzsa völgyében, a Máramarosban is ruszin és román falvakban, ahol életében a Fejedelem megfordult. Emlékhelyek vannak ott, amelyek a szovjet korszak négy és fél évtizedében is segítségünkre voltak a hagyomány megtartásában. Ezek az emlékhelyek készítették megszólalásra Kovács Vilmost már a múlt század 60-as éveiben, pár évvel később S. Benedek Andrást, Fodor Gézát, Füzesi Magdát és szerény személyemet, mert a kuruc kor megidézése, hőseinek helytállása az ellenállás, a kitartás, a túlélés üzenetét közvetítette az olvasó-közönség felé. Megértették ezt sokan: köztük Veres Péter, beregszászi festőművész is, aki 1976-ban egy szénrajz-sorozattal méltatta a Fejedelem születésének 300. évfordulóját. És ne feledkezzünk meg néhai Váradi Sternberg János professzorról se, aki kishazánkban elsőként kutatta a Rákóczi szabadságharc politikai és gazdasági hátterét, a helyi események levéltári anyagait, a fejedelem keleti diplomáciai kapcsolatait. Az ő alapos szakmai érvelése nélkül aligha kerülhetett volna sor – már 1989-ben! – a tiszaujlaki Turul újjáépítésére, amelynek tervét Bíró Andor – személyes közlése szerint – már jónéhány év óta dédelgette.

Most, amikor a Rákóczi szabadságharc 2003 óta tartó emlékező rendezvényeinek végére értünk, akár mérleget is készíthetnénk. Felmérhetnénk többek között, hogy erősödött-e magyarságtudatunk a rendezvények által, hogy a mögöttünk sorakozó nemzedékek szívében helyet kapott-e II. Rákóczi Ferenc és a kuruc kor a maga hőseivel, teljes dicsőségével? De egészen mai ésszel, az állandó versengés szellemében, a valóságos hősök iránti eredendő tiszteletet félretelva azt is felmérgethethetnénk a közvélemény-kutatókkal, hogy az utóbbi nyolc év alatt maga II. Rákóczi Ferenc előrébb jutott-e történelmünk nagyjainak népszerűségi listáján? A legfájóbb kérdést azonban, hogy a

nagymajtényi fegyverletétel után a politikailag kétfelé húzó magyarságnak végül melyik fele érezte magát győztesnek, nem merném megkockáztatni, mert térségünkben ennek máig ható, elevenünkbe vágó üzenete van.

Azt, hogy az egyetlen igaz oldalon küzdők, a vérüket önzetlenül és méretlenül áldozók elbuktak, jól tudjuk. Nyomor és véget nem érő hányattatás lett osztályrészüik, de ők hozták a világra fiaikat és lányait, akik között Kölcsey, Arany Jánosok, Petőfik, Tompa Mihályok, Vajda Jánosok, Munkácsyk, Bartók, Kodályok és József Attilák voltak. És tudjuk, hogy a labancnak mondott másik oldal valóban a győztes térfélen találta magát. Az Andrássy, Csáky, Esterházy, Forgách, Pálffy és más családok, akik valóságos megosztottságban éltek át a nyolc éves háborút, birtokaikat, javaikat jelentősen gyarapítva, biztos talajon álltak a Habsburgok árnyékában, ezért a vármegyéknél és más közintézményeknél betöltött hivatalaikban csak ők képviselhették ilyen-amolyan tisztességgel, helytállással a nemzetet, ők biztosították számára a boldogulás útjait. Majd amikor újra felkínálja a történelem a szabadság lehetőségét, mintha becsületbeli adósságot kívánnának törleszteni, Aulichok, Damjanicsok, Dessewffy, Lahnerék, Leiningenek, Pöltenberge, Schweidelek állnak Kossuth mellé, és kardot rántanak, vértanúságot szenvednek a magyarok szabadságáért. Ilyen kiszámíthatatlan, ilyen szeszélyes útitársa az embernek a történelem.

Az a tény, hogy a salánki országgyűlés idején már hanyatlóban volt a szabadságharc csillaga, hogy a tanácsosok és szenátorok jelentős része – egyéb, fontosabb elfoglaltságaik okán – már meg sem jelent a helyszínen, saját súlyának megfelelően halványítja az eseményt. Azonban a szívünkben ennek a hatásnak nem szabad érvényesülni. Élnek népek körülöttünk, akik bármit megadnának, ha azt a dicsőséggel és kudarccal egyaránt váltakozó nyolc esztendőtti nemzeti történelmük részének tekinthetnék.

A magyar ember számára minden Rákóczi-emlékhely szent, ahol levett kalappal, főhajtván illik megállni, de – grácia fejemnek – a szatmári békekötés és a majtényi fegyverletétel helyszínén a tricentenárium kapcsán sem szeretnék jelen lenni.

Salánk, 2011. február 10.

JÉG ÉS KORBÁCS

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ KÖNYVE

A közösségi felelősségérzéstől és felelősségtudattól áthatott klasszikus magyar költészet egyéni karakterű, jellegzetesen kárpátaljai magyar sorsjeggyű folytatása Vári Fábián László művészte. Értékes és szerves továbbépítése ez a kötet a méltán közismert és népszerű művész eddigi munkásságának.

Verseiben a történelem, a folklór és az irodalom emberi teljességet igénylő, egyéni és közösségi sorskérdésekkel minden időben nyíltan szembenéző alakjai alapozzák meg a jelenkor problémáival való sajátos karakterű, összetett és mély számvetést.

Művei maradéktalanul tanúsítják annak a szándékának eredményét, hogy „a tudat mélyebb szintjein megvalósuló magasabb rendű gondolkodás” hordozói legyenek.

Együtt él bennük az emberiség archaikus tapasztalata és a jelenkor problémavilága. Költői világának különleges színét a mély történelmi tudással és a folklór emberi teljességet őrző gazdagságával szembesített mai sorslátás adja.

Művészetének megkülönböztető értéke a magyarságról érzett történelmi és jelenkori felelősség művészi megnyilatkozása. Magyarságunk körképét kénytelen megrajzolni, de szemlélete szellemi és erkölcsi erőt sugároz, igaz értékekről tesz tanúságot.

A kötet három ciklusa elé emelt *Ajánlás nélkül* című vers valóságos és mítikus látásmód tükröi. A személyiség kiszolgáltatottságát és drámai létküzdelmét egyszerre érzékelteti.

Az *Ördöglakat* ciklus darabjai képtelen létállapotot fejeznek ki. *Nomád evangélium* szólal meg. A zavarodottság és a képtelenség elemei építik a verset: „valami szörnyet vetett ki magából / a földanya hetvenhetedik méhe.” A *hold kolompja* is a pusztulásnak való teljes kiszolgáltatottságot mutatja meg.

Ellenséges közegben folyamatosan sérül az emberlét. Az *Akit bölcsőbe szültek* világát a klónok foglalják el.

Az Isten komoran bámulja művét *Az utolsó előtti napon*. Számvetése milliárd halottat lát. Az emberlét felmérése csupa kifosztottságot, csupa pusztítást vehet csak számba. Nincs már aki a sárkánnyal öltre menne. „Csak a bárányszív / parázslík, lüktet, / s hullatja véré a földre.” Az emberi sors így kap keresztény mitoszi párhuzamot. *Kannibál évszakok* uralma ez. Végítélet ideje. A pusztítás képei töltik ki a világot, mely leginkább János jelenéseire emlékeztet. *Fekete eső* szakad, a föld bánataként száll fel a füst is.

A teljes világ a pusztulás képeiből épül fel itt. Az egyes képek egyszerre hatnak közvetlen tárgyiasságukkal és mitológiai vonatkozásaikkal. A jövőt programozó

Úristen kedvét végképp elveszi az emberi világ viselkedése. Az „idő vén malma” leáll egy percre, mert „a program észlelete / a durva hibát”. Mégsem itt végződik az emberiség történelme, hanem „újból az ígére fordult a nyelve, / s elküldte a földre / az Úr a Fiát” (*A Gikhon partjain*). Így a megváltó érkezésével zárul a történet. S kezdődhet újra az emberi sors.

A *Csonkahét* varázsát is a közvetlen léletszerűség és a mítoszi távlat egysége adja. A versforma törvényt és játékot sugall egyszerre. A tizenkétsoros strófák belső tagolását a négyezer ismétlődő hat-három-három szótagszámú sorok adják. A harmadik sorra a hatodik, a kilencedikre pedig a tizenkettedik rímel. Ez a szigorúan kötött, mégis a rövid sorok és a távoli rímek révén derűt, tartást sugárzó forma erősíti a vers egyetemes érvényű üzenetét. Az Isten Fia számárhátón érkezik az emberek közé. Megjelenése óriási öröm az egész földön. Hogy a szegények megváltója ő, azt is kifejezi (rendkívül tömören) a vers:

*Kaláccsal raknák ki,
ha lenne,
az utat,
hogy illőn köszöntsék
az Urat,
az Urat.*

Mindössze a „ha lenne” utal itt a szegénységre, de az is úgy, hogy nem töri meg az örömteli köszöntést, inkább azt sugallja, hogy ezt az örömet semmi sem csökkentheti, mert ez önmagában teljes.

Ennek az öröm-szépségnek ellentéte és ellenpontja a versben a „rút” Heródes, akihez napszámba szegődött a halál. Remek költői találat, hogy a vers szemléletes átkot mond Heródesre:

*Törje ki négy lábát,
szakadjon
meg lova!
Varjak egyenek meg,
csecsemők
gyilkosa!*

A vers megjeleníti Heródes pusztítását is, majd a hű állat hőstettét mutatja be, aki békés, meleg otthonba menekíti „kis urát”. A záróstrófa a pásztorok közvetlen életképe. Nemcsak a bibliai pásztoroké, hanem az Istenre rászoruló emberi lété is:

*Árvíz is szaggatta
kunyhójuk
falait,
rád szorulnak nagyon,
küldj, Uram,
valakit!*

A *Karácsony csillaga* című vers is rengeteg bajt vesz számba. Már-már végső, halálos rohamra készül abban a világban, amelyikben „az ország ormán Belzebub / setét lelke lobog” és Heródes hada villogtatja fogait. Ebben a világban keresi a karácsonyi csillagot, a bethlehemi megváltó melegséget. A belső táj bizonyosságát.

Az *Ördöglakat* „vesztettül sötét” és kegyetlen világában is az az igazi rettenet, hogy a szeretet nem oldja ki „az ördögi szerkezetet”.

Vári Fábián László költői látásmódjának mítoszi vonása a *Mítosztöredékek* ciklusban a leginkább erős. A *Fecskehajtó Kisasszony* összetett jelkép. A kisasszony a népi hitvilág természetfölötti lény. A „fecskehajtó” jelző pedig arra utal, hogy kisasszony napján, szeptember 8-án elmennek a fecskék. A költemény indítása az őszülni kezdő természet képeivel jelzi ezt. Aztán a fecskehajtó kisasszony vonzásába került lélek vallomása a vers. Küzdelme a megfoghatatlan vonzású lényel. Átéli azt is, hogy „égre szánt szent madarát” az Úristen „a föld porába veri”. Gazdag képzelődéssel rajzolja az érte való küzdelmet. Megszólal az önmagába vetett kétely is: hogy jön az az égi madárhoz, akit porral jelöltek? A feloldás pedig az, hogy az égi madár az övéi után repül, a fiúknak pedig gyógyító vízű medencét rendel az orvos, szomszárakat oltani pedig borért szalajtják Vincét. A *Fecskehajtó Kisasszony* a vonzás összetettségét és titokszerűségét egyszerre fejezi ki. A *Mítosztöredék*, a *Táltosok* és a *Csendesülj, pulzusom* a szerelmi vonzás, szerelmi elragadtatás érzékletes egyéni bemutatásai. Sajátosságukat az adja, hogy a választott témával Vári Fábián László az emberlét rejtettebb övezeteit vizsgálja, titkait kutatja.

Ezt teszik a ciklus azon darabjai is, amelyek a bordal műfaját egyénítik. A bordalok a gyötrelmes gondokkal telt nap utáni kikapcsolódás kísérletei. Különlegességüket az adja, hogy a közösségi sorsproblémákkal küzdő költő szakítja ki magát velük néhány percre legalább a gondok szövevényeiből.

Az ital és az erotika többnyire együtt jelenik meg ezekben a versekben. A *Ha leszállván a nap* című vers költői énjét a bor szabadítja föl annyira, hogy ereiben „régii ritmust vernek a dobok”:

*Most bódítson a bor!
Szememre szoknya hull,
ágyékomban a tájoló
pörögni kezd vadul.*

A vers zárósoraiban „visszakapván” esztét, a jövőjét firtatja a költő. Lelke lila láng a Hajnalcsíllagon. Parányi bűnbánat van csak ebben a képben. Sokkal nagyobb benne a szépség sugárzása. A vers záró-strófája is ezt erősíti magát vállaló öntanúsítással:

*Noénak üzenem,
hát nyílj meg, Genézis:
bár furcsa volt és szaggatott,
de bordal volt ez is.*

A kötet harmadik cilusa, a *Jég és korbács* elődöknek és társaknak ajánlott versekből áll. Az ajánlások a szövetségvállalás kifejezői. A versek pedig Vári Fábián László költészetének mintadarabjai. A József Attila emlékének ajánlott *Nyolcsorosok* érzékletesen idézik föl a nagy előd világát és sorsát. A hang egyszerre József Attiláé és Vári Fábián Lászlóé.

A *Jégangyal* a mindent elfoglaló jégvilággal szembeni küzdelem erősítő verse.

Az iszonyodást kiváltó világgal szemben a *Csoóri Sándorhoz* című vers parancsa ellentmondást nem tűr:

*Bátoríts, Uram, győzz meg magyarul:
anyanyelvvel altestet nyalni? Soha!*

Ez a kikezddhetetlen erkölcs nyilatkozik meg a versekben.

A Fekete Gyulának ajánlott *Jég és korbács* című vers is a veszteségeket veszi számba. A sokféle veszteség között a legsúlyosabb áll Fekete Gyula életművének tengelyében. Megrázó erejű sorok szólnak erről a Vári Fábián László által is mélyen átélt tragédiáról:

*Az éj bölcs madarai
vállamra ülnek,
fészkük elfoglalták
az elhajtott magzatok.
Hűvös lesz a hajnal,
még halálra hűlnek.
pókadják, ingecskét,
takarót varrjatok.*

Döbbenetes költői erő hívja életre az elpusztított magzatokat. Korbáccsal üzné el a költő a sok „ordas látomást”, de nem lehet:

*De rám veti szemét,
ki földrészeket renget,
s a magnéziumfényben
elfog a sírás.*

Vári Fábián László költészetének egyik erőforrása Nagy László életműve. Erkölcsi tartása a Nagy Lászlóéhoz fogható. A *Holdút magasán* című verse a Nagy László-i magatartás mai érvényességét vallja:

*Romlással, földi
nyavalyákkal félre!
A holdút magasán
fényember suhan.*

Vári Fábián László a veszteségből is erőt merít. A *Béninek* ajánlott *Ítélet után* S. Benedek András gyászverse, de a pusztulással szembe-szállva szól, a veszteséget keményítő erőforrásnak minősíti.

A Zoltán fiának ajánlott *Változatok a halotti beszédre* olyan családtörténet, amely a kárpátaljai magyarság történelmét is magába foglalja. Állandó létküzdelem ez a történelem. Pusztította a családot a kolera, pusztította Prága és Moszkva, meg az is, hogy „egy reggel nem volt már Magyarország”. A családtörténet nyomatékosítja a vers címét. Ezek a történetek valóban változatok a halotti beszédre. Még tragikusabbá teszi ezeket a költő számadása mai élményeiről:

*Hej, de amiket mostanában
a meghurcolt tudat kivet magából,
belerokkanna citera, hárfa,
mert jégvihar fedezi s ólomzápor.*

Amit ezek után részletez a vers, a „torzképek, víziók, fátumok” szavakkal foglalhatja össze. Külön versszakot alkot a mindennek költői kifejezését minősítő két sor:

*A papíron vérszennyes piktogramok –
enervált vers-abortátumok.*

Olyan összegző állítás ez, amelyet egyszerre cáfol és nyomatékosít maga a vers. Cáfolja, mert esztétikailag is érvényes, erős kifejezése az iszonyú sorsnak. Erősíti, mert valóban képtelen dolgokról kellett számot adnia a költőnek. Ezt a képtelenséget a költői nyelv is érzékelteti a piktogramok és abortátumok révén.

A *80 essztendő*s Csoóri Sándornak ajánlott *A páternoster kosarában* is összetett vers. Benne erős hangot kap „jövőtlenségünk képe”. „Mert fogyunk, fogyunk csak, / Folyton...” A kétségbeejtő tények sokasága ellenére hangzik parancsként: „Nem lehet alku. Legyen úgy / miként az álom mondja!” A vers igazolja a Csoóri-magatartást. Hatékony szellemi tényezőnek ismeri el őt.

*

A versek után Penckófer János Vári Fábián Lászlóval készített beszélgetése olvasható a kötetben. Ez a beszélgetés gazdag képet ad Vári Fábián Lászlóról, aki költő, író, néprajzkutató, főiskolai tanár, folyóiratszerkesztő, a református egyház presbitere, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség választmányi tagja, közéleti szereplő, három gyermek apja, négy gyermek nagyapja. Az író társ és jó barát Penckófer János jó beszélgetőtársnak bizonyul. Belsőlegesen ismeri Vári Fábián László írói világát és gondolkodásmódját. Kérdései a legfontosabb ügyekre irányulnak.

Vári Fábián László magyar átoknak tartja a széthúzást. Ennek következménye volt a „nyílt nemzetátlással felérő” 2004-es decemberi népszavazás is, „amikor a történelem prédájává lett, határokon túlra rekesztett nemzetrészek-től megtagadták az állampolgárságot”, „sóval szórták be a „felnégyelt Haza” máig eleven, soha be nem gyógyuló sebeit”.

A „felnégyelt Haza” víziója az ő legfájdalmasabb költői felismerése, melyet, mint „szétdarabolásunk mementóját, az agyakba állított felkiáltójelnek” szánta. Az egységre pedig úgy tekintünk, „mint nemzetünknek egy majdan létrehozható eszményi állapotára, mely felé törekedni minden magyar szent kötelessége.”

A beszélgetés gazdagon föltárja a nemzeti felelősségtudattal rendelkező személyiségnek a szellemi gyökereit. A gyermekkoriakat és a későbbiek egyaránt. Megvilágítja művészi látásmódját és politikai gondolatait.

1968 márciusában megjelent versei eloszlatták bizonytalanságát a költészet vállalását illetően. Nagy odaadással tanulmányozta a népköltészetet és József Attila verseit, a Nagy László által tolmácsolt Lorcát. Nagy élménye volt a néhány napra kölcsön kapott *Elérhetetlen föld*, Kilencek antológiája, melynek bevezetőjét Nagy László írta, aki szintén meghatározó ösztönzője lett költészetének.

Rendkívüli élményt jelentett számára minden egyes szellemi kaland, melyből végül azt szűrte le, hogy az igényesebb költői beszédhez szükséges, de önmagában kevés a műveltséggel megszerezhető intelligencia. A vers „adjon

érzelmi többletet, üzenjen, keltsen viszhangokat, hogy az olvasó hetek múltán is érezze az újraolvasás kényszerét, legyen élmény a vele való találkozás.”

A hatvanas évek végén a népköltéssel való találkozáskor Vári Fábián Lászlóban rögtön „érzelmi forródrót” jött létre, mely máig jellemzi és szolgálja a balladákhoz való viszonyulását. Folklor értelmezése saját költészetének a jellegét is megragadja.

A kulturális szövetséghez ellenzéki ként egyenes következményeként csatlakozott Vári Fábián László. Tíz év közéletiség nagy áldozat volt az ő részéről, mégsem bánta meg, mert egyértelműen ott volt a helye azokban a küzdelmekben, melyekben „a kárpátlajai magyarság visszaszerezte nemzeti önbecsülését, leckét kapott a demokrácia játékszabályaiból és buktatóiból, elindulhatott a felnőtté válás felé.”

Amikor az ukrán oktatáspolitikai reformjaként feltüntetett újabb igazságtalanság készülődik a kárpátlajai magyarság ellen, akkor Vári Fábián László kimondja azt, hogy „egy újabb deportálással felérő kollektív büntetést helyez kilátásba” az ukrainai nemzetiségekre irányuló asszimilációs szándék.

„Alaposan átgondolt, minden elemében megtervezett védekezési stratégiára van szükség” – vallja. Majd szisztematikusan kidolgozza a szükséges ellenállás elemeit. Rámutat arra, hogy mindenekelőtt társadalmi összhangot kell létrehozni a védekezési stratégia kidolgozásának legfontosabb feltételékként.

A rendkívül gazdag beszélgetés számtalan fontos elemét nem hozhatja szóba sem ez az ismertetés. Ezek közül egyre mégis utalok. Ez pedig a folyóiratszerkesztői munka. Az egykori gépiratos, szamizdatszerű diáklap 2002-es újraindításával a kárpátlajai magyar irodalom önálló fóruma jött létre. Az *Együtt* a kárpátlajai magyarság „önismeretét, önmagáról történő gondolkodását tovább árnyalva és gazdagítva” Kárpátalja jelentős szellemi műhelyévé válik – vallja a szerkesztő-bizottság elnökeként Vári Fábián László.

„Hogyan gondold, most mi lehet a legsürgősebb dolga egyénnek és közösségnek, ennek a sokat próbált töredék magyarságnak? Vagy nincs visszaút, most már valóban felszámolja önmagát Kárpátalja magyarsága?” Penckőfer Jánosnak erre a súlyos kérdésre kétféleképpen válaszol Vári Fábián László. Először biztató távlatokat rajzol. Aztán újakezdi a válaszokat. Megmutatja magyarságunk kórképét. Mégis bizakodik abban, hogy a Kárpátlajai Magyar Kulturális Szövetség kidolgozott komplex programja elegendő lehet a fennmaradáshoz.

A látélet kórképe végtelenül lehangelő: „beteg az emberiség, pusztulófélben a természeti környezet, zuhannak az értékőrző közösségek, fogy a nemzet – Magyarországon, és Európában szinte mindenütt.” Mit tehet a költő ilyen körülmények közepette? „Úgy illik hát, hogy verset adjon a kérő kezébe, s ne ocsmány varangyot.”

GÖRÖMBEI ANDRÁS

Vári Fábián László. *Jég és korbács. Versek 2002–2010.*

Írók Szakszervezete. Széphalom Könyvműhely, 2010. –120 o.

Hatvanból harminc

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY HÁROM ÉVTIZEDES ALKOTÓI PÁLYÁJÁNAK VÁZLATA

Nagy Zoltán Mihály több mint harminc esztendőös jelenléte az irodalmi-kulturális közéletben Kárpátalján-ismertté tette őt az egész magyar nyelvterületen. Írói munkássága hozta meg a hírnevét, de irodalomszervezői, szerkesztői tevékenysége sem feltétlenül mellőzendő érték. Tehát aktív irodalmi-közéleti, érdekképviselői vállalásai – és lemondásai – kiegészítik munkásságát: a közügyekben időről időre megszólaló szerző (irodalmi) publicisztikái nem idegenednek el az eddigi életmű egészétől.

A múlt század hetvenes-nyolcvanas éveitől számítható pályakezdés – 1977-től rendszeresen publikál, 1979-ben és 1982-ben novellapályázatot nyer Ungváron –, ígéretes megmutakozás. Ám az a morálra épülő nyílt hang, értékítélet és jellegzetes írástechnika, amely a szerző sajátja lett évek múlva – és 2009-ben, hatvan esztendőös korában úgy, amint azóta is jellemzi a szerzőt –, ekkor még érlelődik. Az 1983-as *Dolgok igézetében* című versesfüzetében sem tűnik ki mindez egyértelműen. Ám az 1988-as *Fehér Eper* című elbeszéléskötet és az 1990-es *Pírban, perben* című verseskötet már jól körvonalaz szemléletet, hangot, értéket és magatartást, valamint írástechnikai újításokat. Egy évvel később pedig, mikor napvilágot lát *A sátán fattya* című kisregény, már együtt van emberi érték, ítélet, szemlélet és új írói eszköztár, tudás. Olyannyira, hogy nem is lép túl ezen a folytatás, az 1996-os *Tölgyek alkonya*, de *Az idő súlya alatt* 2001-es, a *Páros befutó* 2002-es, az *Új csillagon* 2003-as, valamint *A teremtés legnehezebb napja* 2006-os kiadása sem. Sőt. Többnyire el sem éri *A sátán fattya* művészi egységét: alkotói magaslatait. A nem önálló kötetként megjelent, csupán külön fűzött elbeszélő költeménye, a 2007-es *1944* című alkotása újítási szándékot mutat, akárcsak a 2008-as *Messze még az alkonyat* című versesregény-variációként megjelölt műve, vagy a folytatás, a 2010-es *Fogyó fényben* című.

Írói-költői magatartása a klasszikus értelemben vett művészi hitvallás: a morálra, igazságérzetre építhető világlátás és -teremtés a szerző felelősségtudatának állandó hangsúlyozásával. Ez egyben irodalom- és közösség szemlélet is. Olyan alkotói magatartás, mely a szovjet eszmeiséggel összekapcsolódva jellegzetes, markáns hangon szólal meg a bő harminc éves pálya első sikeireitől (1979, 1982). És erre a felívelő pályára csupán az 1989/1990-es rendszer- és országváltás gyakorol komoly hatást. Ugyanis ezzel az alapvető fordú-

lattal, mely a Szovjetunió szétesésével Európát, Ukrajnát, Kárpátalja egész magyarságát érintette, az a kulturális közeg és intézményrendszer is átalakul, amelyben Nagy Zoltán Mihály kibontakoztatta tehetségét, amely szakmai és baráti közösséget biztosított az írónak. Így aztán 1989-től hamarosan új árnyalatot kap írói hitvallása, közösségsszemlélete: átalakul a szocialista eszmékhez (párthoz) fűződő viszonya. Szerkesztői tevékenysége – *Hatodik Síp, Kárpátalja, Galéria Kiadó, Pánsíp, Intermix Kiadó* – ugyancsak ezen rendszerváltás után kezd kibontakozni, 2002-től pedig kiteljesedik. Ettől az évtől (2002) az *Együtt* című irodalmi, művészeti, kulturális folyóirat főszerkesztőjeként hét éven keresztül komolyan vett irodalomszervezői s kulturális-közéleti munkálkodásával együtt formálódik a világhoz fűződő írói viszonya.

ALKOTÓI VILÁGSZEMLÉLET, POÉTIKA A SZOVJETUNIO FENNÁLLÁSA IDEJÉN

Nagy Zoltán Mihály alkotói pályáján a bő első évtized volt leginkább meghatározó. Folyamatos munkát, tanulást és sikereket látni ebben az időben. A Kárpáti Kiadó és a *Kárpáti Igaz Szó* jelenti az igazi és nagy nyilvánosságot ekkor, a József Attila Irodalmi Stúdió – később Alkotóközösség – pedig az együttgondolkodást, szakmai fejlődést, előrejutást. Amikor tehát Nagy Zoltán Mihály 1983-ban „szocialista elkötelezettségű írónak” mondja magát, és a „szocializmustól idegen jelenségek” szépirodalmi megjelenésének szükségességét emlegeti, valójában a hatalmas ország és a kor, (a kommunista párt) által kötelezően előírt gondolkodás szerint fogalmaz. A nyilvánosságot jelentő orgánumok és a szerző egymást támogatva közvetítenek értéket, magyar szót, uralkodó eszmét. Miközben elbeszélései, novellái leggyakrabban örök emberi értékek s hibák feltérképezése által szerveződnek. A morál, az igazság döntő jelentőségűek írásaiban. Az évezredes magyar népi kultúra és hagyomány mellett *A dolgok igézetében* (1983), a *Fehér Eper* (1988), valamint a *Pírban, perben* (1990) első három kötetét az igazságérzet, az erkölcsiség szövi át, foglalja egybe. Az 1982-es *Leckében* például olyan szenteciózusra sikeredik az igazság és a hazugság egymáshoz viszonyuló mibenlétének a feltárása, hogy annak érvényessége *A sátán fattyában* (1991) is helytálló marad. „Az igazság és a hazugság egy úton jár. A hazugság azonban előrébb egy lépéssel. Fiam, a hazugságot nem lehet kiírtani. Amikor lelepleződik, azonmód új arcot ölt, elámít megint” – olvasható a *Leckében*. *A sátán fattyában* pedig ez áll: „A hazug, a gonosz, mihelyt lelepleződik, máris új arcot ölt, elámít, guzsba köt, vérünket veszi.”

Szemlélet tekintetében költészete is hasonló módon alakul. Míg prózájával kapcsolatban az általa is igen nagyra tartott egykori orosz nagyságok – Solohov, Tolsztoj – mellett Tömörkény, Móra, Móricz neve emlegethető, mint távoli ro-

konoké, addig költészetével – saját szavai szerint – leginkább egy név, a Nagy Lászlóé hozható kapcsolatba (ebben az időben). Az ő művészetében a költői gondolat szabadságát emeli ki önmaga számára Nagy Zoltán Mihály, ahogy az epikában sem elsősorban a cselekményt tartja fontosnak, hanem a gondolatot, amit az ki tud fejezni. És ezzel függhet össze a szerző írástechnikai törekvése.

A hagyományos írástechnikai módszer mellett prózájában az epikus ábrázolást a líraisággal próbálja összevonni, és ennek vizuálisan is érzékelhető formát ad. Olyan narrációs technikát dolgoz ki, melyben lendületes, sodró beszéd lesz uralkodóvá, de a cselekmény sem válik mellékessé, nem fullad érdektelenségbe. A *Fehér Eper* novelláskötet *Katalin tánca*, az *Érzelmes történet*, *A szorgalom huszadik esztendeje*, és *Az idő súlya alatt* című kisp prózáiban olyan szabadosoros elbeszélői módot alkalmaz, amely Kárpátalján addig nem jelent meg komolyabb művészi erővel. A leginkább egyes szám első, illetve második személyű narráció olyan szabadosoros történetmesélés lesz, amely egyetlen nagy, hosszú mondatra kerekedik. Ennek poétikája kétágú gyökér: az egyik ága a prózából, a másik pedig a lírából ered. A prózai eredet a tömör, rövid mondatos építkezést, nyelvünk eredendő képi természetét, valamint azt a morálra épülő problémafelvetést tartalmazza, melyet mindig „jobbító szándékkal” vet fel a szerző, akár egyéni, akár közösségi vonatkozásban. A lírai pedig azt a Nagy Lászlónál megtapasztalt emelkedettséget, „értelemre és érzelemre egyaránt” nagy hatást gyakorló megszólalást, mely – szerzőnk szavai szerint – „mindig a jóra, a szépre” tanít.

A *Fehér Eper* kötet prózai és a *Pírban, perben* verseskötet jellegzetes lírai törekvései – azaz: a szerző írástechnikai jellegzetességei – 1991-ben, *A sátán fattyában* nagyszerű eredményt mutatnak fel. Hamarosan kiderül, hogy fontos mérföldkő ez Nagy Zoltán Mihály alkotói pályáján. Igazi irodalmi esemény; olyan írói teljesítmény, melyet az olvasók s a szakma egyaránt elismernek. Így lett igen rokonszenves Tóth Eszter alakja, és méltányolt az az írói nyelvi sajátosság, amely egyetlen hatalmas hosszú mondatból épít fel egy tudatregényt. Nagy Zoltán Mihály Tóth Esztere Németh László nőalakjaival rokonítható. Olyan szenvedéstörténet ez a kisregény, amely egyéni sorson túli, azaz: közösségi érintettségű. A szovjet katonák által meggyalázott Tóth Eszter tragédiája mellett fel-felvillan egy kitalált kárpátaljai kis falu, Szilas 1944 utáni kálváriája. A három napra behívott magyar férfiak elhurcolása, majd a szovjet rendszer erőszakos építése, terjedése olyan markáns írói világban válik láthatóvá, amelyet addig még nem hoztak létre Kárpátalján. A később trilógiává növesztett történet első részében Nagy Zoltán Mihály kibeszél sok fájdalmat, sérelmet és szenvedést, mellőzést, erőszakot, brutalitást, mindazt, amit elszenvedett Kárpátalja magyar lakossága a második világháború után. *A sátán fattya* egyéni és közösségi sorsvállalás, emlékéllítés, de alkotói kiteljesedés is egyben.

ÍRÓI ÉPÍTKEZÉS, SZERKESZTŐI KÖZÖSSÉGTEREMTÉS A FÜGGETLEN
UKRAJNÁBAN

A *sátán fattya* nagyszerűsége méltán alakított ki várakozást a történetmeséléssel, valamint Tóth Eszter sorsával szemben. Aztán 1996-ban a *Tölgyek alkonya* (A *sátán fattya* második része), megosztotta a befogadást: az új mű értékelésekor minduntalan az előző rész magas színvonala kapott ismét méltánylást. Az 1991-es egyszemélyes portré helyett most, 1996-ban történelmi csoportképet alkotott a szerző: Nagy Zoltán Mihály a folytatásban Tóth Eszter helyett a nagybetűs történelmet helyezte előtérbe. A Tóth család tagjai egyaránt fontossá váltak, de a magyarulakta falu többi lakosa úgyszintén, akár a szovjet rendszer szocialista-kommunista építői: magyarok és nem magyarok egyaránt. Így aztán két, egymással ellentétes világ formálódik a *Tölgyek alkonyában*: a jó és a rossz. E két véglet között halad a történetmesélés, így látjuk a történelmi eseményeket. És míg A *sátán fattyában* egyértelműen a líraság dominál, a folytatásban már az epikus jelleg kap nagyobb hangsúlyt. Ezzel függ össze, hogy az egyes szám első személyű (Tóth Eszter általi) élettörténet-mesélés helyett most egyes szám harmadik személyű narrátori hangra váltott át a szerző.

A trilógia 2004-es befejező részéhez – A *teremtés legnehezebb napja* – az egyes szám második személyű megszólalást választotta. A *Fehér Eper* számos novellájából ismerőssé vált jellegzetes narrációs módszer szerint az egyes szám második személyben megszólított s megjelenített hős beszéde-gondolkodása az elbeszélői én világa is egyben. A nyolc éven keresztül érlelődött befejezés így helyezi Tóth Istvánt a középpontba, azt „a sátán fattyát”, akit a *Tölgyek alkonyában* már megbecsült futballistaként láthattunk. Ebben a részben a fiú igazi férfivá érkezik. Tanult ember lesz belőle. A szintén morális szálakkal átszőtt történet egy jellemfejlődést mutat be, a Tóth Istvánét. A szovjet hadseregből „kiselejtezett” fiatalember útja sok-sok lelki vívódáson, tanuláson, munkán át vezet addig a felismerésig, hogy ő is hasznos, valóban fontos tagja Szilas rendszerváltás utáni közösségének, az érdekvédelmüket szervező magyaroknak.

A trilógia első s harmadik része közt tizenhárom esztendő telt el. Ám az 1991-től 2004-ig számított idő nem csupán a trilógiát hozta létre, hisz közben, 2003-ban megjelent egy verseskötet is, az *Új csillagon* című. De még mindezt megelőzően két prózákötet látott napvilágot: 2001-ben *Az idő súlya alatt*, amely novellagyűjtemény, valamint 2002-ben a *Páros befutó* című regény, amelyekben szintén jól kivehetően mutatkozik meg a rendszerváltás utáni idő: az egyéni és közösségi sorsforduló problematikája. Az író sajátos prózavilágát ezekben a művekben is az a szemlélet formálja, mellyel egykor az általa megnevezett na-

gyokra: Solohovra, Tolsztojra tekintett, és amely leginkább Tömörkény, Móra, Móricz világával hozta rokonságba őt, de most már az újabbakra, többek mellett Sarusi Mihályra, Körmendi Lajosra, Rott Józsefre ugyanúgy figyelve.

Az *Új csillagon* verseskötet világát és költészeti jellegzetességét mindennek előtt a folytonosság jellemzi, de a négy ciklusból álló kötet utolsó részében – *Fejcsónálva* – megjelenik a humor, az élcelődés, a szerelmi kajánság: a kissé groteszk látásmód. Mindazonáltal a kötet alapját a komoly hangvétel alkotja. A címadó szonettkoszorú még az 1980-as években megismert veretes nyelvezetével helyzet- és létösszegzést nyújtva foglal helyet a könyv középpontjában, és ez a nyelvezete, hangütese jelenti az összekötő kapcsot a korábbi két verseskötetével. De az *Új csillagon* versvilága az új prózakötetekben megjelenő gondokat is felidézi. A rendszerváltást követő egyéni s közösségi gondok mellett ilyen az egyéni boldogulás ekkor összkárpátalainak is nevezhető problémája-alternatívája, hogy a kivándorlást (Magyarország), vagy az otthonmaradást (Ukraina) válassza-e az itteni magyar. Erről szól az *Üzenet anno 1991*, a *Választott hazába* című költemény, de a 2003-as regény, a *Páros befutó* is.

Az *Új csillagon* kötetben az egész eddigi életmű következő legfőbb gondolja ugyanúgy felvillan, mint a regénytrilógiában. Ez pedig az idős kori mellőzöttség, valamint a hit kérdése, problematikája. Az *idő súlya alatt* című novelláskötet s a *Páros befutó* érintette ezt a gondot, ám a versesregény-variációként megjelölt mű – *Messze még az alkonyat* (2008) – minden eddiginél erőteljesebben foglalkozik ezzel. A mű öregember hőse Istenhez fordulva, de őt számon kérve küzd a medializált világ és emberi létezés fonákságaival. Többek közt bibliai idézetek igazság-cáfolataival bizonyítja, hogy a természetből elszakadt világ és ember „túlvárosiasodott”, ezért is áhítozik a „méltányos rend” után, a „mesterségesen fenntartott káosszal” szemben. Tehát vízió és valóság keveredése áll az egyes szám második személyben megszólított s megjelenített öregemberi tudatban: abban a narrációban, mely *A sátán fattya* regénytrilógia legszebb szövegtechnikai eredményeit kívánja hasznosítani. A szerző által „rideg gondviselésnek” nevezett létgond jelenik meg ebben az új trilógiában, melynek második részében – *Fogyó fényben* (2010) – egészen Isten tagadásáig jut el a hős – ahogyan azt a szerző mondja –, hogy aztán a harmadik részben „Isten és a sors akaratával megbékélve várja a halát”.

Nagy Zoltán Mihály miközben egy elbeszélő költemény erejéig 2007-ben még egyszer visszatér a kárpátaljai magyar férfiak elhurcolásához, s megírja az *1944* című művét, mindjárt újabb regénytrilógiába fog tehát, sőt további alkotásokat ígér. Az életmű ilyen gyarapodása közepette az irodalmi-kulturális közügyeknek minősülő kérdésekben ugyancsak rendre elmondja a véleményét. Így lesz folytatása azon írásainak, amelyek lapszámról lapszámra hét

éven keresztül szóltak az *Együtt* főszerkesztőjének gondjairól-bajairól, de az összkárpátaljai magyarság aktuális veszélyhelyzeteiről úgyszintén. A 2002 és 2009 között megjelent huszonnyolc kis eszmefuttatás az *Együtt* „szerkesztői oldal”-nak nevezett rovatában olyan szerkesztői közösségteremtő szándékról ad tanúbizonyságot, amely nem tesz különbséget irodalmi s irodalmon kívüli dolog között. A kárpátaljai magyarság nyelvi, kulturális jelenlétére, annak fenyegetettségére figyelő író, költő, főszerkesztő érzékeny és határozott hangon foglal állást ezekben az írásokban: a megmaradásért történő összefogást szorgalmazza.

Nagy Zoltán Mihály egykori ígéretes megjelenése három évtized után is ígéretes életművet formál. Lét- és irodalomszemléletét most is jól jellemzi az a 2003-ban általa megfogalmazott gondolat, miszerint „az író és minden alkotó küldetésstudat, szolgálatvállalás nélkül olyan, mint az a kőműves, aki remek szakember, de nem akar lakható házat építeni”...

PENCKÓFER JÁNOS

FODOR GÉZA

NÉP, NEMZET, TUDAT A FORMÁLÓDÁSOK STÁDIUMAIBAN – ÍRÓI SZEMPONTOK FELŐL KÖZELÍTVE

A szellem emberségébe plántált hit ez év elején új lámpákat gyújtott azon a kapcsolótáblán, amely a nemzeti összefogást elősegítendő, virtuális vetületű magyar állampolgáriságot hozta előterünkbe. (Tulajdonképpen azt, amit 1920-ban Trianon a Népszövetség rendelkezéseiben, később pedig 1946 után az európai etnopolitika szűklátókörűségében elmulasztott!) Késett, de mégis időszzerű. Ma ilyen formában fogadható el ez, mert kizárja a szülőföld elhagyását, így érvényesülni látom a Ratkó József (1936–1989) által (is) megfogalmazott gondolatot: „Meg kell lakni ezt a Hazát, meg kell laknunk minden talpalatnyi földjét.” Még akkor is, ha egyre elviselhetetlenebb terheket ró ránk. Nem a nagy szavak zenéje ez, hanem a realitása. (Gondoljunk bele: a mai ország határokon kívüli magyarjainak exodusa vajon hová vezetne?) A ratkói szellem a Szózat parancsára utal: *Itt élned, halnod kell!* Trianon tudatában ez adhat nekünk, a Kárpátok alján élő magyaroknak is, nagyobb, értelmesebb esélyt a mindennapok küzdelmeihez. Ami még inkább kell hogy tudatosítsa bennünk: számunkra és *közösségünk számára* így adatott meg, így fogadható el. A bennünket útnak indító közösség korparancsa ugyanez volt, hiszen kizárt minden felelőtlen kalandorkodást. Iratlan, *belső* moralitású attitűdként. Már ott, ahol a felnevelő szeretetnek hatása volt. Az ebből merítő öntudat kötelez akkor is, ha ugyancsak erőn felüli *tartást* követel meg tőlünk. Mert a számunkra szükséges *feltételek* nehézségeink leküzdéseire valóban szűkösek. Ezek és az újabb kihívásokból fakadó gondok viszont napról napra nyomasztóbban adódnak össze. Idézhetnénk Madáchot, de *a küzdés maga*, konkrét cél nélkül, kevésbé vigasztaló. A dolgok kényszerű realitása alól viszont senki és semmi nem oldoz fel bennünket. Ehhez kell tartanunk magunkat, valahogyan felvértezve. (Ez a *valahogyan* húsz éve az elégtelen taglalás tárgya.)

Sokadszor fölmerül emiatt, hogy vajon *milyen* tudata, eszmeisége lehet ma a Kárpátok alján élő magyar *nemzetközösségnek* vagy akár annak *érdemi gondolkodásra képes* tagjainak, akik a nemzet egészében próbálnak gondolkodni, s

ehhez igazítva dolgaikat, a szűkebb környezet érdekeiért munkálkodva elsősorban. Fontosnak tartom a kérdést többféle, még nemzetfogalmi szempontokból is, *lényegi* összetevőik szerint, nem mellőzve az idők folyamán kikristályosodott *magyar nemzeteszme* vonzáskörét sem. Helyénvaló a felvetés, mert tudjuk: nálunk az elmúlt, csaknem száz év alatt nemzedékek sora nőtt fel úgy, hogy alapfokon sem ismerhette meg „iskoláiban” nemzete történelmét, etikai, esztétikai, kultúrtörténeti oktatásban nem volt része, vallástörténeti dolgokról nem is szólva. Mindezek hiányában viszont (mint pl. fölcseperedő szovjet átlagembernek) csak egyfelé torzított *osztály*tudata lehetett: *társadalmi*, klasszikus értelemben véve, *nem*. Harsoghatta az internacionalitás szlogenjeit, de elképesztő módon mellőzve a nemzetek mibenlétét, lényegiségét, szükségességét. Bizonyos kérdések felvetődhettek, ám deklaratív egyszer s mindenkorra „maguktól megoldva”, így abszurd módon már feledésre „ítélve”. Nem a „véletlen műve”, hogy minden idegen érdek múltunk azonnali kiiktatását célozta meg. Éppen azért, mert feltételeken abban rejlik a számunkra sem közömbös jövő, mely csakis erre épülhet. Kisajátításuk nem új keletű: régóta tanúi vagyunk e ránk nézve szomorú folyamatnak.

Nálunk benne van *ez a levegőben*, de inkább csak magánbeszélgetések tárgyaként. Az utóbbi húsz év során oldottabbá vált ugyan a helyzet, ám nemzetünk, nemzetiségünk mibenléte, illetve a *nemzet egészéhez való (alap) viszonyunk, hozzáállásunk* taglalása soha nem került napirendre nagyobb nyilvánosság keretében. Még írás sem foglalkozott efféle kérdésekkel. Márpedig igen fontos témakör ez, amely időről időre megkerülhetetlen, főleg a minket érintő újabb kihívások miatt. Persze nem az esetlegességek aktuálpolitikai, hanem mentálhigiénánk egyenlegben tartása érdekében. Mert jó és egészséges nemzeti önismeret nélkül, lássuk be, még félszárnnyúak sem vagyunk.

Rossz közérzetünket többnyire hiányosságok okozzák. A közelmúlt (1945–1990) visszás gyakorlata identitásunk teljes megsemmisítését célozta meg. Rombolása máig hatóan érezhető, tükrözik is *ezt* esetenként a viszontagságokkal megterhelt tudat homorulatai.

Mióta Ukrajna kivált a széthullt birodalmi tömbből, húsz éve egyébről sincs szó, csak a *nemzeti* (etnokrata) állam egységének jellegéről. Olyannyira, hogy az már túl is csordul a minden ésszel fölfogható határon. Olykor bosszantó megnyilvánulásokkal, a *nemzet* fogalmának és kérdésköreinek elemi, alapvető tisztázása nélkül. A gondok forrásai gazdasági bajok, megoldatlanságuk politikai érdekeltségek olajaként zúdul a rémképzetes idegenfőbiákból lobolt, látomásos tűzre, kiszámíthatatlan indulatok parazsaival. A zavar érzékelhető, szinte cseppfolyós állapotban leledzik. Csak egy példa. Van 3 éve is, hogy az egyik itteni, magyar nyelven megjelenő lapban *magyar* olvasói levél panaszkodott föl, hogy a

Tisza, lévén helyenként határfolyó, naponta mossa és hordja át az „ukrán” partot – „magyar” oldalra! A rendkívüli észrevétel, gondolom, mások figyelmét is felkeltette. Az olvasó felháborodását azonban kevésbé „optikai csalódása” (a Tisza *keresztbe* folyik), mint inkább tudatzavara váltotta ki. (Az efféle extrém „megnyilvánulás”, sajnos, nem egyedi. Számos hasonlót lehetne még felhozni napjaink zűrés hordalékaiból.) Álprobléma ez, de van tágabb íve. Az ukrán sajtó csaknem húsz éve szapulja a Nyugati Bugot hasonló „magatartásáért”, lévén az egy hosszú (lengyel–ukrán) határszakasz renitenskedő alanya. Túl azon, hogy a folyók két partjukat *egyszerre és egyformán* mossák a világon mindenütt (humorérzetünk ellenére is), a halicsi „néphevület” nevében képviselők lobbyznak régóta az elhordott *ukrán föld* ügyében. Elvégre ez, amint kifejezik, *nemzeti* ügy! (Hogy esetleg ország- vagy államérdek, szemlélet dolga?)

A jelzők (népi, nemzeti, országos, állami) csak az alapfogalmak valóságtartalmaikat minősítik. A fogalmi definíciók azonban nem lehetségesek bizonyos kritériumok figyelembevételével. A Magyar Értelmező Kéziszótár, amely 10 évvel *A magyar nyelv értelmező szótára* utolsó kötetének megjelenése után jelent meg (AK, Bp., 1972.), ezekre mégis elégtelen meghatározásokat adott. Íme. **Nép** 1. Nagyobb emberi közösség, amelyet a közös nyelv, a (részben) közös eredet és a közös hagyományok fűznek össze. **Nemzet** 1. Történelmileg kialakult tartós emberi közösség, amelyet közös nyelv, közös terület és gazdasági élet s a kultúrában megnyilvánuló közös lelki sajátosságok tartanak össze. 2. Feudális országban a nemesi kiváltságokkal bírók összessége. *Napoleon kiáltványa a magyar nemzethez*. 3. *rég* Nép. 4. *nép* v. *irod* Nemzetség, ill. család. 5. *rég, irod*: *Az emberi nemzet*: az emberiség. Ez a nyelvi szempontú „kvintesszencia” elnagyolt, éppen a *magyar népre, nemzetre* nézve. Nyilvánvalóan politikai megfontolásokból történelmietlen és tudománytalan. Mégpedig azért, mert a hetvenes évek szemléletének megfelelően a szócikkek frói (szerkesztői) mellőzni kényszerültek Trianon (1920) következményeit és konzekvenciáit. (Ami ebben a korszakban tabunak számított.) Csak a „népköztársaság” lakosságát vette számításba s azt preferálta. A magyar népet pedig *homogén egységűnek* (lásd: *közös eredet!*) tudta és akként is kezelte. A fenti (szótári) „értelmezések” így *nem* feleltek, nem felelhetnek meg a *nép* és *nemzet* tartalmának. Nyomban meg is dőltek a valóságon.

Nem elégséges tehát az idevonatkozó terminusoknak csak szemantikai vagy szintézisekbe vont klisék szerinti értelmezése. Másfelől az sem, ha mindent fenntartások nélkül elfogadhatónak tekintünk. Van rá példa, nem is egy, hogy olykor az optikai megtévesztés eszközeivel fogalmaznak meg számunkra látványos axiómákat. Éppen ezért jó, ha tudjuk: nemcsak a jelen, de *a múlt is állandó mozgásban van*. Ezt még László Gyula (1910–1999) történészprofesszor mondta. A dol-

gok mögé nézve azonban látnunk kell azok összetettebb voltát. Különösen akkor, ha a *nemzet* lényegi összetevőit a *közös sors* függvénye szerint a *közös* kultúra, haza, állam egynyelvű közegében vélik felfedezni. Ilyenkor nem árt a *valósabb történelmi* folyamatok menetére helyezni a súlyt, feltáró elemzéssel.

A meghatározások fontosságát nem vitathatjuk. Az egzakt, tudományos definíciót azonban hagyjuk a filozófusokra. Elemi fokon is tudatában vagyunk, hogy a *nép* a legalapvetőbb emberi-közösségi egység, nélküle a világ elképzelhetetlen! A *nép* természetesen nem egy arcnélküli, alattvalókból álló, sterilizált tömeget jelent, mint ahogyan azt pl. a sztálini felfogás sulykolta. Mélyebbről egy sokféle jellegű és módozatú *közösség* összetett alakzata, szüntelen változásban. (Homogén „masszaként” csak zsarnoki hatalmak, diktatúrák bántak vele.) A *nemzet* viszont, amely ugyancsak történelmi kategória, egy szervesülő, ennél fogva közösségtudati szinten jelentkező (tartalmakat, minőségeket összesítő) *szellemi képződmény, amelynek időket álló, tartós aurája van*. Folytonosan bővülő értékrendszer ez, egy létező, kontúrjaiban jól meghatározható (és általában meg is határozott) *nép* kulturális tulajdona. Egyben olyan öröksége is, amely jövőjének alapvető záloga. Ezt is, akár a nyelvet, csak *egyszer* veszítheti el, de nyomban *örökre*! Legfőbb értéke sajátoságos unikumban, egyediségében van, amivel hozzájárul a világ sokszínűségéhez.

Sokféle szempontok szerint a *nemzetté válás folyamataiban* két főbb irány jelölhető meg. Ezek *alapjait* az eltérő társadalmi-gazdasági fejlődésekben *szervezeti* összetevőik révén *minőségi* különbségeik jelzik, illusztris jegyeikkel. Ez a két irány két, nagyjában elkülöníthető *helyzet körülményeiből* bontakozott ki: egyfelől az archaikusabbnak tűnő, spontán alakuló *toleránsabb* (ilyenben *formálódott*, majd *vált ki* az izmosodó magyarság), másfelől pedig az *erőfölényt* alapul vevő és azt *alkalmazó* *szervezés* módján. Az egyik a normád társadalmak életmódjára, a másik a rabszolgatartó társadalmak belső fejlődéseinek ellentmondásaira vezethető vissza. De egyiküket sem a maguk „tisztá formájában” kell elképzelnünk, s főleg nem egymással szemben, mivel e kettő időnként többnyire kevert változatokban jelentkezett, olykor *együthatható* működéssel. Máskor, alkalmakként, idegen hatások (például *despotikus* törekvések) ugyancsak közrejátszottak ezekben.

Amit axiómának vehetünk: minden nép nemzetté válása önmaga történetiségében veszi kezdetét. Az eredet, az etnogenezis ebben kevésbé meghatározó. Inkább a sajátos történeti helyzet az, amelynek domináns szerepe van. A magyar nép *keleti származása* pl. önmagában még nem sokat mond, ha csak *ezt a tényezőit* vesszük figyelembe. Rögtön más a kép, ha ismerjük helyzetét és környezetét, amelyben egykor kibontakozott. Ennek jelentősége nagyobb, mivel itt kohéziós erők működnek, s ezek máris a nyomban mozgósítható

dolgok, jelenségek *pragmatikusabb* tényezőit hozzák lendületbe életelveiknek megfelelően, a *kölcsönös* érdekek együttesében.

Nép és nemzet összefüggő jelenség, egymástól elválasztani abszurdum lenne. A néppé fejlődés egy adott szakaszában a „nemzet” *minősége* szerint válik *tudati állapottá* (is), amelyet egy összetartó közösség *érzlete* hoz létre, egységének szorosabbá tétele érdekében. Kezdetben alapfokokon, de a továbbiakban már bővebb tapasztalatokból, érdekei mentén célirányosabb, de mégiscsak spontán jellelű „önépítkezéssel”. Az *ókori népek* kutatói a rabszolgasággal járó, intézményesített, erőszakos *hódoltatást* visszalépésnek tekintik az ember egyetemes útjának történetében, jelezve azt is, hogy ez a társadalmi formáció megszűnte után sem tűnt el nyomtalanul. A hűbériség sokban átörököltette a függőségi viszonyokat. Hasonlóképpen járt el a tőke világa, egy időszakban pedig az egyenlősít játszó, „szocializált” nyomor gazdasági-szellemi nirvánája. Napjainkban ilyen törekvésekkel terhes a világgazdaságot koncentrációjába vonó globalizáció. Ezekben többnyire *külső*, idegen érdekek, akarati tényezők működnek, s ezeket bizony minden esetben egy-egy jól-rosszul álcázott *eszmeiség* (idea) vezérli.

Az ókor romjain létrejött új államalakulatok, ellentmondásaik közepette egy, a maguk társadalmi arculatát őrző „nemzeteszmé” irányába mozdultak el. Ezeket minősítette a történelemszociológia *nyugati típusú képződménynek*. Eltérő szerkezeteik, sajátosságaik, egyebek miatt azonban ezek „eszmeisége” lényegesen különbözött egyes *keleti népek* (köztük a nomád életformájú magyarak) *szellemiségétől*, s az idők folyamán egymástól „elidegenedett” módon, önmagukba zárkózva, hagyományaikat is mindinkább archaizálva, tulajdonképpen bemerevítve (lásd ennek *bizánci* örökségű attitűdjeit!) *másféle* kohéziós erők szerint formálták közösségeiket.

Népünk *kialakulási folyamata* jól kontúrozható időkben – de nem a prehistorikumban! – vette kezdetét. A biológiai származásnak, mivel lényegbevágó szerepe nincsen, a korszerű ismeret ma már nem tulajdonít jelentőséget. (Aki korábban innen próbálták előkeresni etnogeneziseiket, rögvést zsákutcába tévedtek, mert faji alapokon ilyesmi egyáltalán nem lehetséges. A *rasszok* tanulmányozása szaktudományok területe ugyan, ám paleontológiai távlatokba elmenni teljesen szükségtelen és értelmetlen. A néppé alakulások kezdetei jóval későbbiek, így *egyetlen népnek* sincs *őskorból* meghatározható eredete. A néppé, majd nemzetté válás *irányai* fejlődésmeneteikben eltérőek, ezért összetevő elemeik szerepe is változó: a kép itt kezd világosodni, árnyaltabbá válni. Nézzük.

A sztyeppei nomád társadalmakat pl. a szükségszerűség teremtette meg s hozta létre. A vérségi kötelék csak a család–nagy család szintjén volt meg, ami a *nemzetségek magvát* képezte. Tulajdonképpen ezzel jött létre az *alapszint*, szervesebb és ennél fogva evidensebb képződményként. Életképességét az ésszerű-

ségi szempontoknak megfelelő, jól működtetett *nagycsaládok* biztosították. A törzs már több ilyen nagycsaládmagvú nemzetségeket fogott össze, köztük a csatlakozottakat. Ezek kapcsolata már oldottabb, sokkal lazább. (Fontos, hogy van lehetőség a kiválásra, ami számos esetben előfordul.) Az elemzők konzekvenciája az, hogy a nomád közösségekben *nincsen* jól körülhatárolható *középszint*. A sztyepei nomádnak állatállománya van, érdeke szerint egyre nagyobb. De nemcsak ez! „Együtt vonultak a takarmánnyal s a zöld vegetációval (...) a fákban, vizekben bővelkedő vidékeken, hol sok szántóföldjük van” – jegyezték le a vándorló magyar törzsekről a 9–10. századi arab utazók, Dzsaiháni és Ibn Ruszta. A földműveléstől elválaszthatatlan nagyállattartás fenntartásához egyre több rátermettséggel rendelkező ember kell, s ezeket már nem a családból alkalmazza. Szüksége van a jövevényekre, s ilyenkor *nem fontos*, hogy azok beszél-e az általa használt nyelvet. Szokásai sem számítanak. A sztyeppe kisebb népcsoportokat alkotó közösségei a nomád számára régóta nem ellenségek: az életmód hasonlósága hozza közelebbi kapcsolatba őket, a szomszédság már ismert szempontjainak megfelelően, a kölcsönös bizalom és a szolidaritás alapjain. Az ilyen életelvű közösség csak a saját nemzetségfőnek és a törzs vezérének tartozik feltétlen engedelmisséggel. A tekintélyelv *nagycsaládi* jelenség. A törzsfők által választott Vezér viszont *abszolút* tekintélyű. Ő a teljességet megtestesítő szimbólum, *Ő az eszmény*. Személyisége rendkívüli. A nép tudatát a Vezér funkciója motiválja, s ez köti össze az *alapszintet* közvetlenül a *legfelső szinttel*, mert a nép úgy tekint rá, mint aki személyes sorsközösséget vállalt *velük és értük*. A nemzetségek és a törzsek egymással *mellérendelt* viszonya biztosítja a legelemibb szükségletüket, a szabad mozgású életteret. Sztyepei jelenség ez, egy adott fejlettség fokán, a természetdiktálta lehetőségek (széles tér, szabad érzet, nagyobb tulajdon) szerint. Ez kelti azt a képzetet, hogy ez a nomád közösség egy határtalanul kitágított család. Mert ennek váza emlékezteti a *szűkebb értelemben vett család modelljére*. A kvázi „vérségi kapcsolat” tudata (a fők vérszerződéseivel) a társadalmi mimikri miatt szükséges, hogy erősítse az egyének és csoportjaik által elfogadott *életforma közösségét, ami viszont már a néppé válás egyik kulcseleme*. Ugyanakkor a *néppé formálódásnak ezen kívül még számos eleme van*.

A magyar nép kialakulásában nem nehéz észrevenni ezeket, főleg ha összevetjük az állapotokat és a folyamatokat más, az adott korban élő népekével. Ilyenkor válik láthatóvá az is, hogy pl. a sok hasonlóság ellenére mégis milyen más jellegű a sztyeppék fölötti erdős zónákban lakó, korabeli *szláv* népességek *létfarmája*. Itt is a vérségi kapcsolatokat ápoló családból nő ki a törzs, amely frátriák és nemzetségek összefogója. Az életmód és a foglalkozás helyzeteket teremt itt is: zárt kiscsoportokban érzik igazán jól magukat, családjuk

szerint elkülönülve. Földrajzi körülményeik szűkebb és tágabb térségekben egyaránt autarkióra sarkallták őket. Az volt a fontos, hogy ezek a gyalogos, vadászó-halászó és földművelő népek kisebb csoportokban elboldogulhassanak. Ménesek tartására itt nem volt lehetőség, mint ahogy nagyobb embertömeg mozgására sem.

A nomadizáló életforma a nagyállattartás velejárója. Állandó mozgást diktál, kikényszeríti a törzsek, majd az egész népesség vándorlását. Korántsem idillikus állapotok szerint alakult itt azonban egy-egy nép sorsa. Nomád társadalmakból több is volt Eurázsia hatalmas térségében, a sztyeppe viszont olykor különböző népalakulatok vándorlási útja is. Az itt élők folyton ki vannak téve az ellenséges szándékú közösségek támadásainak. Jól szervezett védelmi erők nélkül az élet *ebben a térségben* szinte elképzelhetetlen. Csakis *lovasnomád népalakulatok* tudtak itt talpon maradni! A korábban itt súllyal bírt *iráni népek* (szarmaták, szkíták, hunok) szervezeti mintáit követve, a kialakuló magyar nép ugyancsak *ezt* a felállást választotta, mivel a sztyeppe térségeire szüksége volt. Ezért is van az, hogy időközönként csak huzamos időtartamú szállásterületről beszélhetünk és nem *őshazáról*. („Mert minden őshazának nevezett területre valakik mindig *valahonnan* jöttek”, ahogyan ma sommázzák ezt, indoklásul.) Erre a felismerésre az indogermanisztika bő kétszáz évi ’őshazakutatás’ után az 1970-es évek végén jutott el. Ezzel a korábbi felfogás, ti. az *etnikai tér korai meghatározhatósága*, relatív volta miatt, nyomban *tudománytalanná* vált. A magyar finnugorisztika, mint mindig, most is követve az indoeurópai, ettől kezdve minden ilyen irányú kutatással felhagyott, még a családfaelméletek is lekerültek a „napirendről”, így a korábban oly sokat taglalt „etnikai egység elve” úgyszintén más megvilágításokba került.

A nomád pásztortársadalmak mentalitása, s ebből a korabeli *eszmény* (idea) mibenléte viszonylag előhívható. A magyar őstörténet szempontjaiból jelentősége van annak, hogy milyen népek kerültek egykor eleink látókörébe. A magyar régiség kútfői nem véletlenül adnak leírást Szkítia földjéről. Ezt tette, sokkal korábban, már Hérodotosz (kb. Kr. e. 484–425) is. Nyilvánvaló, hogy eleink a szkítákat egy, a szabadságot fölöttébb becsülő népnek ismerték, s számukra példaértékű volt azok igazságérzete, hadi erényeik, magatartásuk méltósága. Hérodotosz heterogén összetételüket csodálta, szinte megütközve azon, hogy csoportjaik egymás nyelvét sem értik, de valamennyien mégis *mind egyformán szkíták*. Csaknem ezer év eltelte után összetevőiben ehhez hasonló képet kapunk a *hun konglomerátumról*. Legalább hatvanféle nép és néptöredék áll itt egy erős tekintélyelvű, *hun irányítás* alatt! Nem kétséges, hogy ebben a nagy, Nyugatra induló hadi vállalkozásban a székelyek mellett magyar csapatok is részt vettek. Harcos erőkre volt szükség elsősorban és csak

az őket ellátó kíséretekre. Nem véletlen, hogy a hun vezérek már idősebb családtagjaikat hátrahagyták. Ám ez a később létrehozott, új szövetségekkel felálló hun nagykoalíció ez idő tájt már nem gyakorolt eleinkre akkora vonzerőt, mint korábban. Mindenesetre az tény, hogy a korabeli magyarság zöme e hun fejedelmi vállalkozásokban nem vett részt. Köztudott azonban, hogy katonai szervezetük jellege szkíta hagyományokon alapult, s korábban ez szolgált mintául elődeink számára. A hun szervezőkészség átöröklése mellett mégis inkább eleink *hun tudata* vált a legfontosabb attributumává számunkra. Ennek pedig különös, sőt *különleges* szerepe volt és van máighatóan a magyar *nemzeteszmé* formálódásának szempontjából.

De nézzük előbb az olyan sokszor emlegetett **származást**. A múltban éppen ez okozta és váltotta ki a legtöbb bonyodalmat. A népeket *homogén egységekként* fogták fel, mert minden esetben egy formailag már kialakult és adott *konkrétumból* indultak ki s ezt *vetítették vissza* az elmúlt, de jórészt ismeretlen korokba. Kivétel nélkül minden nép a maga etnogenezisében érdemlegesnek tudott dolgokat, tulajdonságokat (pozitív, felemelő vonatkozásokat) keresett. Ilyenek mindig akadtak, még a kisebb lélekszámú közösségek múltjában is. Mára viszont nyilvánvalóvá vált az, hogy *egyetlen nép eredetét sem lehet kimutatni az idők* meghatározatlan, labilis mélyéből. „Tiszta” (értsd *homogén*) formájukban pedig pláne nem. Hogy miért, régóta tudjuk: *minden nép állandó keveredések révén jött létre, s alakult ki az évezredek hosszú folyamataiban*. A származásnak pedig nincsen érdemleges, argumentálható tényezője. Csak a népet megszervező és *vezérlő* egyén, illetve annak *dinasztiája* szempontjából van jelentősége, mivel *Őt* teszi meg *eszményévé maga az irányított nép*. Krónikáink és a bizánci források egyaránt ezt a mozzanatot tárták fel Álmos fejedelemmé választása alkalmával. Halványan bár, de felismerhető itt a „családfői minta”, ha figyelmünk ennek vonzatára is kiterjed. A nomádoknál a (nagy) családfő abszolút tekintélye alapvetően fontos és jelentős tényező. A nemzettség feje nemkülönben. Példaértékek (nagy vagyon, tudás, szervezőkészséget felmutató kritériumok és kvalitások) nélkül ez nem is képzelhető el. Egy olyan karizmatikus vezetőre van tehát szükség, akinek nimbusza van. Álmos *származása okán* rendelkezik ilyesmivel. (Éppen amiatt, hogy *leginkább* a fejedelem, a mindenkori uralkodó *családfája mutatja szinte kiáltó mivoltában a többféle ágak összetevőiből létrejött heterogenitást!* Lényeges motiváció ez, ha tudjuk: e kor népeinek *szellemi világát is*, heterogén összetételüknél fogva, különféle *kultúrkörök* egymásra ható *hagyományai* határozták meg. A hagyománynak már ekkor, a *történelem színeére lépve*, múltja van. A ’nemzetet’, amely megfogantatott, készen várja *szellemé*, bár *valóságos közösségként* még csak *ez után* fog megszületni. Ez a szellem azonban az Árpádok családi *hagyomá-*

nya, vagyis az Attilától való származás *tudata* volt. (Jelzem: ezzel a szellemi néprajz *egyik igen sajátos* tárgykörébe értünk.)

Hit- és hiedelemvilágunk feltárása jórészt a XVIII–XIX. sz. néprajzkutatóiához kapcsolódik. Cornides Dániel (1732–1787) latinul írt munkái mellett a 19. század néprajztudósainak – Ipolyi Arnold (1823–1886), Kandra Kabos (1843–1905) – a magyar mitológiát klasszikus érvénnyel feldolgozó munkái, mégha beleütköztek is a korszak poroszosan merev akademizmusába, máig helytálló ismeretekkel alapozták meg ezt a tudományágat, amely a 20. sz. első felében világviszonylatban elismert volt (elsősorban pl. Bartucz Lajos, Gunda Béla, Györffy István, Katona Lajos, Lükő Gábor, Luby Margit, Solymossy Sándor, Szabó István, Szücs Sándor, Vargyas Lajos kiemelkedő munkáit tekintve)! Az 1945 utáni idők azonban, mint mindenütt, itt is letargikusan hatottak a szocreál ideológia elvárásai révén. E század utolsó évtizedében lassan magához térő magyarságtudomány viszont, ahol tehetett, igyekezett rehabilitálni a korábbi túlkapások áldozataivá vált, de a nemzet szempontjából nélkülözhetetlen alapműveket. Nemcsak az etnográfia, de a régi korok társadalomszociológiáját elemző tanok, sőt a történetfilozófia terepein is.

E régebbi művek szóhasználata helyenként ugyan megkopott, mégis *éredemleges*, jó megfigyeléseken alapuló dolgokat, megállapításokat adnak számunkra. Jó Tibor pl. *A magyar nemzeteszmé* c. könyvében (Franklin Társulat, Bp., 1939. – Újabb, faksimile kiadása: Universum Kiadó, Szeged, 1990.), ma is elfogadott érvényességgel, ezeket írta: „A nomád élet csak a vak bizalom és engedelmesség alapján képzelhető el. A generációk lassanként bizonyos szervezetet, szokásjogot hoznak létre. E környezet tagjai kiválasztottságnak tekintik az észet, az erőt, a szerencsét, a Vezér helyzetét. Nem csoda, hogy a maguk sorsát Vele akarják összekötni. Az Ő kiválasztottságát eksztatikus módon a legmagasabb fokon képzelel el, „égi származásúvá” emeli, hatalmát öröknek tekintve. S ezzel megszületik a dinasztia. És a legegyszerűbb nomád is *ezt a dinasztiaát tartja saját családjának, csak ehhez akar tartozni*. Vele, s az általa irányított közösséggel *egynek tudja magát*. Magukéva fogadják az Ő családi hagyományait, mint ahogy az is magáévá fogadja őket. Mert a nomádoknál nincsen *kaszt* és nincs, nem is lehet efféle elzárkózás vagy „faji” kizárólagosság. Az egyszerű nomád nem leszármazás, hanem *felvétel, befogadás útján*, életformája szerint fejleszti közösségét. (Ez a lényeges különbség közte és a szláv vagy germán közösségek tagja között!) A család feje Álmos, tőle várják hát szerencséjüket. „A te sorsod a mi sorsunk” alapján – esküvel, fogadkozással. Tipikus nomád népképződés, népalakulás. Ahogyan a magyar nemzet is megszületett. Nemzettudatunknak és sorsunknak alapjai itt vannak. Az a magyar eredetileg, aki Álmos, majd Árpád népe közé tartozik.” (38., 43. o.)

Most következzen itt egy nagyon fontos megállapítás, kiemelésszerűen: „Az Árpádoknak Attilától való származását a tudomány is valószínűnek látja. (A két világháború közötti kor tudományáról van itt szó – F. G.) De még ha nem is tény, a származás jelentőségén ez mit sem változtat. A hagyomány kétségtelenül kezdettől fogva élt, s történeti tényezővé, a nemzeti szellem alapjává vált, akár valóságot őriz meg, akár nem. *Történelmi jelentősége* ugyanaz marad, ha nincsen is valós alapja, – ha az Árpádok mégsem Attilától származnak, akkor is. A mi vizsgálatainknak a szempontjából tehát közömbös, tény-e vagy pusztá hagyomány e származás. *Történeti tényezővé* tény esetén is csak a hagyomány erejében vált, nem pusztá tény mivoltában.” (51–52. old.)

Érdekes, hogy Joó Tibor eleve szkeptikusan viszonyult a magyar monda- és hiedelemvilág iránt. A mitológia szerepét és jelentőségét nem ismerte föl, ráadásul ezeket írja a már említett történetfilozófiai tanulmánykötetében: „A középkor végére kialakult magyar—hún mondák nagyrészeről megállapította a tudomány, hogy nemzetünk nem az őshazából hozta magával, hanem itt fejlődtek ki az európai népektől hallott Attila-legendák hatására, ám magukkal hozott ősi elemekből.” (I. m. 44. o.) Ez a megállapítása viszont nem helytálló! A „magyar mondakör csírái”, hogy az ő szóhasználatából induljak ki, *ogur* hagyományokra mennek vissza, ezeken belül pedig *onogur* képződményekről beszélhetünk. A 20-as, 30-as évekbeli magyar tudományosság a szakágazatok kialakulatlansága, erőtlensége okán *még nem* juthatott el az *onogur* népformációk (közéjük sorolnak bennünket is) tisztázásához. A második világháborút követő korszakváltás azonban ideológiai cezurát is vont az emberi gondolkodásba, amivel megszakította a folyamatokat. A magyar tudományosság más irányt vett, s *már nem* foglalkoztatta ez a kérdés, mivel csak a finnugorisztika kaphatott prioritást. A hangsúly csakis a finnugor eredetre helyeződött, erőteljesen és kizárólagosan, minden egyebet mellőzve és tagadva. Ennek ellenére az *ogur* (ami nem éppen azonos az *ugor* megnevezéssel) *népek*, csakúgy, mint a keletibb *oguzok* (mindkettő *türk* eredetű) ma már számunkra viszonylag ismertek, bár a szakszerűbb, tudományos és rendszerezőbb összefoglalású, mindent átfogó munkára, úgy látszik, még várnunk kell. Időben a Kr. e. 2. évszázadtól a 7. századig játszottak szerepet a történelem színpadán, amennyiben leszámítjuk „utódnépeiket”, köztük magunkat is... Visszatérve arra, amit Joó Tibor „mondáink Kárpát-medencei eredetéről” vallott: itt tévedése nyilvánvaló, hiszen úgy a Hunor-Magor testvérpár által űzőbe vett Cso-daszarvas-, mint Turul-mondánk is, kimondottan *keleti eredetű*. Ezt támasztják alá az egykori térségben őshonos óiráni, *ogur* és főleg *onogur* népek által szintén ismert mondaformák azon változatai, amelyek alapelemeiket tekintve, egymással egyező motívumokban jól kimutathatóak, hiszen kései leszáрма-

zottjaik mítoszaiban is megtalálhatóak (Firdauszi: *Királyok könyve/Sahname*, Devecseri Gábor fordításában. Helikon, Bp., 1975.) S ezek bizony olyan **tények**, amelyeket a magyar tudósok zöme soha nem is vitatott és amint tapasztaljuk, ma már egyértelmű dolog.

Amit viszont Joó Tibor a hagyomány történeti jelentőségével kapcsolatban kifejtett (tegyem hozzá, nem csak itt idézett könyvében, hanem sokkal részletesebben és filozófiaiag nagyobb szakszerűséggel a *Magyarságtudomány* 1937-es évfolyamának lapjain (az itt megjelent tanulmánya *A magyar nemzeti szellem* címet viselte), mindenképpen helytálló. Említenem kell, hogy a szerző célja, egész törekvése, bár ez rejtve van, nem elhanyagolhatóan éppen az, hogy a korszak végén mind nagyobb erővel tomboló *hitleri* (a könyvben csak germán) nemzetiszocializmust a *magyar nemzeteszme* **unikális**, kiérleltebben demokrata vonásaival szembesítse. Erre utal a szerző könyve utószavában, amikor a Franklin Társulat vezetőivel „egyetértésben arra a meggyőződésre jut”, hogy „a könyv minél szélesebb elterjedtsége” érdekében írása terjedelmét a várható „következmények” miatt csökkentenie kellett. (I. m., Utószó. 210. o.) De ez volt az oka annak is, hogy már 1990-ben újra megjelenhetett.

Joó Tibor *Magyarságtudomány*-beli tanulmánya több ponton lényeges dolgokat taglal, s ami igen fontos, bővebben és részletesebben. A *hit* és a *vallás* ügye minden korban összefüggött a nemzeté emelkedéssel, márcsak jellegükből adódóan is, hiszen ezek ugyancsak az emberi *szellem* produktumai. A természeti népek hitvilágáról, mítoszaikról még lesz szó ebben az írásban, most azonban vizsgáljuk meg Joó Tibornak azt a fentebb idézett állítását, mely szerint a *nemzeti szellem alapját képező* történeti tényező, attól függetlenül, hogy tény-e vagy sem (másként fogalmazva: *fikció* vagy *sem*), „*csak a hagyomány erejében válik és nem a puszta tény mivoltában.*” Erre itt sokan azt mondhatják: márpedig ha nélkülözzük a valós tényszerűséget vagy magát a *tényt*, s helyette *fikciót* (koholmányt, kitalált, nem létező dolgot) alkalmazunk, azonnal szembekerülünk a valósággal is, az igazsággal is. Ez így is van ott és abban az esetben, ahol valóban megvannak a szükség szerinti, konkrét és valós, mindenki számára elfogadható tények, dolgok stb., amelyekkel bárki bizonyítani tud. A fentebb írottak viszont éppen arra utalnak, hogy pl. a származást, az eredetet egyáltalán nem lehet kimutatni, tisztázni és igazolni az idők mélységeit tekintve. Mert éppen a konkrétumok, a *tények* hiányoznak. Ugyanakkor pedig származásról mégis van fogalmunk, valamennyire ismerjük is a folyamatait, bár távolról sem kielégítően.

Nyilvánvaló, hogy itt egy dilemmával van dolgunk. Nemcsak mi vagyunk így ezzel, korábban (és a későbbiekben) szinte valamennyi nép szembesült ilyen vagy hasonló jellegű nehézségekkel. Mégsem merevültek az ilyenkor bekövetkező szarvasokoskodásokba: a maguk módján feloldották ezt és túl-

léptek rajta. Mint például a franciák és az angolok. Jóó Tibor kiválóan tudta ezt, s amit ez ügyben kifejtett, ő azt korszerűen és tudományosan fogalmazta meg még akkor is, ha – amúgy meglehetősen botorul – éppen a valós tényezőket (itt a *mitológiánk magvait adó* tényezőkre gondolok) szolgáltató, legkorábbi mondáink keletkezési idejét a Kárpát-medencébe hozta. (Ha már a 'mitológia magvait' említettem, utalhatok a keltákra. Kr. e. az 1. század utáni időkben, mikor már mai hazájuk földjein, a szigeteken éltek és elveszítették nyelvüket (*Nyelvében él a nemzet!* – bizony Ch.-L. Montesquieu (1689–1755) írta ezt elsőül, s idézik is azóta sokan), korábbi történelmüket druida papjaik csak a szájhagyomány alapján, *mitológiájukból rekonstruálva* rögzíthették, a mitológiai elemek *magvaiból* hámozva ki a múltjuk eseményeit.)

Okvetlenül megértésre kell törekednünk a *néptudatok* évszázados megjelenéséről, nemcsak elemeik, de tartalmi összefüggéseik viszonylatában is. Szép példáját adta az efféle habitusnak az ezredforduló táján pályatársunk, S. Benedek András. A ruszin etnogenezis történetiségével kapcsolatban a Podóliából jött litván hercegnek, Koriatovich Tódornak egy XV. sz. eleji, Zsigmond király által kiadott, kolostoralapítói oklevele, de főleg annak több ponton „módosított” (hamisított) voltát és az esetet taglalva, ezeket írta: „Bármennyire is vitatható azonban a Koriatovics-féle alapítólevél – annak túlzásait, illetve az abból levont legendaértékű következtetéseket leszámítva –, *a Koriatovics-mítosz nem más, mint a ruszinság megkésett eredetmondája, s mint ilyen, a nemzeti tudat része*. A munkácsi vár Koriatovics-szobra, az ungvári Koriatovics-tér e mítosz tárgyiasult megjelenítése, s mint ilyet kell elfogadnunk és értékelnünk. S bár a podóliai litván herceg maga nem volt ukrán, s ugyancsak nem volt sem római katolikus, sem görögkeleti vallású, hanem éppenséggel – mai fogalmainkkal élve – *pogány* volt, legendákkal átszőtt élettörténete biztos hagyományát jelenti ma a görög szertartású rutének második kolostorából (...) kifejlődő munkácsi püspökségnek, s mivel e népnek csak vallási autonómiája volt, magának a ruszinságnak is.” (S. Benedek András: *Eszmék és téveszmék*. In. Árvíz után, vízár előtt. Minerva Műhely, Bp., 2001. 140–141. o. – Ua. *A ruszin etnogenezis*. In. *A gens fidelissima: ruszinok*. Bp., 2003.

Érdemi sorok ezek, s azt tartom, hogy az ilyen meglátásoknak van jövőjük.

(Folytatás a következő számban)

LENGYEL JÁNOS

AZ EGYSÉGES MAGYAR KÖZÉPISKOLA LÉTREJÖTTE

„A KÖZÉPISKOLA A NEMZETI ÉLETBEN VEZETŐ SZEREPRE HIVATOTT ÉRTELMSÉG NEVELÉSÉRE SZOLGÁLÓ ISKOLAJAJ.”¹ HÓMAN BÁLINT, 1934

A XX. század első harmadában a magyar közoktatást kaotikus állapotok jellemezték. Így volt ez az iskolarendszerben és a közoktatásügyi igazgatásban egyaránt. Számos esetben nem voltak világosak a hatáskörök, sok volt a zsák-iskola, ami nem biztosított továbbtanulási lehetőséget. 1934-ig Magyarországon háromféle középiskola-típus létezett, az 1924-es törvényben lefektetett sorrend szerint: a gimnázium, a reálgimnázium és a reáliskola. A korszakalkotó kultuszminiszter, gróf Klebelsberg Kuno főként a népiskolákkal és az elitképzéssel volt elfoglalva, de a középiskolák egységesítésének gondolata már az ő idejében is felvetődött, ahol már ott volt Hóman Bálint, aki az 1920-as években Klebelsberg közeli munkatársa volt.

Széles körű társadalmi és politikai vita előzte meg a törvénytervezet elfogadását. E vita során a Gömbös kabinet minden eszközt bevetett, hogy megpuhítsa mind a szakmát, mind a társadalmat, mind a politikai ellenzéket. A második Gömbös kabinet megalakulásáig a parlamenti ellenzék nem lépett fel egységesen a kormány ellen. Nem tudtak megegyezésre jutni, túl mélyek voltak a közöttük lévő társadalmi és politikai ellentétek. Az ellenzék erejéből csak annyira futotta, hogy statisztáljanak a többségben lévő kormánypárt tevékenységéhez. A középiskolákról szóló törvénytervezet körüli vita kiváló alkalom volt arra, hogy a kormányzat letesztelje az oktatási rendszerben jelenlévő politikai bázisok reakcióit. Bár a vita hónapokig elhúzódott, de végül, sem a politikai ellenzék, sem az egyházak, sem a szakma, sem a szülők nem fejtettek ki számottevő ellenállást. Hómanék megtalálták a módját, kit, hogyan kezeljenek. Altatással, ígéretekkel, látszatintézkedésekkel, megvesztegetéssel, fenyegetésekkel, az akadékoskodók félreállításával biztosítottak szabad utat a törvény számára.² Az 1934-es törvény egyszerűsítette és korszerűsítette a magyar középfokú oktatást, ugyanakkor lehetővé tette, hogy a kormány fokozza az oktatásügy feletti ellenőrzését. „2. § (2) Csak olyan középiskola tartható fenn, amely szervezet, tanterv, az alkalmazott tanárok száma, képzése és szakképzettsége, valamint elhelyezés, tanszerek és felszerelés tekintetében a jogszabályokban meghatározott követelményeknek megfelel.”³

A középiskolák egységesítése előtt a hátrányos helyzetű, szegénysorban élő munkás és földműves családok gyermekei nem választhattak szabadon a különböző iskolatípusok között, ezért már hamar specializálódni kényszerültek. Az egységesítéssel csak egyetlen, új továbbtanulási út kínálkozott. A törvény előírta, hogy a fiúk, és a lányok számára külön igazgatás alatt álló gimnáziumokat kell létrehozni.⁴ A latin órák mennyisége csökkent, ötödiktől a reáltárgyak óraszámát növelhették Ovidius és Cicero nyelvének rovására. Kötelező volt a német is, de a harmadik idegen nyelvet az adott oktatási intézmény fenntartója határozhatta meg, ez lehetett angol, görög, francia vagy olasz. A győнки gimnáziumban például az olaszt tanították, ami ritkábban fordult elő.⁵

A középiskoláról szóló 1934. évi XI. törvénycikk hatálybalépésével teljes mértékben hatályon kívül helyezte a hasonló témával foglalkozó 1924. évi XI. törvénycikket, holott tulajdonképpen annak egyenes folytatása volt. Hóman modernizálta és továbbfejlesztette Klebelsberg reformtörvényét, mint ahogy a gróf is ezt tette az 1883-as, Trefort Ágoston nevéhez fűződő törvénnyel.⁶ A két törvény bevezető paragrafusát összehasonlítva lényegi különbség mutatkozik, nem is szólva a tartalmi eltérésekről. A Klebelsberg éra törvénye a háromféle középiskola felsorolásával kezdődik. Majd így folytatódik: „A középiskolának az a feladata, hogy a tanulót vallásos alapon erkölcsös polgárrá nevelje, hazafias szellemben magasabb általános műveltséghez juttassa és a felsőbb tanulmányokhoz szükséges szellemi munkára képessé tegye.”⁷ Az 1934-es törvényből természetesen már hiányzik a felsorolás, hiszen éppen a középiskolák egységesítését rendeli el. Az első paragrafusának szövege hasonlít a tíz évvel korábbihoz, viszont itt már konkrétan, magyar középiskoláról van szó. „A magyar középiskola feladata, hogy a tanulót vallásos alapon erkölcsös polgárrá nevelje, a magyar nemzeti művelődés szellemének megfelelő általános műveltséghez juttassa s az egyetemi és más főiskolai tanulmányokra képessé tegye.”⁸ Amíg az 1924-es törvénycikk világosan kimondja, a középiskola feladata, hogy a tanulót „hazafias szellemben magasabb általános műveltséghez juttassa”, addig az 1934-es szövegben szereplő „magyar nemzeti művelődésszellemének megfelelő általános műveltség” fogalom jogi és más értelemben is megfoghatatlan.⁹

Tehát az 1924-es törvény a differenciálást, hosszú távon pedig egy zárt elit, az ország jövőbeli irányító rétegének kinevelését tartotta kívánatosnak. Emellett hangsúlyt fektetve az általános műveltség emelésére. Az 1934-es törvény viszont az egységes nemzet, a nemzet egysége szellemében született. Eltörölte a háromféle középiskolát és létrehozta az egységesen nyolc osztályos magyar középiskolát, a gimnáziumot. Ez magával vonta a középiskolai oktatás szintjének csökkenését, legalábbis kezdetben. Hiszen megesett, hogy a középiskolává előléptetett intézmények tanári karában akadtak olyan oktatók, akik nem rendelkeztek a beosztá-

suknak megfelelő képesítéssel. Fontos rendelkezéseket tartalmaz a 7. § (5) fejezete, amely kimondja, hogy ha valamely egyházi iskolánál az állami segély meghaladja a fenntartási költségek felét, „a vallás- és közoktatásügyi miniszter az illető középiskolában a tanulmányi igazgatás és vezetés tekintetében ugyanazokat a jogokat gyakorolja, mint a többi középiskolában. Az iskola jogviszonyában beállott ez a változás azonban az iskolának a (3) és (4) bekezdésben meghatározott jogait nem érinti.”¹⁰ Azaz a rendszeres állami segélyben részesülő középiskolák vagyona továbbra is a saját kezelésükben maradt és ezek tanárait, csak akkor nevezhette ki a szakminiszter, ha azok teljes fizetését az államsegélyből fedezték.¹¹

A gimnáziumi érettségi bizonyítvány képesítést adott azokra az állásokra és tisztségekre, amikhez az 1883:1. törvénycikk által előírt főgimnáziumi, illetve főreáltanodai érettségi vizsgálat szükségeltetik.¹² Újítást jelentett az alábbi paragrafus: „A gimnáziumi érettségi bizonyítvány egyetemi és más főiskolai tanulmányokra is képesít, ha ezt a képesítő hatályt a vizsgáló bizottság az érettségi vizsgálaton tanúsított, valamint a tanuló középiskolai tanulmányai folyamán elért tanulmányi eredményének, erkölcsi magaviseletének és egyéniségének gondos mérlegelése alapján külön megállapította. Az egyetemi és más fő iskolai tanulmányokra képesítő hatály megállapításának részletes szabályait a minisztérium az államfő által jóváhagyott rendeletben szabályozza.”¹³ Magyarán szólva, ha a vizsgázó jól teljesített és megfelelt a szaktárca által megállapított feltételeknek, automatikusan főiskolai vagy egyetemi felvételt nyerhetett.

A törvény szabályozta a tanári állományt is, előírta, hogy a középiskolákban csak az taníthat, aki arra feljogosító megfelelő végzettségről tanúskodó oklevéllel rendelkezik. Ezzel a megfelelő színvonalat kívánták biztosítani. Az állami középiskolák igazgatóit az államfő nevezte ki, viszont a tanári kart a vallási- és közoktatásügyi miniszter. A II. fejezet 19. § (1) részében benne foglaltatik, hogy a középiskolák igazgatói és oktatói a vallási- és közoktatásügyi miniszter fegyelmi fennhatósága alá tartoznak. Egy másik fejezet az egyházi iskolákról rendelkezik: „Az egyházi hatóság alá tartozó középiskolák igazgatóinak és tanárainak fegyelmi ügyében hozott határozatokat tudomás végett be kell mutatni a vallás- és közoktatásügyi miniszternek.”¹⁴ De általában a fegyelmi ügyekben az egyházi középiskolák saját jogkörükben járhattak el, ha az eljárás során hozott büntető határozat nem sértett semmilyen hatályban lévő törvényt, vagy rendeletet. Tehát nagymértékben megnövekedett ugyan az állami befolyás, de az egyházi oktatási intézmények megőrizhettek valamit korábbi függetlenségükből. Az állam csak 1949-ben sújtott le rájuk drasztikusan.

Hóman Bálint ugyan nem értett egyet Gömbös túlzott hatalomösszpontosítási törekvéseivel, ennek ellenére a kultúra és az oktatás területén ő is ugyanerre törekedett. A filmgyártás felügyeletét a Belügyminisztériumtól, a mezőgazdasági szakoktatást a Földművelési Minisztériumtól, a külföldi magyar intézmények működ-

tetésének felügyeletét pedig a külügyi tárcától orozta el. De a nézetkülönbségek sosem vezettek nyílt konfliktushoz a kormányfő és minisztere között. Hóman túl jól ismerte Gömböst, ahhoz, hogy sikeresen kikerülhesse a kormányfő természetéből eredő politikai taposóaknákat. A középiskolák egységesítésének megvalósításában Hóman mindvégig élvezte a kormányfő támogatását, hiszen ez szervesen beleilleszkedett annak nemzetnevelési elképzeléseibe. *„Helyeslem a kultuszminiszter úrnak azt az elgondolását, amely a középiskolákra és az alsó fokú iskolákra vonatkozik, mert nézetem az, hogy mindazokat az értékeket, melyek egy nemzetnek mélységes kútjában találhatók, és amelyek a gényusz ölében szunnyadoznak, elsősorban a kultúrpolitika van hivatva kibányászni a nemzet számára. (...) Ha valakinél kiskorában észreveszik, hogy az isteni szikra megszállta, azt, akármilyen bölcsőben is született is, istápolni kell a nemzet számára.”*¹⁵ Dicséretes elgondolás, szép szavak, de Gömbös életében ebből nem sok valósulhatott meg. Sz. István 93 éves budapesti lakos elmondása szerint Gömbös Gyula 95 pontját a kortársak csak „füstbe ment terv”-ként emlegették. Hosszasan lehetne boncolgatni az ok-okozati összefüggéseket, de ezt tanulmányom nem teszi lehetővé.

A középiskolákkal kapcsolatos elképzeléseit Gömbös már fajvédőként kifejtette a képviselőházban. Javaslatára a numerus clausus törvényét az egyetem után a főiskolákra és a középiskolákra is ki kell terjeszteni, mert ezzel a kormányzat hatékonyabb védelmet biztosíthat a magyar faj számára. Véleménye szerint ezzel nemcsak a magyar gyermekek továbbtanulási esélye javulna, hanem azon zsidó gyermekek érdekei is jobban érvényesülnének, akik felmenőik még 1848 előtt költöztek Magyarországra. A nemzetnevelés közügyének alapjogát, az esélyegyenlőséget pedig már az elemi iskolában érvényre kell juttatni, amit a középiskolában és az egyetemen fokozatosan szigorítani kell. Ennek elhanyagolását a liberális politikai rendszer bűnéül róta fel. 1922. december 16-ai képviselőházi felszólalásában statisztikai adatokkal támasztotta alá, hogy az iskoláztatás terén mennyivel előnyösebb helyzetben van a zsidó polgár gyermeke a magyar falu ifjúságával szemben. Többször hangoztatta, hogy a numerus clausus nem a zsidók elleni diszkrimináció, ez a magyar faj érdekében hozott önvédelmi intézkedés. A kormányzatnak az esélyegyenlőség biztosítását már az elemi iskolákban el kell kezdeni. Ezt folytatva, *„a középiskolában nagy gond fordítandó arra, hogy ott elsősorban a magyar szülők gyermekei foglaljanak helyet...”*¹⁶

Hóman Bálint 1933. november 29-én a következőket mondta Meskó Zoltán képviselő interpellációjára adott válaszában: *„Meg vagyok győződve arról, hogy ha a most előkészületben lévő középiskolai törvénynek a középiskolai szelekcióra és főleg az érettségi vizsga eredményeinek elbírálására vonatkozó rendelkezései érvényesülni fognak, valamint ha képesek leszünk az eddig is megkísérelt és megindított szociális kezdeményezést még tovább vinni, abban az esetben*

feltétlenül el kell érniünk azt az eredményt, hogy a magyar keresztény ifjúság és a zsidó ifjúság között az egyetemen nem lesz semmiféle arányban eltérés az országos arányszámhoz képest.”¹⁷ Ezzel azt sugallta, hogy az 1934-es törvény 38. § (3) cikkelyében lefektetett előrostálással tulajdonképpen a középiskolában is megvalósult a numerus clausus, amit Meskó és elvaráta követeltek, amit miniszterelnöke már a 20-as évek elején szorgalmazott.

Gömbös és Hóman, a magyar gimnázium létrehozásával egyszerűbbé, átláthatóbbá és főként irányíthatóvá tette a középfokú magyar oktatást.

¹ Mann Miklós: Oktatáspolitikusok és koncepciók a két világháború között. Országos Peadagógiai Könyvtár és Múzeum. Bp., 1997. 85. p.

² Nagy Péter Tibor: A magyar oktatástörténet szociológiai narratívája.. Szociológiai Szemle 2002/3. 24–42. In.: <http://www.socio.mta.hu/mszt/20023/nagy.htm>

³ 1934. évi XI. törvénycikk a középiskoláról. In.: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7954>

⁴ A középiskola szervezete 3. §. In.: 1934. évi XI. törvénycikk a középiskoláról. In.: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7954>

⁵ Domokos József: A Gyöngyi Református Gimnázium története. In.: http://www.tlgimi.hu/tortenelem/#4_9_3_1

⁶ Szerk. Varga Domokos, Farkas László: Hómantól Ortutayig. Történelmi évek egy magyar minisztériumban 1934–1949. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Bp., 2002. 7. p.

⁷ A középiskola fogalma és feladata. 1. § In.: 1924. évi XI. törvénycikk a középiskoláról. In.: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7954>

⁸ A középiskola szervezete 1 §. In.: 1934. évi XI. törvénycikk a középiskoláról. In.: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7954>

⁹ „Magyar faji sajátágokban gyökerező, keresztény erkölcsön és világnézetben felépülő nemzeti kultúrát akarunk.” A Nemzeti Egység Pártja programja – a Nemzeti Munkaterv. In.: Szerk. Gergely Jenő, Glatz Ferenc, Pölöskei Ferenc: Magyarországi pártprogramok 1919-1944. Kossuth Könyvkiadó. Bp., 1991. 340. p.

¹⁰ A középiskola szervezete. 7. § (5). In.: 1934. évi XI. törvénycikk a középiskoláról. In.: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7954>

¹¹ „A rendszeres évi államsegélyben részesített középiskolának azokat a tanárait, akik illetményeiket a (3) bekezdésben említett alapítvány, vagyon, vagy a fenntartó, illetőleg a fenntartó hatóság által kijelölt egyéb jövedelmekből kapják, ha fizetéskiegészítő államsegélyben részesülnek is, az iskola fenntartója, illetőleg a fenntartó hatósága választja vagy alkalmazza. Ha a fizetéskiegészítő államsegély mértéke a tanár összilletményének 50%-át meghaladja, az alkalmazáshoz a vallás- és közoktatástügyi miniszter jóváhagyása szükséges. Azokat a tanárokat, akik illetményeiket teljes egészükben államsegélyből kapják, a vallás- és közoktatástügyi miniszter nevezi ki.” 1. A középiskola szervezete 7 § (4). In.: 1934. évi XI. törvénycikk a középiskoláról. In.: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7954>

¹² III. A középiskola tanulmányi rendje. 38 § (2). In.: 1934. évi XI. törvénycikk a középiskoláról. In.: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7954>

¹³ III. A középiskola tanulmányi rendje. 38 § (3). In.: 1934. évi XI. törvénycikk a középiskoláról. In.: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7954>

¹⁴ II. Igazgatás és tanári testület. 19. § (5). In.: 1934. évi XI. törvénycikk a középiskoláról. In.: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=7954>

¹⁵ Szerk. Vonyó József: Gömbös Gyula: Válogatott politikai beszédek és írárok. Osiris Kiadó. Bp., 2004. 425. p.

¹⁶ Zubor Ferenc: Gömbös Gyula és a fajvédelem. Szakdolgozat. ELTE BTK. 2008. 55. p.

¹⁷ Az 1931. évi július hó 18-ára hirdetett Országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház – Napló. XVIII. kötet. Atheneum Irodalmi és Nyomdai RT könyvnyomdája. Budapest, 1933. 332. p.

IDENTITÁSUNKRÓL A SZOCIOLÓGUS SZEMÉVEL

A kárpátaljai magyarok azonosságtudatának kérdését több tudományos felmérés érinti. Ám ezek többsége kérdőívek kitöltésére alapozva ad képet a helyi magyarok identitásának jellemzőiről. Hires-László Kornélia frissen megjelent kötetének is a régióban élő magyarok identitása a tárgya, ám a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézetének fiatal kutatója száz mélyinterjú szövegelemzésére alapozza következtetéseit. Az ifjú szociológus könyvének lapjain számtalan idézet teszi hitelessé azokat a megállapításokat, melyeket a kutató a hús-vér emberekkel készített irányított beszélgetések alapján megfogalmaz. Az interjú ugyan sokkal szubjektívebb, mint a rendszerint zárt kérdéseket tartalmazó kérdőív, ám ugyanakkor a személyes véleményalkotásra, a mondandó árnyalására is jóval több lehetőséget biztosít. Éppen ezért *„Az öreg fát már nehéz kivágni”: a nemzeti és lokális identitás faktorai az ezredfordulón a kárpátaljai magyar közösségben* című kismonográfiában összetett, több rétegű, számos, egymástól látszólag független elemből építkező azonosságtudat jelenik meg. A kárpátaljai magyarok nemzeti azonosságtudatáról a könyv lapjain feltáruló kép Peer Gynt hagyományának egy- másra épülő rétegeit idézi, ám a kötet szerzőjével együtt őszintén reméljük, hogy Henrik Ibsen hőisével ellentétben a mi hagyomány rétegeinek lebontása után marad valami legbelül.

Az elemző szociológus rámutat, hogy a mai kárpátaljai magyarok azonosságtudatát leginkább az jellemzi, hogy ez az identitás nem államhoz, hanem egyfajta virtuális hazához és a szűkebb szülőföldhöz kapcsolódik. Magyarságtudatunk meghatározásában olyan, szimbolikus szerepűvé vált tényezőknek jut meghatározó szerep, mint a közös anyanyelv, a minden magyar számára közös nemzeti kultúra, a vallás, a kollektív emlékezetben őrzött történelem sokszor tragikus sorsfordulói, a mindennapok együtt megélt problémái, a nemzeti jelképek (például a Himnusz, a magyar trikolor). Ám az is kiderül a könyvből, hogy ez az identitás nem állandó, hanem egyfolytában alakuló, változó, s a változás folyamatait nagyon sok minden befolyásolja. Az egyik legerősebb befolyásoló tényező Magyarország és Ukrajna viszonya egymáshoz és a kárpátaljai magyarsághoz. A kettős állampolgárságról szóló eredménytelen magyarországi népszavazás például teljesen lerombolta a korábbi kormány Magyar igazolvánnyal és kedvezménytörvénnyel felépített pozitív hatásait, mint ahogyan erősen meghatározza a kárpátaljai magyarok azonosságtudatát az is, hogy az ukrán politikai

elit olyan feltételeket teremt az országban, melyek az ukrán nyelv magas szintű ismeretéhez kötik a társadalmi mobilitás, a boldogulás esélyeit, egyértelműen hátrányos helyzetbe hozva ezzel a kisebbségi polgárokat.

A kárpátaljai magyarok identitásának alakulására tehát egyszerre több tényező van hatással, s egyesek a magyar nemzeti identitás megtartása, mások azonban az asszimiláció irányába hatnak. Hogy végül kinél melyik irány lendül ki az inga, sok mindentől függ. Vannak például, akik az ukránosító törekvésekre a nemzeti identitás megerősítésével, daccal reagálnak, mások viszont úgy keresnek kiutat a nehéz helyzetből, hogy tudatosan vagy tudat alatt – például azzal, hogy az ukrán tannyelvű iskolát választják gyermekeik számára – a magyarságtudat (teljes vagy részleges) feladása mellett döntenek. S vannak persze olyanok is, aki e két szélsőség helyett valamilyen köztes megoldást választanak. Ám az bizonyos, hogy egyikünk sem vonhatja ki magát a társadalmi, politikai és gazdasági tényezők identitást és embert formáló hatásai alól.

Hires-László Kornélia könyve épp azt segít megérteni, hogy nincs egyforma és egységes nemzeti öntudat, nincs homogén, statikus, kőbe vésett nemzeti identitás, hanem emberek vannak, akik ki vannak téve a körülöttük zajló társadalmi, politikai és gazdasági események következményeinek, és nemzeti identitásuk alakulása részben attól függ, hogy ki vannak szolgáltatva a folyton változó körülményeknek. Ugyanakkor az is kiderül a kötetből, hogy a magyar nemzeti azonosságtudat megtartásában erős bástyát képez a nemzeti múlt, a régió történelme, a vallásos hit, az anyanyelv és kultúra jelentette közösség. Ezek hosszú távú megőrzése egyet jelenthet a magyar nemzeti identitás, azaz voltaképpen a magyar kisebbségi közösség megmaradásával Kárpátalján.

A kiadvány érdekes és értékes olvasmány lehet mindazok számára, akiknek nem közömbös a kárpátaljai magyar nemzetrész sorsának alakulása.

(HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA: „AZ ÖREG FÁT MÁR NEHÉZ KIVÁGNI”: A NEMZETI ÉS LOKÁLIS IDENTITÁS FAKTORAI AZ EZREDFORDULÓN A KÁRPÁTALJAI MAGYAR KÖZÖSSÉGBEN. UNGVÁR: POLIPINT, 2010. 124 LAP)

MOLNÁR ANITA

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

2010. DECEMBER – 2011. JANUÁR

ELISMERÉSEK

* Január 20-án a beregszászi Európa-Magyar Házban **Pomogáts Béla** az Anyanyelvi Konferencia elnöki oklevelét adta át **Vári Fábián László** költőnek, **Mihajlo Beleny** szobrászművésznek, **Molnár Bertalan** újságírónak, **Kovács Sándornak**, a Mezővári Művészeti Iskola tanárának, **Homoki Gábornak**, a Tiszapéterfalvai Művészeti Iskola igazgatójának, **Mikulyák László** rahói plébánosnak, **Burkáló István** munkácsi zongoraművésznek, zenetanárnak, **Csákány Marianna** énekesnek, a kisgyeőrci gyermekkórus vezetőjének.

* Az Együtt folyóirat nívódíját az elmúlt évben végzett munkásságáért **Csordás László**, a kiadvány olvasószervezője kapta. A díjat **Vári Fábián László** főszerkesztő és **Dupka György** felelős kiadó nyújtotta át.

* **Kincs Gábor**, az UMSZSZ alelnöke nyújtotta át a 2011-es Kárpátaljai Magyar Nívódíjakat. A Posch Alajos Újságírói Díjat **Kovács Elemér**, a KárpátInfó főmunkatársa, a Drávai Gizella Közoktatási Díjat **Győrffy István**, a Beregszászi Magyar Gimnázium fizikatanára, a Fodó Sándor Községi Díjat **Szajkó Tibor** pedagógus, képviselő kapta.

* A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet a Tehetséggondozási Program keretében immár harmadik alkalommal hirdette meg alkotói pályázatát vers, széppróza, grafika, műfordítás és fotó kategóriákban. A bíráló bizottság (**Vári Fábián László**,

Dupka György, **Zubánics László**, **Bakos Kiss Károly**, **Csordás László**, **Lőrincz P. Gabriella**) 2011. január 18-án hozta meg döntését, amelyről **Zubánics László** elnök számolt be.

A vers kategóriában **Lengyel Vanda** végzett az élen **Pák Diána** és **Fodor-Nagy Gergely** előtt. Különdíjban **Dobai István** részesült.

A próza kategóriában **Héder Ingrid** szerezte meg az első helyet, második **Kovács Eleonóra**, a harmadik **Hájas Csilla** lett.

A műfordítás kategóriát **Tárczy Andor** nyerte meg **Fedák Anita** és **Pliszka Mihály** előtt.

A fotó kategóriában **Kárpáti P. Zoltán** lett az első, őt **Sztecenkó Andrea** és **Almási Irén** követte.

A grafika kategória legjobbja **Imre Ádám** lett, második helyen **Sárközi Kitti**, a harmadikon **Ferenci Mária** végzett.

* A CARPATICA ART EXPO 2011. kiállítás résztvevői a MÉKK és a KMMI Munkácsy Mihály Oklevelét kapták: **Bartosh József**, **Bartos Tatjana** (Beregszentmiklós), **Beleny Mihajlo**, **Puhlik-Beleny Magda** (Ókemence), **Csernyiga Gyula** (Nagybereg), **Fuchs Andrea** (Ungvár), **Harangozó Miklós** (Salánk), **Homoki Gábor** (Péterfalva), **Juhász László** (Sárosoroszi), **Klisza János**, **Klisza Krisztina** (Ungvár), **Kutasi Xénia** (Bene), **Kuruc Adriána** (Ungvár), **Lőrincz István**, **Lőrincz Katalin** (Ungvár), **Nigriny Edit** (Ungvár), **†Picur Zoltán** (Ungvár), **Prófusz Marianna** (Beregszász), **Réti Já-**

nos (Ungvár), **Soltész András**, **Soltész Gabriella**, **Soltész Péter** (Ungvár), **Szajkó Tibor** (Beregszász), **Sztrakandij Olga**, **Turák Angéla** (Ungvár).

ESEMÉNYNAPTÁR

2010. DECEMBER

* **Bayer Mihály**, a Magyar Köztársaság újonnan kinevezett rendkívüli és meghatalmazott kijevei nagykövete november 29-én adta át megbízólevelét **Viktor Janukovics** elnöknek, majd december 1-jén bemutatkozó látogatásra Kárpátaljára érkezett. A Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusát **Bacska József** főkonzul, a Beregszászi Magyar Konzulátust **Tóth István** főkonzul vezeti.

* A budapesti Magyar Kultúra Alapítvány székháza adott otthont a „Görög katolikus vértanúk a Kárpát-medencében 1914–1976” című nemzetközi konferenciának. Előadást tartott többek között **Puskás László** parochus, **dr. Botlik József**, **Bendász Dániel** esperes, **Riskó Mariann**, **dr. Pilipkó Erzsébet** és mások. A konferencia munkájában részt vett **Dupka György** Gulág-kutató.

* **Lakatos Mihály**, a NEFMI kulturális államtitkárságának főtanácsosa **Dupka György** kalauzolásával felkereste a beregszászi Európa-Magyar Ház, ahol a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet kulturális értékkeremtő-értékmegőrző tevékenységével ismerkedett.

* Beregszászban a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség megtartotta közgyűlését, ahol mintegy 200 küldött közel 2300 magyar pedagógust képviselt. **Orosz Ildikó** elnök indítványára közzétették a közgyűlés állásfoglalását, amelyben kérték az illeté-

kes ukrán hatóságokat, hogy a magyar iskolákban érettségizők anyanyelven tehessék a szaktárgyi emelt szintű vizsgákat, a magyar nyelv és irodalom pedig kerüljön be a választható emelt szintű tantárgyak közé.

* Ungváron megnyílt az idén 20 éves Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságának jubileumi tárlata. A Boksay József Kárpátaljai Megyei Szépművészeti Múzeumban 21 művész mintegy 150 alkotását állították ki.

* Az elmúlt év karácsonyán az ungvári római katolikus templomban az orgona felújítása alkalmából jótékonsági hangversenyt rendeztek. Ezen a napon hasonló kulturális programok zajlottak le más magyarlakta településeken is, ahol a szervezők fontosnak tartották a karácsonyi hagyományok felelevenítését, a betlehemecek, csillagjáró csoportok bemutatkozását.

* **A Viski kultúrházban** komolyzenei koncertet szerveztek, ahol a három viski művésznővendék, **Czébely Beáta**, a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem II. évfolyamos hallgatója, **Jőrös Andrea**, a debreceni Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakközépiskola ének-zongora szakos diákja és **Bacsi János**, a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem IV. évfolyamos hallgatója adott zongora-koncertet a komolyzene-kedvelőknek.

* Sáfáry László magyar költő száz esztendővel ezelőtt született Munkács. Szülőházának falán a KMKSZ és a Cserkészszövetség városi alapszervezetei új emléktáblát avattak. A költő munkásságát **Popovics Béla**, a Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség tiszteletbeli elnöke méltatta.

* A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház művészei magyar szerzők karácsonyi verseiből, elbeszéléseiből, dalai-ból *Kívánj igazi ünnepet* címmel mintegy egyórás műsort adtak elő.

* Az Együtt folyóirat 2002-től megjelenő számainak elektronikus változata a KMMI honlapján is olvasható: <http://www.kmmi.org.ua>

2011. JANUÁR

* Petőfi-emlékhelyeinken Kárpátalja-szerte koszorúzási ünnepségek voltak. Ungváron a költő szobránál **Bacska József**, a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusának vezetője helyezte el a tisztelet koszorúját. Beregszászban a Beregvidéki Magyar Kulturális Szövetség elnöke, **Pirigyi Béla** üdvözlő szavait követően **Tóth István**, a Magyar Köztársaság Beregszászi Főkonzulátusának vezetője mondott beszédet. A 2011-es esztendő első badalói istentiszteletén **Zán Fábíán Sándor**, a Kárpátaljai Református Egyház püspöke hirdette az ígét, majd **Vári Fábíán László** József Attila-díjas költő emlékezett Petőfi Sándorra. Az ünnepélyes megemlékezés a Petőfi-emléktábla koszorúzásával ért véget.

* Az újév első vasárnapján a család és a katekézis évét hirdette meg 2011-re a Munkácsi Római Katolikus Egyházmegyében **Majnek Antal** püspök. Az egyházmegye jövő évi programjával így elsősorban a felnőtteket: a házaspárokat és a családokat kívánják megszólítani.

* Karácsonykor az új év első hetében konferenciát tartottak az egyházi középiskolákat az utóbbi időben sújtó aggasztó problémákról, amelyen részt vettek a magyar tantervű liceumok igazgatói és lelki vezetői, továbbá **Majnek Antal**, a Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye püspöke, **Zán Fábíán Sándor**, a Kárpátaljai Református Egyházkerület püspöke, **Bendász Dániel** görög katolikus főesperes, valamint **Orosz Ildikó**, a KMPSZ elnöke, **Brenzovics László**, a MKKSZ alelnöke, a Kárpátaljai Megyei Ta-

nács Oktatási Bizottságának elnöke, **Tóth István**, a Magyar Köztársaság Beregszászi Konzulátusának főkonzulja. A fórum résztvevői abban állapodtak meg, hogy közös nyilatkozatban kérik érdekvédelmi szervezeteinket és a magyar kormányt, hogy továbbra is tartsák napirenden az egyházi iskolák ukrán állami finanszírozásának kérdését minden fórumon.

* A budapesti Bárka Színházban a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház *A szarvassá változott fiú – kiáltás a titkok kapujából* című darabbal mutatkozott be. A Jászai-díjas **Vidnyánszky Attila** által rendezett darab 2003. óta szerepel a beregszászi társulat repertoárjában.

* A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Pedagógiai és Közművelődési Intézet szervezésében „Új utakon” címmel zajlott a *Dialógus-2011* nemzetközi konferencia, amelynek idén Ózdon, az OMI Városi Művelődési Központ adott otthont. „A kultúra, a magyarság megőrzésének eszköze” témakörében felkért előadóként megosztotta gondolatait a jelenlévőkkel **Jankovics Marcell**, az Nemzeti Kulturális Alap (NKA) elnöke és **Zubánics László**, a KMMI elnöke. A fórum munkájában Kárpátaljáról részt vett: **Dupka György**, **Szabó Tibor**, **Brenzovics László**, **Orosz Ildikó**, **Szoboszlai István**, **Kovács Elemér**, **Kovács Erzsébet**, **Bárdos István**.

* A *hatodik síp – Kárpátalja bemutatkozik* címmel rendhagyó irodalomóra került sor a magyar kultúra napja alkalmából a berettyóújfalui Arany János Gimnáziumban, amelyen részt vett **Kocsis Csaba** író és **Dupka György**, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet igazgatója. Ugyanekkor Nagyrábén irodalmi estre került sor. **Dupka György** *A magyar művelődés intézményei és lehetőségei Kárpátalján* címmel tartott előadást, majd **Vári Fábíán László** költő, az *Együtt* szerkesztőbizottsá-

gának elnöke *Határtalan irodalom* címmel osztotta meg gondolatait a jelenlévőkkel. **Kocsis Csaba** énekmondó, a rendezvény házigazdája **Vári Fábián László** megzenésített verseit adta elő, majd **Dupka György** bemutatta **Prófusz Marianna**, a népművészet mestere beregi szöttesekből álló kiállítását. A kulturális programban közreműködött a Nagyrábéi Pávakör.

* A Beregszászi Római Katolikus Egyházközség egyháztörténeti múzeum létrehozását kezdeményezi, melynek **Bohán Béla** római katolikus plébános a szervezője.

* A beregszászi Európa-Magyar Házban zajlott le a beregszászi *Értelmiségi Fórum – 2011*.

Zubánics László köszöntő beszédében kiemelte, a megemlékezések alkalmat adnak arra, hogy nagyobb figyelmet szenteljünk évezredek hagyományainknak, gyökereinknek, nemzeti öntudatunk erősítésének, felmutasuk és továbbadjuk a múltunkat idéző tárgyi és szellemi értékeinket. Idén emlékeztünk Liszt Ferenc születésének 200. évfordulójára. A helytörténeti kutatók szerint a zeneszerző Kárpátalján is járt, méghozzá barátja, Plotényi Nándor hegedűművész, nagylázi földbirtokos meghívására. Ennek emlékére a település kastélyának falán, 2010 őszén avatták fel Plotényi és Liszt emléktábláit, **Mihajlo Beleny** alkotásait.

Magas kultúra és tömegkultúra címmel ünnepi előadást tartott **Pomogáts Béla** irodalomtörténész. A magas kultúra hozza létre a közösségnek, a nemzetnek az egységét, alakítja gondolkodásmódját – mondta az irodalomtörténész. – Mi, magyarok pedig különösen rá vagyunk utalva erre, hiszen nemzeti egységünket Trianonban határokkal darabolták fel. Ezért a magyar magas kultúra jelenít meg bennünket, bárhol is éljünk a nagyvilágban.

* A beregszászi Kölcsey-emléktáblánál folytatódó koszorúzási ünnepséget **Pirigyi**

Béla, a BMKSZ elnöke nyitotta meg. A beregszászi konzulátus nevében **Pető János** konzul szólt Kölcsey Ferencről. Beszédet mondott **Pomogáts Béla** irodalomtörténész, aki aggodalmát fejezte ki a magyar nemzet fogyása miatt. **Zubánics László** viszont optimistább volt e tekintetben, hiszen mint mondta, az, hogy a délelőtti konferencián sok diák vett részt, reményt ad arra, hogy még nagyon sokáig fog élni a magyar kultúra itt, Kárpátalján. A beregszászi rendezvényssorozat a művészeti iskolában ért véget.

* A latorca-parti városban Munkácsy Mihály emlékművénél koszorúzást szervezett a MÉKK és a KMMI. Ezt követően a magyar kultúra napja alkalmából rendhagyó irodalmi órára került sor a Munkácsi Állami Egyetem Humán-pedagógiai Katedzéssé magyar tagozatának diákjaival. A rendezvényt **Kótun Jolán** pedagógus, az UMDSZ városi szervezetének elnöke nyitotta meg. A vendégeket **Dupka György**, a MÉKK elnöke mutatta be, aki egyben beszámolt a KMMI és az Intermix Kiadó legutóbbi megjelent könyveiről, bemutatta az *Együtt* című folyóirat legújabb számát. Kölcsey Himnuszának megírásáról **Pomogáts Béla** irodalomtörténész, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia elnöke beszélt. Majd átadta az Anyanyelvi Konferencia elismerő oklevelét **Burkáló István** zongoraművésznek, a tanintézmény zenetanárának. A találkozón jelen volt a **dr. Hajdu Lajos**, a magyarországi Bereklövő polgármestere, **Czinege Béla** alpolgármester, **Kocsis Csaba** fotográfus, író és zeneszerző. Az irodalomóra második részében a tanárok és a diákok ünnepi műsort adtak elő. A küldöttség felkereste a munkácsi várat, felkereste a Beregvidék magyar emlékhelyeit.

* A Magyar Kultúra Napja előtt tisztelgetve, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szö-

vetség (KMKSZ) beregszászi és ungvári központi rendezvényein Örkény István *Tótiék* című drámáját láthatta a közönség a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház társulatának előadásában. Az előbbi helyszín előadásán **Tóth István** beregszászi főkonzul, **Sin József**, a KMKSZ BKSZ elnöke, az utóbbin **Kovács Miklós**, a KMKSZ elnöke mondott ünnepi beszédet.

* Az ungvári Dayka Gábor Középiskolában immár 13. alkalommal került sor a Himnusz-mondó versenyre. A rendezvényt **Árpa Péter** igazgató nyitotta meg. A zsűri elnöke **Szalipszki Endre**, az ungvári főkonzulátus konzulja volt, a zsűri tagjai: **Dupka Nándor**, **Keszler Stella** tanulmányi igazgatóhelyettes, **Csordás László**, az Együtt olvasószervezője, **Marsák Gergely**, az UNE magyar szakos hallgatója voltak. Az 5–8. osztályosok kategóriájában **iffi. Kovács Péter** (Drugeth Gimnázium) lett a legjobb **iffi. Héder János** (Dayka Gábor Középiskola) és **Dunda Fruzsina** (Drugeth Gimnázium) előtt. A 9–11. osztályosok között **Molnár Izabella** (Drugeth Gimnázium) lett az első, **Gorzó Katalin** (Dayka Gábor Középiskola) a második, **Metenkö György** (Dayka Gábor Középiskola) pedig a harmadik. Minden résztvevő emléklapot és ajándékot vehetett át. Az ungvári főkonzulátus az 5–8. osztályosok között szereplő **Rimár Viktóriát** (Dayka Gábor Középiskola) és a 9–11. osztályosok között induló **Kácsér Enikőt** (Drugeth Gimnázium) különdíjban részesítette.

* A Péterfalvai Képtárban megnyílt **Kocsis Csaba** fotográfus *„Hévíj berek vízbelen...”* című kiállítása. A tárlatot megnyitó **Borbély Ida** képtárigazgató üdvözlölte Bereklúdföld küldöttségének tagjait: **dr. Hajdu Lajos** polgármestert, **Czinege Béla** alpolgármestert, **Kocsis Csaba** fotográfust, íróit és zeneszerzőit. A kiállítás megnyitóján jelen volt **Lovas Ilona**, a Magyar Köztársaság Be-

regzsászi Konzulátusának munkatársa, **Dupka György**, a MÉKK elnöke, **Tóth Bálint**, Péterfalva polgármestere. A helyi iskola tanulói ünnepi műsorral köszöntötték a vendégeket. Ezt követően **Tóth Bálint** és **dr. Hajdu Lajos** aláírták a testvértelepülési szerződést. A teltházas rendezvényen **Kocsis Csaba** fotográfus, író, költő és zeneszerző Munkács után itt is kezébe vette gitárját. Saját dalai mellett ismert költők, köztük **Vári Fábrián László** megzenésített verseivel köszöntötte a kultúra napját.

* A regionális kultúra volt a vezérgondolata az Ungvári Nemzeti Egyetem Humán-Természettudományi Magyar Karán megrendezett ünnepi megemlékezésnek. **Lizanec Péter** professzor, a kar dékánja szólt a 1963-ban megnyílt magyar filológiai tanszéknek a helyi művelődési életben betöltött kiemelkedő szerepéről. **Antonenko Miklós** adjunktus előadásában a kárpátaljai magyar kultúra múltjáról és jelenéről beszélt. **Horváth Katalin** docens a Himnuszról tartott előadást.

* A Magyar Kultúra Napján a bátyúi kultúrházban is ünnepi megemlékezésre került sor. Szóvirja Katalin, a kultúrház vezetője köszöntötte a zsúfolásig megtelt kultúrház közönségét, **Zseleznyák Natália** polgármestert, **Szabó Istvánt**, a Bátyúi Művészeti Iskola igazgatóját, valamint a rendezvényt támogató KMKSZ kulturális titkárát, **Riskó Györgyöt**. Az ünnepi alkalmából **Szántó Edit**, a KMKSZ Bátyúi Alapszervezetének elnöke mondott ünnepi beszédet, majd a tiszapéterfalvai Kokasbánya adott színvonalas műsort.

2011. január 26.

* Budapesten ülésezett a Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fórumának (KMKF) állandó bizottsága. Az UMDSZ-t **Kincs Gábor** alelnök, a KMKSZ-t **Kovács Miklós** elnök képviselte. A tanácskozáson felszólalt **Kövér László**, a Magyar

Országgyűlés elnöke, aki az alkotmány megújításának szükségességéről beszélt. A bizottság tagjai az alkotmányozással kapcsolatosan szintén kifejtették a véleményüket.

* A IV. *Kreatív alkotók, művészek klubjának* (KAMK) évnnyitó összejövetelén az ungvári Váralja múzeum-kávéházban **Dupka György** lapkiadó bemutatta az *Együtt* című irodalmi folyóirat legújabb számát, és felhívta a jelenlévők figyelmét a folyóiratban debütáló **Marcsák Gergely** fiatal költőre, aki elmondta néhány versét. Ezután **Bakos Kiss Károly** és **Lőrincz P. Gabriella** fiatal költők estjére került sor, akiket **Csordás László** irodalmár mutatott be. Erre az alkalomra jelent meg „*Véred tinta/lelkeden oldalak...*” címmel válogatás **Bakos Kiss Károly** és **Lőrincz P. Gabriella** verseiből. Az est befejező részében **dr. Tóth Mihály** jogtudóssal a kisebbségi joggyakorlásról, a nyelvi és kollektív jogokról, a kettős állampolgárságról **Zubánics László** beszélgetett. A jó hangulatú rendezvényt megtisztelte jelenlétével **Szalipszki Endre**, a Magyar Köztársaság ungvári főkonzulátusának konzulja, **Gyurin Miklós**, a Magyar Köztársaság beregszászi konzulátusának konzulja, valamint a beregszászi és ung-vidéki alkotók, újságírók, diákok és pedagógusok.

* Az ukrán–magyar határmenti régió humanitárius együttműködésének fejlesztési lehetőségeiről tartottak nemzetközi kerekasztal-megbeszélést az ungvári Druzsha szállóban. A fórumot **Ivan Kacsur**, a megyei állami közigazgatás alelnöke nyitotta meg. A megbeszélésen jelen volt többek között **Andrij Szerbajlo**, a megyei tanács elnökhelyettese, **Tóth István**, a Magyar Köztársaság beregszászi főkonzulja, **Szalipszki Endre**, a Magyar Köztársaság ungvári konzulja, számos ukrain magyar szervezet vezetője. A megyei nemzetiöségi osztály által kezdeményezett tanácskozás

résztevői áttekintették, mi valósult meg az ukrán–magyar kormányközi kisebbségi vegyes bizottság 14. ülésén elfogadott ajánlások közül. Kiderült, hogy sok probléma továbbra is megoldásra vár. Ilyen többek között a tankönyvkiadás, az ukrán nyelv oktatásának, a magyar emelt szintű érettségi és egyetemi felvételi vizsgák, az egyházi líceumok fenntartásának kérdése. **dr. Tóth Mihály**, az Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség tiszteletbeli elnöke előadásában indítványozta az 1944-ben lágerekbe hurcolt magyar férfiak rehabilitációját, s javasolta a kárpátaljai magyarság kulturális autonómiájának napirendre tűzését. A megbeszélésen zárónyilatkozatot fogadtak el, mely az ukrainai magyar és a magyarországi ukrán kisebbségeket érintő problémák megoldására tesz javaslatokat. A nyilatkozatban foglaltakat a következő kormányközi vegyes bizottság ülése elé terjesztik.

* CARPATICA ART EXPO 2011 a MÉKK Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesületének tárlatával fejeződött be a Kárpátaljai Népművészeti és Népi Építészeti Múzeum kiállítótermében. A rendezvényen jelen voltak: **Szalipszki Endre**, a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusának konzulja, **Andrij Szerbajlo**, a Kárpátaljai Megyei Tanács alelnöke, **Jurij Huzinec**, a Kárpátaljai Megyei Közigazgatási Hivatal nemzetiségi osztályának vezetője, **Borisz Kuzma**, az Ukrainai Képzőművészeti Szövetség kárpátaljai szervezetének elnöke, **Zubánics László**, az Ukrainai Magyar Nemzeti Tanács és a KMMI elnöke, **dr. Ljah Erzsébet** városi képviselő, **dr. Spenik Sándor** docens, az UNE magyar karának dékán-helyettese, **Rákóczi András**, a záhonyi Kiút Térségfejlesztési Egyesület elnöke, **Magyar László**, a Révész Imre Társaság elnöke és mások. **Dupka György** bemutatta a Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesület 25 kiállító tagját, akik

oklevelet vehettek át. Végezetül az eszenyi Ritmus Néptáncegyüttes adott ünnepi műsort, majd az eszenyi népi konyha remekeit bemutató, kulináris élvezeteket nyújtó fogadásra került sor.

* Az Ungvári Szent György római katolikus templomban második alkalommal szerveztek orgona-koncertet. Ezúttal **Urbán Péter** organista (1989 óta az egri bazilika karnagy-kántora) bővílte el játékával az ungváriakat.

2011. FEBRUÁR

* Salánkon rendezvénysorozattal emlékeztek meg a Rákóczi-szabadságharc utolsó országgyűlésének 300. évfordulójáról. A helyi református templomban **Nagy Csaba** nyíregyházi tárogatóművész előadását követően dr. **Bölskei Gusztáv**, a Magyarországi Református Egyház Zsinatának lelkes elnöke tartott hálaadó istentiszteletet. A koszorúzási ünnepségen **Tóth István**, a Magyar Köztársaság Beregszászi Konzulátusának főkonzulja mondott beszédet. A görög katolikus templomban tartott liturgián **Kocsis Fülöp** hajdúdorogi megyéspüspök és **Bendász Dániel** beregi esperes mutatta be a szentmisét nagyszámú papi segédlettel. Az egésznapos programot emlékkonferencia zárta, amelyen **Misák Marianna**, a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményének munkatársa, **Kis Endre József**, a Sárospataki Kollégiumi Nagykönyvtár igazgatója, **Bendász Dániel**, görög katolikus esperes, **Vári Fábíán László** költő, **Csatári György** történész és **Kész Margit** néprajzkutató emlékeztek a háromszáz évvel ezelőtti eseményekre.

* Az ungvári Váralja múzeum-kávézóban a Kreatív alkotók, művészek klubjának sorrendben ötödik összejövetelén Balassi Bálintra emlékeztek a jelenlévők. A szerve-

zők e programmal az európai Balassi-kultusz központja, a www.balassi.eu pályázati felhívásához csatlakoztak, vállalva, hogy az elamerikanizálódó Bálint napot hagyományos tartalommal töltik meg. A rendezvényen jelen volt **Tóth István** főkonzul a Beregszászi Konzulátus és **Szalipszki Endre** konzul az Ungvári Főkonzulátus képviselőjeként. Az esetet **Dupka György** közíró nyitotta meg, majd **Marcák Gergely**, az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar szakos hallgatója olvasott fel Balassi Bálint verseiből. A meghirdetett programnak megfelelően **Csordás László** beszélgetett **Vári Fábíán László** költővel, a Balassi Bálint-emlékkard kitüntetettjével. **Dupka György Zubánics László** történészt faggatta Balassi Bálint koráról, a Balassi-kultusz kárpátaljai gyökereiről. Mint elhangzott, vidékünk jeles helytörténetesei (**S. Benedek András**, **Keresztyén Balázs**, **Gortvay Erzsébet**, **Szöllőssy Tibor** és mások) tollából számos tanulmány látott napvilágot Balassi felvidéki „kalandjairól”, köztük a huszti várban töltött „tisztas fogságáról”. Ennek emlékére 2004-ben, a MÉKK kezdeményezésére emléktáblát avattak a Tisza-parti városban és a helyi magyar tannyelvű általános iskola felvette Balassi Bálint nevét.

* **Olekszandr Ledidával**, Kárpátalja megye kormányzójával folytatott megbeszélést Ungváron **Szászfalvi László**, a Magyar Köztársaság Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériumának egyházi, nemzetiségi és civil társadalmi kapcsolatokért felelős államtitkára, aki a kárpátaljai magyar történelmi egyházak helyzetéről tájékozódott. A megbeszélésen Olekszandr Ledida arról biztosította az államtitkárt, hogy támogatja a történelmi magyar egyházak ingatlanainak visszaadását.

* **Vörösmarty Mihály Csongor és Tiinde** című darabjának előadásával méltatták Magyarország 2011 első félévi soros európai uniós elnökségét a Magyar Köz-

társaság Beregszászi Konzulátusának szervezésében a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházban.

* Február 24-én Budapesten a Magyar Írószövetség Költői Szakosztálya megtartotta az Open Reading (szabad felolvasások estje) következő rendezvényét, amelynek **Vári Fábán László** József Attila-díjas költő volt a meghívott vendége, az ő vendége pedig **Csordás László** költő, lapunk olvasószervezője volt. Mindketten felolvastak verseikből.

* **A Credo Verseneklő Együttes** február 5-én Budapesten a Csángó Bálon, február 25-én Beregszászban lépett fel, ahol megnyílt a Credo-klub. Megjelent a Credo együttes legújabb, immár 9. lemeze.

* Az anyanyelv napja alkalmából a magyar nyelv hétét rendezték meg a Kisgejőci Egyre Ferenc Középiskolában. A tanulók azt a feladatot kapták, hogy gyűjtsenek minél több idézetet a nyelv szépségéről. Az anyagokat a két magyartanár, **Perdukné Czurkó Ibolya** és **Burók Katalin** rendszerezte.

ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSOK A MÉKK ÉS A KMMI SZERVEZÉSÉBEN:

· **Lőrincz István fotográfus** (Ungvár) III. *Kárpátaljai kaleidoszkóp* c. fotókiállítása az UNE Humán-Természettudományi Magyar Karán (*a tárlat 2011. március 30-ig tekinthető meg*).

· **Simon M. Veronika** (Székesfehérvár) kiállítása a beregszászi Európa-Magyar Házban (*a tárlat 2011. március 4-ig tekinthető meg*).

· **Kocsis Csaba** (Berettyóújfalú) fotográfus *Énfa* c. kiállítása a beregszászi Európa-Magyar Házban.

· **Kocsis Csaba** (Berettyóújfalú) fotográfus *„Hév jó berek vízben”* c. kiállítása a Péterfalvai Képtárban.

· **Soltész Péter** (Ungvár) festőművész „Évszakok, emberek” c. egyéni kiállítása az ungvári Váralja múzeum-kávéházban.

· **Garanyi József és Horváth Anna** képzőművészek emlékkiállítása a Beregvidéki Múzeumban.

· **Bartosh Tatjana, Bartosh József** és más kárpátaljai kortárs alkotók kiállítása a beregszentmiklósi várkastélyban.

· Kárpátalja kortárs képzőművészeinek, népművészeinek, fotóművészeinek állandó kiállítása a Péterfalvai Képtárban.

· **Profusz Marianna: Beregi szöttesek-ből.** Kiállítás a Nagyrábéi Kossuth Művelődési Házban.

ÚJ KÖNYVEK

MEGJELENT:

Pilipkó Erzsébet: Identitás és hit III. A kárpátaljai magyar görög katolikusok identifikációs útjai. Tanulmánygyűjtemény. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2010. (*elektronikus változata a KMMI honlapján is olvasható: <http://www.kmmi.org.ua>*)

Kosztó Gyula: Az Osztrák-Magyar Monarchia propaganda-tevékenysége 1914-1915-ben a korabeli „kárpátaljai” magyar sajtóban. Tanulmány. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2010.

„Véred tinta/ lelkedben oldalak...”. Válogatás Bakos Kiss Károly és Lőrincz P. Gabriella verseiből. Összeállította: Csordás László. KMMI-füzetek X. Ungvár-Beregszász, 2011.

Molnár Eleonóra - Orosz Ildikó: Oktatásügy határon. Tanulmánykötet. MKMSZ Kiadó, Ungvár, 2010.

Kárpátalja 1919–2009: kultúra, politika, történelem. Szerk.: Fedinec Csilla. Argumentum Kiadó, Budapest, 2010.

ELŐKÉSZÜLETBEN

Kurmai-Ráti Szilvia. Törékeny szentek. Mesék, tárcanovellák. Kárpátaljai Magyar Könyvek 206., Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2011.

ELŐSZERKESZTÉSSEN, VALA-
MINT KIADÁSI ÉS KÉZIRAT-ELŐKÉ-
SZÍTÉSI TÁMOGATÁSRA VÁR:

Bakos Kiss Károly, Finta Éva, Kádas Kati, Lőrincz P. Gabriella, Szabó István Keve, Szalai Borbála, Bartha Gusztáv, Lengyel Zoltán, Nagy Zoltán Mihály, Szöllősy Tibor, Weinrauch Katalin, Sándor László, S. Benedek András, Fodor Géza, Pilipkó Erzsébet, illetve a Kárpátaljai mondák, legendák (Dupka György és Zubánics László összeállításában).

Összeállította: Dupka György

SZERZŐINK

ÁFRA JÁNOS (1987) Hajdúböszörmény
ANNA AHMATOVA (1889 – 1966)
BARTHA GUSZTÁV (1962) Nagybereg
BRENOVICS MARIANNA (1977) Zápszony
CSORDÁS LÁSZLÓ (1988) Eszeny
DUPKA GYÖRGY (1952) Ungvár
FODOR GÉZA (1950) Ungvár
GÖRÖMBEI ANDRÁS (1945) Debrecen
HÉDER INGRID (1989) Fancsika
LENGYEL JÁNOS (1973) Beregszász
LENGYEL VANDA (1988) Kisbégány
LŐRINCZ P. GABRIELLA (1982) Beregszász
MARCSÁK GERGELY (1990) Kincsehomok
MOLNÁR ANITA (1982) Beregújfalu
NEMES NAGY ÁGNES (1922 – 1991, Budapest)
PÁK DIÁNA (1990) Karácsfalva
PENCKÓFER JÁNOS (1959) Beregszász
PICUR ZOLTÁN (1946 – 2010, Ungvár)
POMOGÁTS BÉLA (1934) BUDAPEST
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ (1951) Mezővári
VASI SZABÓ JÁNOS (1965) Tanakajd
ZSELICKI JÓZSEF (1949) Kisgejőc

Lapszámunkat PICUR ZOLTÁN fotóival illusztráltuk